

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞMENİN TURİZM EKONOMİSİ ÜZERİNE
ETKİSİ: TÜRKİYE ANALİZİ**

GÖKHAN CİVELEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. FATİH MEHMET ÖCAL**

KONYA-2020

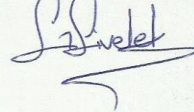
 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gökhan ÇİVELEK		
	Numarası	17810901063		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Küreselleşmenin Turizm Ekonomisi Üzerine Etkisi: Türkiye Analizi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Gökhan ÇİVELEK

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gökhan CİVELEK		
	Numarası	17810901063		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Fatih Mehmet Öcal		
Tezin Adı	Küreselleşmenin Turizm Ekonomisi Üzerine Etkisi: Türkiye Analizi			

Günümüzde özellikle de 1980'li yıllardan sonra etkisi hızla artan küreselleşme süreci, dünya genelinde tüm sektörleri önemli ölçüde etkilemiştir. Söz konusu gelişmeden etkilenen sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Tarihsel bağlamda bakıldığında turizm hareketi, ilk zamanlarda toplumun belirli bir kesimine hitap eden lüks bir faaliyet olarak değerlendirilirken, günümüzde küreselleşmenin hız kazanması ile tüm toplumu ilgilendiren bir faaliyet haline dönüşmüştür.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler küreselleşme sürecinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Küreselleşme olgusundan sosyal, ekonomik ve politik başta olmak üzere, birçok alanda etkilenen ülkelerin başında Türkiye yer almaktadır. 1980 yılından sonra başta ekonomik olmak üzere birçok alanda yapılan köklü değişiklikler, küreselleşme sürecinin Türkiye’de hızlanmasına ve turizmin ekonomi açısından, önemli bir sektör haline gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmada 1970-2018 yıllarına ait veriler kullanılarak, Türkiye için küreselleşme düzeyi, turist sayısı ve turizm gelirleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ekonometrik analizde Vektör Otoregresyon (VAR) modeli kullanılarak KOF küreselleşme endeksi, turizm geliri ve turist sayısı değişkenleri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular ışığında, küreselleşme ile hem turist sayısı hemde turizm geliri arasında nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Ekonometrik analizde yapılan varyans ayrıştırması sonucunda ise, turizm gelirindeki değişimin küreselleşmeden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Turizm, KOF Küreselleşme Endeksi, VAR Analizi, Türkiye Ekonomisi.

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Gökhan CİVELEK		
	Student Number	17810901063		
	Department	Economy		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL		
Title of the Thesis/Dissertation	The Effect of Globalization on Tourism Economics: The Case of Turkey			

The globalization process, the impact of which has increased rapidly since the 1980s, has significantly affected all the sectors around the world today. Tourism sector comes first among the sectors affected by the said development. In the historical context, while the tourism movement is considered as a luxury activity that appeals to a certain part of the society in the first time, it has become an activity that concerns the whole society with the acceleration of globalization today.

Developed and developing countries are directly or indirectly affected by the globalization process. Social, economic and political especially from the phenomenon of globalization, Turkey is among the countries affected in many areas. Fundamental changes made in many areas, including economic primarily after 1980, the acceleration of the globalization process in Turkey in terms of economy and tourism has become an important sector plays an important role.

In this study, using data for the years 1970-2018, the level of globalization to Turkey, analyzed the relationship between number of tourists and tourism revenues. In the econometric analysis, the variables of KOF globalization index, tourism income and number of tourist were analyzed by using the Vector autoregression (VAR) model. In the light of the findings obtained as a result of the analysis, it has been determined that there is a causal relationship between globalization and both the number of tourists and the income of tourism. As a result of the variance decomposition made in the econometric analysis, it was determined that the change in tourism income was caused by globalization.

Keywords: Globalization, Tourism, KOF Globalization Index, VAR Analysis, Turkish Economy.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan ve çalışmanın tüm aşamalarında beni destekleyen, yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL'a ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitiminin her aşamasında bir akademisyenden öte bir abi gibi desteğini gördüğüm kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Gömleksiz'e sonsuz teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Her zaman yanımda olan, lisans eğitiminin ilk günü tanıştığım ve birçok ilkleri beraber yaptığımız ve yapacağımız dostum, kardeşim Zekeriyya AVCI'ya ve tüm yakın arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca bu günlere gelmemde üzerimde büyük emekleri olan ve her zaman yanımda olduklarını hissettiğim, destekleri ile her şeyin üstesinden geldiğim başta kıymetlim canım annem olmak üzere tüm aileme ve hayatıma renk katan, varlıkları ile gönlümü neşelendiren biricik yeğenlerim Aynur ve Fatmanur'uma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gökhan CİVELEK

KONYA, 2020

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Özet	ii
Abstract	iii
Teşekkür	iv
Çizelgeler Listesi	viii
Şekiller Listesi	x
Kısaltmalar	xi

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM KÜRESELLEŞME VE TURİZM KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	3
1.1.1. Küreselleşme Kavramı	3
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları	11
1.1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	11
1.1.3.2. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu	12
1.1.3.3. Küreselleşmenin Sosyokültürel Boyutu	13
1.1.4. Küreselleşmenin Etkileri	14
1.1.4.1. Küreselleşmenin Olumlu Etkileri	14
1.1.4.2. Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri	15
1.1.5. Küreselleşmenin Ölçülmesi	17
1.1.5.1. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi (KFP)	17
1.1.5.2. CSGR Küreselleşme Endeksi	18
1.1.5.3. Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)	19
1.1.5.4. Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)	20
1.1.5.5. KOF Küreselleşme Endeksi	21
1.1.5.6. KOF Küreselleşme Endeksi Değişken Açıklamaları	24
1.2. TURİZM KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	26
1.2.1. Turizm Kavramı	26
1.2.2. Turizmin Özellikleri	28
1.2.3. Turist Kavramı	29
1.2.4. Turizm ve Ekonomi İlişkisi	30
1.2.4.1. Turizmin Ekonomi Üzerindeki Olumlu Etkileri	32
1.2.4.1.1. Turizmin Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi	32
1.2.4.1.2. Turizmin Gelir Üzerindeki Etkisi	34
1.2.4.1.3. Turizmin İstihdam Üzerindeki Etkisi	35
1.2.4.1.4. Turizmin Sektörel Etkisi	36
1.2.4.2. Turizmin Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkileri	38
1.2.4.2.1. Turizmde Mevsimsellik Sorunu	38
1.2.4.2.2. Turizme Aşırı Bağımlılık	38

1.2.4.2.3. Bölgesel Enflasyon Etkisi	39
1.2.4.2.4. Fırsat Maliyeti	39
1.2.4.2.5. İthalat Eğilimi	40
1.2.4.2.6. Yabancı İşgücüne Eğilim	40
1.2.5. Turizm Arzı	40
1.2.5.1. Turizm Arzının Özellikleri	41
1.2.5.2. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler	41
1.2.5.2.1. Doğal Varlıklar	42
1.2.5.2.2. Alt Yapı	42
1.2.5.2.3. Üst Yapı	42
1.2.5.2.4. Ulaştırma Potansiyeli	43
1.2.5.2.5. Sosyokültürel Varlıklar	43
1.2.5.2.6. Konukseverlik	43
1.2.6. Turizm Talebi	43
1.2.6.1. Turizm Talebinin Özellikleri	44
1.2.6.2. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler	45
1.2.6.2.1. Ekonomik faktörler	46
1.2.6.2.1.1. Milli Gelir ve Kişisel Gelir	46
1.2.6.2.1.2. Turistik Mal ve Hizmetlerin Fiyatı	47
1.2.6.2.1.3. Ulaşım	47
1.2.6.2.1.4. Tanıtım ve Reklam	47
1.2.6.2.1.5. Turizm Sektörünün Genel Yapısı	48
1.2.6.2.1.6. Konjonktürel Dalgalanma	48
1.2.6.2.2. Ekonomik Olmayan Faktörler	48
1.2.6.2.2.1. Psikolojik Faktörler	49
1.2.6.2.2.2. Politik Faktörler	49
1.2.6.2.2.3. Sosyal Faktörler	49
1.2.6.2.2.4. Diğer Faktörler	51

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TURİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Küreselleşme ve Turizm İlişkisi	52
2.2. Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Durumu	55
2.3. Küreselleşme Sürecinde Türkiye Turizmi	62
2.3.1. Türkiye'de Turizmin Ekonomik Açıdan Gelişimi	67
2.3.1.1. 1970-2018 Döneminde Türkiye'de Turist Sayısının Seyri	68
2.3.1.2. 1970-2018 Döneminde Türkiye'nin Turizm Gelirleri ve Turizm Giderleri	70
2.3.1.3. 1970-2018 Döneminde Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı	75
2.3.1.4. 1970-2018 Döneminde Türkiye'de Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı	77
2.3.1.5. 1970-2018 Döneminde Türkiye'de Turizm Giderlerinin İthalata Oranı	78
2.3.1.6. 1970-2018 Döneminde Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Dış ticaret Açığını Kapatmadaki Payı	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜRESELLEŞMENİN TURİZM EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ANALİZİ

3.1. Literatür Taraması.....	82
3.2. Yöntem.....	87
3.2.1. Vektör Otoregresyon Modelleri (VAR).....	87
3.2.1.1. VAR Modellerinin Avantajları	89
3.2.1.2. VAR Modellerinin Dezavantajları	90
3.2.1.3. VAR Modellerinin Aşamaları	91
3.2.1.4. Johansen Eşbütünleşme Analizi.....	91
3.2.1.5. Etki-Tepki Analizi.....	93
3.2.1.6. Varyans Ayırıştırması	94
3.3. Veri Seti ve Kaynaklar.....	96
3.4. Ekonometrik Bulgular.....	97
3.4.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	98
3.4.2. VAR Modeli Tahmin Sonuçları	100
3.4.3. VAR Modeline Dayalı Nedensellik Analizi	101
3.4.4. Etki-Tepki Fonksiyonu Analizi.....	103
3.4.5. Varyans Ayırıştırması Sonuçları	105
Sonuç	109
Kaynakça	114
Ekler.....	125
Özgeçmiş	127

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1. KFP Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı	18
Çizelge 1.2. CSGR Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı	19
Çizelge 1.3. NGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı	20
Çizelge 1.4. MGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı	21
Çizelge 1.5. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Ağırlık Oranları	23
Çizelge 1.6. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımları	25
Çizelge 2.1. 2018 Yılı Ülkelerin KOF Küreselleşme Endeksine Göre Sıralaması	57
Çizelge 2.2. 2016-2018 Yılları Arasında Dünya Genelinde Ülkelere Gelen Turist Sayısına Göre Türkiye'nin Durumu (Milyon Kişi)	64
Çizelge 2.3. 2016-2018 Yılları Arası Turizm Gelirine Göre Dünya Sıralamasında Türkiye'nin Durumu (Milyar \$)	65
Çizelge 2.4. 2016-2018 Yılları Arasında Türkiye'ye Turist Gönderen İlk 5 Ülke (Bin Kişi)	66
Çizelge 2.5. Türkiye'nin Toplam Turist Sayısı ve Değişim Oranları (1970-2018)....	68
Çizelge 2.6. Türkiye'nin Turizm Gelirleri ve Değişim Oranları (1970-2018)	70
Çizelge 2.7. Türkiye'nin Turizm Giderleri ve Değişim Oranları (1970-2018)	73
Çizelge 2.8. Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı (1970-2018)	76
Çizelge 2.9. Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (1970-2018).....	77
Çizelge 2.10. Türkiye'nin Turizm Giderlerinin İthalata Oranı (1970-2018).....	79
Çizelge 2.11. Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Dış ticaret Açığını Kapatma Payı (1970-2018)	80
Çizelge.3.1. Veri Seti ve Kaynaklar	97
Çizelge 3.2. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları	97
Çizelge 3.3. VAR Optimum Gecikme Uzunluğu	98
Çizelge 3.4. Otokorelasyon LM Testi ve Değişen Varyans Test Sonuçları	99
Çizelge 3.5. VAR Modeli Tahmin Sonuçları	100
Çizelge 3.6. VAR Modeline Dayalı Nedensellik Analizi	101
Çizelge 3.7. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	102
Çizelge 3.8. Küreselleşme Değişkenin (LnKOF) Diğer Değişkenlerdeki %1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki.....	104
Çizelge 3.9. Turizm Geliri (LnTR) Değişkeninin Diğer Değişkenlerdeki %1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki)	104
Çizelge 3.10. Turist Sayısı (LnTS) Değişkeninin Diğer Değişkenlerdeki %1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki.....	105

Çizelge 3.11. (LNKOF) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%).....	106
Çizelge 3.12. (LNTR) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%)	107
Çizelge 3.13. (LNTS) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%).....	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler	42
Şekil 1.2. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler	46
Şekil 2.1. KOF Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)	58
Şekil 2.2. KOF Ekonomik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)	59
Şekil 2.3. KOF Sosyal Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)	60
Şekil 2.4. KOF Politik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)	61
Şekil 2.5. Türkiye'de 2018 Yılı Turizm Gelirlerinin Harcama Dağılımı (%)	67
Şekil 3.1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökler	99
Şekil 3.2. Nedensellik İlişkisi	102
Şekil 3.3. Etki-Tepki Grafikleri	103

KISALTMALAR

ADF	: Genişletilmiş Dickey Fuller
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AIT	: Uluslararası Turizm Birliği
AKTOB	: Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CSGR	: Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi
DTA	: Dış Ticaret Açığı
FPE	: Son Kestirim Hatası
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HQ	: Hannan Quinn Bilgi Kriteri
KFP	: Kearney Foreign Policy
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
LM	: Lagrange Çarpanı
MGI	: Maastricht Küreselleşme Endeksi
NGI	: Yeni Küreselleşme Endeksi
PP	: Phillips – Perron
SCH	: Schwarz Bilgi Kriteri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
UFTAA	: Uluslararası Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü
VAR	: Vektör Otoregresyon

GİRİŞ

Küreselleşme ve turizm kavramları günümüzde farklı disiplinlerde çalışma yapan araştırmacılar, özellikle de sosyal bilimler alanında çalışma yapanlar tarafından ciddi düzeyde tartışılan ve akademik çalışmalarda, önemli bir yer tutan çok boyutlu iki kavram olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşme, genel anlamda dünyanın tek bir mekân gibi görüldüğü, ülkeler arasında gerek ekonomik gerek siyasi gerekse sosyokültürel sınırların ortadan kalktığı; bireylerin ve şirketlerin dünyanın herhangi bir yerine daha hızlı, konforlu ve ekonomik bir şekilde ulaştığı, bireyselliğin ön planda olduğu, düşünsel ayrışmaların çözüme kavuştuğu ve sosyal ilişkilerin daha yaygınlaşıp yoğunlaştığı yeni süreçler bütünüdür. Küreselleşme kavramı tanımlanırken konunun içeriğine göre araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Araştırmacılar tarafından sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yapılan farklı tanımlar kavramın ölçümünün yapılmasını zorlaştırmış ve araştırmacılar tarafından çok boyutlu ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir.

Dünya genelinde her yıl milyonlarca insan çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları bölgelerden veya ülkelere farklı bölgelere veya ülkelere sürekli hareket etmektedirler. Meydana gelen bu sürekli hareketlilik farklı dillerde, çeşitli kavramlarla ifade edilmekte olup genel olarak “turizm” kavramı üzerinde toplanmıştır. Turizm, genel anlamda insanların yaşadıkları ülkelere, bölgelere veya şehirlerden yabancı bir ülkeye, bölgeye veyahut şehirlere geçici bir süreliğine seyahat etmeleri sonucunda ortaya çıkan tüm ekonomik faaliyetlerdir. Turizm sektörü geçmişten günümüze kadar gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomisine olumlu katkılar sağlayan çok boyutlu bir sektör olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşme, turizm faaliyetlerinin dünya genelinde yaygınlaşmasına ve gelişmesine ortam hazırlayan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşme olgusunun son elli yılda dünya genelinde çok hızlı ilerleme göstermesi sonucunda birçok olumsuz etkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan kentsel yaşam modelleri, bireylerde monotonluğa, sağlık problemlerine, sosyokültürel baskıya, trafik problemlerine,

yaşam kalitesinin bozulmasına, iş baskısı ve stresi gibi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu gibi olumsuz etkilerden kurtulmak isteyen bireyler kısa bir süreliğine da olsa turistik etkinliklere yönelmektedir.

Küreselleşme olgusunun özellikle 1980'li yıllarla birlikte dünya genelinde yaygınlaşması, ülkeler arasında dolaşımı engelleyici uygulamaların kaldırılması, kitle iletişim araçlarının yanı sıra küresel veya yerel düzeyde ülkeler arasında ulaşımın kolaylaşması gibi küresel veya yerel düzeyde meydana gelen gelişmeler, turizmi ülkelerin kalkınması ve ekonomik açıdan gelişmesi için önemli bir sektör haline getirmiştir. Gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülke sahip olduğu turizm sektörünü canlandırmak ve ülke ekonomilerine daha fazla katkı sağlamak için çaba göstermektedir. Türkiye'de son yarım asırdır turizm sektörünü daha da canlandırmak için ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum, ılıman kuşakta yer alması, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal kaynakların varlığı, kendine özgü doğal güzellikleri gibi birçok açıdan turist çekme potansiyeline sahip bir ülke konumunda yer almaktadır.

Çalışma boyunca aşağıda yer alan, başlıca üç temel soruya cevap bulunmaya çalışılmıştır:

-Küreselleşme ile turizm arasında bir ilişki var mıdır?

-Türkiye'de küreselleşme ve turizmin hareketlerinin seyri nasıl ilerlemektedir?

-1970-2018 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen turizm faaliyetleri neticesinde turizm geliri, turist sayısı ve KOF Küreselleşme Endeksi arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küreselleşme ve turizm kavramları hakkında genel bilgiler verilerek ortaya çıkardıkları etkiler kavramsal olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde, turizm ve küreselleşme arasındaki ilişki hakkında teorik bilgiler verilerek 1970'den başlayarak 2018 yılına kadar ki süreçte Türkiye'de küreselleşmenin seyri ve turizmin Türkiye ekonomisinde yeri ve önemi çeşitli makroekonomik göstergeler yardımıyla açıklanmıştır. Son bölümde ise Türkiye'nin turizm geliri, turist sayısı ve KOF Küreselleşme Endeksi arasındaki ilişki 1970-2018 dönemi için VAR modeli kullanılarak analiz edilerek bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE TURİZM KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

Küreselleşme ve turizm kavramları günümüzde farklı disiplinlerde çalışma yapan araştırmacılar tarafından özellikle de sosyal bilimler alanında çalışma yapan araştırmacılar tarafından çokça tartışılan ve akademik çalışmalarda önemli bir yer tutan çok boyutlu iki kavram olarak değerlendirilmektedir.

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Küreselleşme, günümüzde özellikle de 1980'li yılların sonlarına doğru gerek akademik gerekse sosyal hayatta sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, içinde bulunduğumuz dünyada başta sosyal çevre olmak üzere ekonomik, siyasi ve kültürel çevreyi de doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen çok boyutlu bir olgu şeklinde tartışılmaktadır (Aktaş, 2007: 9).

1.1.1. Küreselleşme Kavramı

“Globalization” veya “globalizm” kelimelerinden Türkçeye geçen “Küreselleşme” sözcüğü etimolojik açıdan incelendiğinde Anglo-sakson kökenli bir kelime olup “küre, dünya” anlamına gelen “globe” kökünden türetilmiştir (Olgun, 2006: 143). Küreselleşme kelimesi sözlükte “uluslararası düzeyde yaygın olarak benimsenen” anlamına gelmektedir (TDK, 2020).

Küreselleşme konusu ile ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan bilimsel çalışmalarda küreselleşme kavramına yönelik kabul görmüş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Yapılan çeşitli tanımlar arasında derin ideolojik farklılıklar olduğu görülmektedir. Küreselleşme tanımları arasında ideolojik farklılıklar olmasının temel nedeni kavramın çok boyutlu bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır (Adda, 2013: 10). Bir diğer nedeni ise küreselleşmenin ele alınış biçimindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Farklı disiplinlerde çalışma yapan araştırmacıların kendi alanlarına göre kavramı ele alarak farklı tanımlar yaptığı görülmektedir (Şimşek, 2011: 3). Yapılan tanımlarda farklılık olmasının bir diğer nedeni ise, konu ile araştırma yapan kişilerin olaylara bakış açısı ile ilgili olduğu bilinmektedir. Söz konusu kişilerin farklı siyasi ideolojik görüşlere sahip olmaları

(tarafli görüş) veya herhangi bir siyasi ve ideolojik görüşe sahip olmamaları (tarafsız görüş) farklı tanımlar ortaya çıkarmaktadır (Çelik, 2012: 58).

Küreselleşme kavramının literatüre 1960 yılında filozof Marshall McLuhan tarafından girdiği iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre filozof olan McLuhan'ın 1962 yılında kaleme aldığı "The Gutenberg Galaxy" isimli kitabında "Global Köy" kavramını kullanarak yeni dünya düzenin oluşacağı ifade edilmektedir. Bu kavramın kullanılmasıyla beraber dünyanın küçük bir köy haline dönüşeceği, tek bir mekan, pazar haline geleceği ile ilgili fikirler, tezler ortaya atılmış olup, sıkça kullanılan bir kavram haline gelmiştir (İren, 2019: 4). Küreselleşmenin literatürde kullanılması ile ilgili bir diğer tartışmada ise, 1833 yılında İngiliz İktisatçı W. Foster tarafından yazılan "Dünya Üzerindeki Kaynakların Dağılımı ve Kullanımı" isimli makalesinde kavram olarak küreselleşmeyi ele aldığı ifade edilmektedir (Karabıçak, 2002: 116).

Küreselleşme kavramı çok boyutlu bir olgu olarak ifade edildiğinden dolayı, genel bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı küreselleşme kavramı tanımlanırken konu olduğu sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda farklı tanımlar yapıldığı ifade edilmektedir (Kürkçü, 2013: 1). Küreselleşme kavramı çalışmada açıklanırken ekonomik, sosyal ve unsurları içeren birden fazla tanım yer almaktadır. Bu tanımlardan bazıları literatürde şu şekilde ifade edilmektedir.

Küreselleşme, ülkeler arasında var olan coğrafi sınırların ortadan kalktığı, ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerin yoğunlaştığı yeni bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Dulupçu, 1999: 19).

Küreselleşme, ülkeler arasındaki siyasal, ekonomik ve kültürel sınırların geçerliliğini yitirdiği, üretime ve tüketime konu olan mal ve hizmetlerin yanında insan trafiğinin de uluslararası arenada daha kolay ve serbestçe hareket ettiği yeni düzen olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2012: 71).

Küreselleşme, sermayenin, malların, hizmetlerin ve yatırımların küresel olarak hareketliliğe sahip olduğu; ulusal sınırların ortadan kalktığı, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisine dahil olmasıyla birlikte toplumların ve devletlerin birbirleriyle bağımlı hale geldiği sistem olarak ifade edilmektedir (Gürer, 2010:4).

Küreselleşme, zaman, mekan ve mesafe gibi olguların ortadan kalkmasıyla ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel faaliyetlerin serbestçe yapıldığı, uluslararası düzeyde bütünleşmenin ve bağımlılığın arttığı yeni dünya düzenini izah etmektedir (Adıgüzel, 2013: 3).

Küreselleşme, ulusal düzeyde olan ekonomik, sosyal, siyasal ve teknolojik ilişkilerin uluslararası düzeye ulaşması, bununla birlikte rekabet koşullarının da bir takım teknik ve teknolojik ilerlemeler nedeniyle değiştiği yeni dünya düzeninin benimsendiği süreç olarak ifade edilmektedir (Danışoğlu, 2004:38).

Küreselleşme, haberleşme gibi teknolojik araçlarda meydana gelen gelişmeler, gelişmiş ülkelerde bulunan fazla sermaye stokunu dağıtma arayışı, ülkelerin yeni pazar arayışları, sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen çevre sorunları gibi temel gelişmeler ve sorunların giderildiği yeni dünya düzeni olarak tanımlanmaktadır (Albeni ve Eroğlu, 2002: 18).

Küreselleşme ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde ortak bir tanım yapılmadığı görülmektedir. Yapılan tanımlardan yola çıkarak küreselleşme şu şekilde tanımlanabilir: Dünyanın tek bir mekan gibi görüldüğü, ülkeler arasında gerek ekonomik gerek siyasi gerekse sosyokültürel sınırların ortadan kalktığı; bireylerin ve şirketlerin dünyanın herhangi bir yerine daha hızlı, konforlu ve ekonomik bir şekilde ulaştığı, bireyselliğin ön planda olduğu, düşünsel ayrışmaların çözüme kavuştuğu ve sosyal ilişkilerin daha yaygınlaşıp yoğunlaştığı yeni süreçler bütünü olarak ifade edilmektedir (Ercan, 2010: 210).

Elçin (2002), küreselleşme kavramına yönelik yapılan birçok farklı tanımları incelediğinde ortak bir tanımın olmadığına dikkat çekmiş ve yapılan küreselleşme tanımlarının içinde olması gereken başlıca unsurları;

- Ülkeler arası serbest mal ve hizmet ticareti,
- Ülkeler arasında sermayenin hiçbir engele takılmadan dolaşması,
- Ülkeler arasında işgücünün serbest dolaşımı,
- Teknoloji üretme, kullanabilme ve yeni istihdam biçimlerinin benimsenmesi,

- Dünyada rekabete açık bir yapının tesisi için yasal ve kurumsal düzenlemelerin olması, şeklinde sıralamıştır.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin tarihsel süreç içerisinde gelişimi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında küreselleşmenin tanımında olduğu gibi araştırmacılar tarafından küreselleşmenin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında da ortak bir görüşe varılmadığı görülmektedir.

Küreselleşmenin tarihsel gelişimi ve ortaya çıkışı hakkındaki bazı görüşler, küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğu, bireylerin hayatta kalma çabaları sonucunda ortaya çıktığını ileri sürerken; bazı görüşler ise küreselleşmenin ortaya çıkışının o kadar eski olmadığı modern çağın başlangıcında ortaya çıktığını savunmaktadır. Diğer görüşlerde ise küreselleşmenin ortaya çıkışın 1800'lü yılların ortalarına, 1950'li yılların sonlarına ve 1970'li yılların başlarına dayandırılmaktadır (Göngen, 2013: 123).

Küreselleşmenin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında farklı görüşlerin olması ile beraber küreselleşmenin bir sistematik süreç olarak ortaya çıktığı ile ilgili literatürde bazı görüşler yer almaktadır. Bunlardan bazıları ise şu şekildedir;

İlk olarak küreselleşmenin tarihsel gelişimini sistematik bir süreç dahilinde inceleyen Roland Robertson; küreselleşmeyi 1400'lü yıllardan başlayarak günümüze kadar beş aşamalı bir süreç olarak incelemiştir. Bu aşamalar şu şekilde sıralanmaktadır (Robertson, 1999: 98-99'den akt; Çelik, 2009: 19):

Birinci aşama: 1400'lü yıllardan başlayarak 1750'li yıllara kadar geçen bireyselliğin Avrupa'da önem kazandığı, yeni ulusal toplulukların ortaya çıktığı dönemi kapsamaktadır. Robertson tarafından bu aşama küreselleşmenin "oluşum aşaması" olarak ifade edilmektedir.

İkinci aşama: 1750'li yıllardan başlayarak 1870'li yıllara kadar geçen yaklaşık yüz yirmi yıllık süreyi kapsayan, bireyselliğin öneminin daha da arttığı, Avrupa'da yurttaşlık kavramının ortaya çıktığı, toplumlar arasında ulus-devlet gibi konuların tartışılmaya başlandığı dönemi kapsamaktadır. Robertson tarafından bu aşama küreselleşmenin "başlangıç aşaması" olarak ifade edilmektedir.

Üçüncü aşama: 1870'lerden 1920'lere kadar devam eden dönemi ifade etmektedir. Ulus devlet kavramının giderek toplum tarafından benimsendiği ve küresel iletişimin yaygınlaşıp hızlandığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu aşama ise küreselleşmenin "yükseliş aşaması" olarak ifade edilmektedir.

Dördüncü aşama: 1920'li yıllar ile 1960'lı yıllar arasında geçen dönemi kapsamaktadır. Küresel boyutta tüm insanlığı etkileyen savaşların olduğu, atom bombasının kullanıldığı ve insanlığın geleceğine yönelik düşüncelerin ortaya çıktığı dönemdir. Bu aşama ise küreselleşmenin "mücadele aşaması" olarak ifade edilmektedir.

Beşinci aşama: Küreselleşmenin en uç noktaya ulaştığı bu dönem, 1960'lı yıllardan günümüze kadar gelen süreyi kapsamaktadır. Kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı değişim ve gelişim, küresel kuruluşların ortaya çıkışı ve sayılarındaki hızlı artışlar, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen gelişmelerin yaşandığı, dünyanın tek bir mekân haline geldiği, uluslararası bütünleşmenin yaşandığı dönemdir. Robertson tarafından bu aşama ise küreselleşmenin "belirsizlik aşaması" olarak ifade edilmektedir.

İkinci olarak küreselleşmenin tarihsel gelişimini süreç olarak inceleyen Thomas Friedman, küreselleşmeyi üç döneme ayırarak incelemiştir. Bunlar üç büyük çağ olarak ifade edilen, Küreselleşme 1.0, Küreselleşme 2.0 ve Küreselleşme 3.0 şeklinde isimlendirilmektedir (Akbulut, 2009: 5).

Küreselleşme 1.0: 1492'den başlayarak 1800'lü yıllara kadar geçen dönem olarak ifade edilmektedir. Cenovalı kâşif Kristof Kolomb'un eski dünya ile yeni dünya arasında ilk kez ticarete çıktığı 1492 yılı bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme 1.0 döneminin belirleyici gücü başlarda ülkelerin sahip oldukları kas gücü iken dönemin sonuna doğru bunun yerini keşfedilen buhar gücü almış ve bu dönemin belirleyici gücü kabul edilmiştir (Adıgüzel, 2011: 69).

Küreselleşme 2.0: 1800'den başlayarak 2000'li yılların başlarına kadar geçen süreci ifade etmektedir. Bu dönemin belirleyici gücü çok uluslu şirketlerdir. Bu dönemin ilk yıllarında kas gücünden buhar gücüne geçiş döneme güç katan en büyük etmen olarak kabul edilmektedir. Daha sonra ulaşım maliyetlerini azaltan

demiryollarının yapımı, telgraf ve telefon gibi haberleşme araçlarının yaygınlaşması ve çok uluslu şirketlerin yayılması bu dönemin en belirleyici güçleri olarak kabul edilmektedir (Adıgüzel, 2011: 70).

Küreselleşme 3.0: Küreselleşmenin son dönemi olarak kabul edilen bu dönem 2000’li yılların başından başlayarak günümüze kadarki dönemi ifade etmektedir. Bu dönemin belirleyici gücü ise global düzeyde ortaya çıkan iş birlikleri ve bireylerin küresel düzeyde rekabet edebilme gücüne sahip olmalarıdır. Bu dönemde gelişen teknik ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler özellikle de internet erişim ağının yaygınlaşması ve bilgisayar kullanımının artması söz konusu dönemin en belirleyici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbulut, 2009: 5).

Üçüncü olarak küreselleşmenin tarihsel gelişimini sistematik bir süreç olarak “Küreselleşmenin Tarihçesi” adlı çalışmasında inceleyen Elçin (2012), küreselleşmeyi üç döneme ayırarak incelemiştir. Bunlar ise şu şekildedir:

Tarih Öncesi Dönem: Küreselleşmenin erken dönemi (M.Ö.3000-1200) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem, dünyanın değişik coğrafyalarında rastlantısal ve sınırlı olarak yayılmış on binlerce avcı ve toplayıcı grupların var olduğu dönemdir. Zamanla yiyecek üretimde meydana gelen artışla beraber nüfus artışları yaşanmış ve zorunlu olarak verimli bölgelere göçler yaşanmıştır (Elçin, 2012: 6). Göçler sonucunda gidilen bölgelerde küçük yerleşim yerleri inşa edilerek yerleşik hayata geçişin ilk örnekleri yaşanmıştır. Yerleşik hayata geçiş sonrasında tarımla uğraşan topluluklar ürettikleri yiyecekleri, kendi ihtiyaçları ve toplumda üretime katılmayan zanaatkarlar, bürokratlar ve askerlerin ihtiyaçları için kullanmışlardır. Bu dönemde toplumsal düzen ve coğrafi şartların getirdiği engellerden dolayı uzun mesafelerle karşılıklı etkileşimlerin olmadığından dolayı tarih öncesi dönemde küreselleşmenin sınırlı kaldığı ifade edilmektedir (Adabalı ve Özcan, 2018: 38).

Orta Çağ Avrupası Burg Dönemi: Küreselleşmenin tarihsel gelişimi sınıflandırılırken ikinci dönem “Orta Çağ Avrupası Burg Dönemi” olarak adlandırılmaktadır (Elçin, 2012: 6). Orta Çağ Avrupa’sında “burg” denilen kasaba büyüklüğündeki küçük yerleşim birimlerinde varlığını devam ettiren derebeylikleri zamanla ekonomilerinde meydana gelen gelişmeler doğrultusunda ticari sınırlarını

burgların dışına çıkarmak isteyen tüccarların girişimleri ile yıkılmış ve derebeyliğin yerini krallıklar almıştır. Krallıklar belirli bir dönem hem coğrafi sınırlarını hem de ticari sınırlarını genişletmiş, kendi ticari kural ve yapılarını kurarak uzun dönem ekonomik ve ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Krallıklardaki ticaret erbabının zamanla ticari ve ekonomik faaliyetlerini krallık sınırlarının dışına çıkarmak istemeleri başta olmak üzere birçok etken krallıkların yıkılmasına yerine üst bir siyasi ve ekonomik yapı olan ulus devletlerin kurulmasını sağlamıştır (Adabalı ve Özcan, 2018: 38).

Orta Çağ Sonrası Dönem: Toplumlar arasında meydana gelen ticari ilişkiler küreselleşmenin ilk ortaya çıkış nedenleri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim küreselleşmeyi tek bir boyuta indirerek değerlendirmek, çok boyutlu bir olgu olan küreselleşmenin diğer boyutlarının ihmal edildiği anlamına gelmektedir. Toplumların tüm yaşantılarına etki eden küreselleşmeyi siyasi, sosyal ve kültürel açıdan da ele olarak değerlendirmek gerekmektedir. Orta çağ sonrası dönem üç bölüme ayrılarak küreselleşmenin tarihsel gelişimi ve dönüşümü incelenmektedir (Elçin, 2012: 9).

Birinci Dönem, 1453 İstanbul'un Fethi-1800'lü Yılların Sonu: Rönesans ile Aydınlanma Çağı arasındaki dönemi ifade etmektedir. Bu dönem Avrupa'da küreselleşmenin itici gücü olmuştur. Teknolojik alanda meydana gelen önemli gelişmeler Avrupa toplumları tarafından takip edilerek Avrupa'da hızla yayılmasına olanak sağlamıştır. Avrupa'da çeşitli tüccar sınıfların ortaya çıkması, metropol merkezlerin kurulması gibi etkenler küreselleşme eğilimlerinin güçlenmesinde önemli paya sahip olmaktadır (Elçin, 2012: 9). Bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilen Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethettiği 1453 yılından sonra Batı devletleri, farklı arayışlara girerek yeni yerler keşfetmeye ve ticaretlerini ulus ötesi sınırlara taşımaya başlamışlardır. Bu dönemde ortaya çıkan ulus devletleri, batı ülkelerinin yapmış oldukları denizaşırı ticaret seferleri ile kendi askeri, siyasi, kültürel benliklerini denizaşırı ülkelere yaymaya başlamış ve bu doğrultuda sömürgecilik anlayışı, bir politika olarak kurumsallaşmıştır. Denizaşırı ticaretlerle ve kurumsallaşan sömürgecilik politikaları ile sömürgeleştirilen topraklardan sağlanan kaynaklar batı ülkelerine taşınmış, ülkelerin zenginleşmesi ve gelişmesine imkân sağlanmıştır. Batı ülkelerinde zenginleşme yalnızca ekonomik alanda olmayıp bilim,

sanat, kültür ve düşünce gibi toplumsal refaha pozitif katkı sağlayan alanlarda da olmuştur. Oluşan bu ortam Avrupa ülkelerinde sanayileşme faaliyetlerinin başlamasına olanak sağlayarak sanayi devrimine zemin hazırladığı ifade edilmektedir (Adabalı ve Özcan, 2018: 40).

İkinci Dönem, 1870 Endüstri Devrimi-1914 Birinci Dünya Savaşı: 1870 yılında başlayan Endüstri Devrimi bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Daha önceki dönemlerde Avrupa’da uygulanan sömürgecilik anlayışı bu dönemde de politika olarak uygulanmaya devam etmiştir. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeleri ekonomi başta olmak üzere siyasi, sosyokültürel gibi birçok alanda hakimiyet altına alarak ülkelerin sahip oldukları kaynakları kendi ülkelerine aktarmış, zenginleşme ve sermaye birikimini sağlamaya devam etmişlerdir (Yeldan, 2001: 15). Bu dönemde uluslararası ticaret engellerinin olmaması, sermaye ve işgücünün dolaşımında herhangi bir kısıtlamanın bulunmaması mal ticaretini önemli boyutlara ulaştırmıştır. Aynı dönemde işgücü hareketliliğinde herhangi bir kısıtlamanın olmaması da az gelişmiş ülkelerdeki işgücünün daha iyi iş imkanları bulabilmek amacıyla gelişmiş ülkelere gelmesine imkân sağlamıştır. Sağlanan iş gücü, gelişmiş ülkelerin girdi maliyetlerini düşürerek daha çok sermaye birikimi ve daha fazla yatırım yapılması önündeki engelleri kaldırmıştır (Elçin, 2012: 9). Bu dönemde ortaya çıkan teknik ve teknolojik gelişmeler içerisinde önemli bir yere sahip olan buharlı gemi, telefon, telgraf ve demiryolları ülkeler arasında haberleşmeye olanak sağlamıştır. Ulaşım sistemlerinde meydana gelen gelişmeler, ülkeler arasında mesafeleri düşürerek işgücünün, sermayenin ve üretimin hızlı bir şekilde yer değiştirmesine kolaylık sağlamıştır. Bu tür ortaya çıkan teknik gelişmeler doğrultusunda artan küreselleşme hareketinin 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ile hız kaybettiği ifade edilmektedir (Adabalı ve Özcan, 2018: 40).

Üçüncü Dönem, 1945 İkinci Dünya Savaşı-1989 Berlin Duvarının Yıkılması, SSCB’nin Çöküşü ve Sonrası Dönem: Küreselleşmenin son dönemi olarak ifade edilen bu dönemde meydana gelen siyasi gelişmeler özellikle de Berlin Duvarı’nın yıkılması, SSCB ve Doğu Bloğunun çöküşü, küreselleşmenin hız kazanmasında ve yaygınlaşmasında önemli etkenler olarak kabul edilmektedir. Bu yıllarda meydana gelen küresel ekonomik gelişmeler, özellikle de 1973-1974 yıllarında yaşanan petrol

krizi küreselleşmenin hızını yavaşlatmıştır (Elçin,2012: 9). Haberleşme imkanlarının artması, ulaşım, internet ve bilgisayar gibi bilginin yayılmasına kolaylık sağlayan teknolojik gelişmeler, yeni kurulan ulusal veya küresel düzeydeki kuruluşlar, küresel ölçekte entegre olmuş pazar yapıları, çok uluslu şirketlerin dünya üzerindeki ağırlığının artması küreselleşmenin tekrar hız kazanmasında büyük öneme sahiptir.

1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme, yaşamımızda sıkça kullandığımız bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin hayatımızın her alanını derinden etkilemesinin ana nedeni çok boyutlu bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden küreselleşme olgusunu daha iyi kavrayabilmek için küreselleşme çeşitli kategorilere ayrılarak irdelenmektedir. Küreselleşme, ekonomik, siyasal ve sosyokültürel olmak üzere üç boyuta indirilerek incelenecektir.

1.1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin ekonomik boyutu olarak ifade edilen bu boyut esasen küreselleşmenin ekonomik tanımı olarak ele alınmaktadır. Genel anlamıyla dünya çapında ülke ekonomilerinin karşılıklı etkileşimlerinin arttığı, ekonomik ilişkilerinin yoğunlaştığını ifade etmektedir (Çençin, 2019: 13). Küreselleşmenin ekonomik boyutu, tek pazar, deregülasyon, sınır ötesi ticaret, küresel ekonomik entegrasyonlar, yabancı yatırımlar ve ülkelerin ortak ekonomik çıkarları gibi temel olgular üzerinde yoğunlaşmaktadır (Çalışır, 2009: 16).

Küreselleşme, iktisadi faktörlerin özellikle para ve sermayenin ülke sınırlarının yok sayıldığı dünya üzerinde serbestçe hareket ettiği görüşünü savunan neoliberal felsefeyi esas almaktadır (Karakaş, 2010: 1). Bu felsefe genel olarak, sermaye ve paranın uluslararası düzeyde serbestçe hareket etmesini ve birikimini engelleyen her türlü hukuki ve siyasal engellerin kaldırılması anlayışını savunmaktadır (Yeldan, 2002: 2).

Küreselleşme ile beraber ülkeler arasında artan ekonomik etkileşim dünya çapında büyük miktarlarda sermaye hareketliliğine neden olmaktadır. Artan sermaye hareketliliği mal ve hizmet ticaretini de beraberinde artırarak piyasaların uluslararası düzeyde yaygınlaşmasına ve etki alanlarının genişlemesine imkân sağlamıştır (Göngen, 2013: 123).

Ulusal piyasalarda faaliyet gösteren ve yerel pazara yönelik üretim yapan firmaların, küreselleşme ile birlikte pazar alanlarını genişlettiği ve dünya pazarına yönelik üretim yaptığı görülmektedir. Ulusal düzeyde üretim yapan bu firmalar, üretim alanlarını, maliyetlerin daha düşük olduğu kendi sınırları dışında kalan bölgelere taşımışlardır. Söz konusu firmaların, üretim aşamalarını kendi sınırları dışına taşımaları, esnek zamanlı üretim, sıfır hatalı üretim prensibi, üretim sonrası hizmet anlayışı, müşteri memnuniyeti ve optimum garanti süresi gibi üretim ve sonrası hizmet sunumu ile ilgili yeni metotların benimsenmesinde; üretim dağıtım ve pazarlama gibi işlevlerin yeniden düzenlenmesinde küreselleşme sürecinin büyük etkisi olduğu görülmektedir (Çelik, 2012: 67).

Ekonomik küreselleşmenin doğrudan etkisini gösterdiği alanların başında finansal faaliyetler gelmektedir. Finansal faaliyetler kapsamında sermayenin hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan ülke coğrafi sınırları içerisinde çıkıp daha düşük risk ve yüksek getiriye sahip küresel piyasalarda işlem görmesine olanak sağlamıştır (Aydemir ve Kaya, 2007: 271). Ekonomik alanda gerçekleşen küreselleşme, ulusal alanda faaliyet gösteren finansal piyasaların önündeki çeşitli kontrol ve engelleri ortadan kaldırarak küresel rekabete açılmalarına, kurların dalgalanmaya bırakılmasına, yeni konvertibilitelere sahip yatırım fonlarının ve yeni ortaklık yapılarının ortaya çıkmasında etkili olduğu bilinmektedir (Kısacık, 2019: 14).

Küresel piyasalarda faaliyet gösteren firmalar, ekonomik küreselleşme sürecinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Gelişmiş ülkelerdeki küresel firmaların sahip oldukları bilgi, telekomünikasyon ve çeşitli teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmasında etkili olmuşlardır. Bilgi teknolojisi ve telekomünikasyon gibi alanlarda üstünlüğe sahip olan bu ülkeler küreselleşme sürecine olumlu katkılar yaparak küresel sistemin kendi lehlerine yönelik oluşmasını sağlamışlardır (Çelik, 2012: 68).

1.1.3.2. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu

Küreselleşmenin ikinci önemli boyutu siyasal boyutudur. Küreselleşme, ülkeler arasındaki coğrafi sınırları ortadan kaldırırken beraberinde de ülkeler arasındaki siyasi sınırların yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Küreselleşme

olgusu egemenlik ve bağımsızlık gibi birçok kavramın içeriğinin değişmesinde etkili olmuştur (Adaoğlu, 2010: 3).

Siyasal küreselleşme genel anlamda belirli bir toprak parçası üzerinde hakimiyet gücüne sahip devletin, mutlak egemenlik gücünü kaybettiği, yönetim sistemlerinin karşılıklı olarak etkileşiminin arttığı özellikle de insan hakları, hürriyet, demokrasi gibi söylemlerde dış müdahalenin yoğunluk kazandığı, dil, din ve etnik köken bakımından monolitik yapıya sahip ulus devlet anlayışının önemini kaybettiği, uluslararası kuruluşların ekonomik siyasi ve sosyal konular başta olmak üzere birçok konuda devlet egemenliğine ortak olduğu süreç olarak ifade edilmektedir. Siyasal küreselleşme ile beraber devletler tarafından benimsenen tam bağımsızlık anlayışı yerini karşılıklı bağımlılığa bırakmıştır (Bayar, 2008: 28).

1.1.3.3. Küreselleşmenin Sosyokültürel Boyutu

Küreselleşmenin üçüncü ve son boyutu sosyokültürel boyuttur. Küreselleşme süreci yalnızca ekonomik ve siyasi alanlarda değişime neden olmayıp sosyal ve kültürel yapının da değişimine neden olmuştur.

Günümüz dünyasında teknoloji alanında özellikle de iletişim teknolojilerinde meydana gelen çok yönlü değişim ve gelişmeler, toplumlar ve insanlar arasındaki etkileşimi arttırmaktadır. Küreselleşmenin artan etkileşim sonucunda dünya üzerinde farklı kültür, gelenek, adet, değer ve yaşam tarzına sahip toplumların ortak bir paydada buluşturması dikkat çekmektedir (Bayar, 2008: 30).

Küreselleşme, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan sosyal bir olay, kültürel bir etkinlik veya sportif bir faaliyetten çok kısa bir süre içerisinde dünyanın birçok yerindeki toplumların haberdar olmasına olanak sağlamaktadır. Sosyal ve kültürel yapıyı önemli derecede etkileyen özellikle de giyim, yeme-içme, tüketim alışkanlıkları sportif ve eğlence faaliyetleri gibi pek çok alanda toplumların birbirlerine benzemelerini sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2012: 69).

Sosyal ve kültürel yapıda ortaya çıkan küreselleşmenin, insanlara toplumlara ve ülkelere birçok fayda getirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Küreselleşme sayesinde farklı coğrafyalarda yaşayan dil, din, etnik köken ve kimlik farklılığı olan insanların

birbirlerine daha kolay erişme imkanı bulabilmesi, birbirleriyle alışveriş yapabilmesi, dünyanın herhangi bir yerinde düzenlenen toplantı ve seminer başta olmak üzere çeşitli sanatsal, kültürel ve bilimsel etkinliklere katılma olanağı sağlaması, piyasaya çıkan dergi, kitap gibi yazılı görsel materyallere erişim de kolaylık sunması gibi birçok imkan, küreselleşmenin sosyokültürel alanda sağladığı faydalar arasında yer almaktadır (Bayar, 2008: 28).

1.1.4. Küreselleşmenin Etkileri

Küreselleşme, içinde bulunduğumuz dünyada başta sosyal çevre olmak üzere siyasal, ekonomik ve kültürel çevreyi de doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Tamamlanmamış dinamik bir süreç olan küreselleşmenin bireylere, toplumlara, ülkelere ve birçok alana olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır (Balay, 2004: 64).

1.1.4.1. Küreselleşmenin Olumlu Etkileri

Küreselleşmenin çok boyutlu bir olgu olmasından dolayı yaşamımızda başta ekonomi olmak üzere sağlık, sosyal yaşam, kültür ve hukuk gibi birçok alanda olumlu etkisi bulunmaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumlu etkilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Küreselleşme ile beraber ülkeler arası mal ve hizmet ticaretinin serbestçe yapılabilmesi sonucunda dünya toplam ticaret hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir (Adıgüzel, 2011: 343).

- Küreselleşme az gelişmiş ülkelerde yeni sanayi kollarının oluşmasını sağlayarak ülkede hem istihdamın artmasına hem de üretim miktarının artmasına olanak sağlamıştır (Yahşi, 2007: 14).

- Küreselleşme ile beraber teknoloji alanında meydana gelen yeni gelişmeler, bireylerin söz konusu imkanlardan daha kolay ve daha ucuza faydalanma imkanı sağlamıştır (Özdemir, 2004: 67).

- Küreselleşmenin sonucunda kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı gelişmeler, insanların dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olayları anında öğrenmesine imkân sunmuştur (Sarıtaş, 2017:13)

- Küreselleşme dünya üzerinde, insan hakları, eşitlik, demokrasi, mülkiyet hakkı ve özgürlük gibi kavramların geçerliliğini önemli ölçüde artırmıştır (Ayata, 2010: 64).

- Küreselleşme ile birlikte bilgiye verilen değer önemli ölçüde artmış ve ekonomik faaliyetlerin hareket mekanizmasını bilgi oluşturmaya başlamıştır (Durak vd., 2006: 531).

- Küreselleşme ile beraber nitelikli insan gücüne ihtiyaç artmış bundan dolayı nitelikli insan yetiştirmek amacıyla eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır (Talas ve Kaya, 2014:28).

- Küreselleşme, insanların bilgiye ulaşımında önemli derece kolaylık sağlamıştır (Durak, vd., 2006: 531).

- Küreselleşme, işgücünün küresel ölçekte serbest hareket etmesine, rekabetin artmasına, üretime konu olan ürünlere insanların kolayca ulaşmasını sağlamıştır (Değirmenci, 2019: 20).

- Küreselleşme ile beraber ülkeler arasında iş birlikleri yapılarak, sağlık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Birçok hastalığın tanı ve tedavisi yapılmış, bebek ve çocuk ölüm oranlarında düşüş gerçekleşmiş, bireylerin yaşam sürelerinde artış meydana gelmiştir (Balay, 2004: 64).

1.1.4.2. Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri

Küreselleşme ortaya çıkardığı birçok olumlu etkinin yanı sıra birçok olumsuz etkinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu etkiler yaşantımızın çeşitli alanında kendini göstermektedir.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Küreselleşme sonucunda artan rekabet ortamında emek bir rekabet faktörü haline gelerek işgücünün ucuzladığından söz edilebilir. Bunun sonucunda ülkeler ucuz emek arayışı içerisine girmişlerdir (Ulugay, 2001: 39).

- Küreselleşme ile beraber ülkelerin birbirlerine ekonomik bağımlılığı artmıştır. Artan ekonomik bağımlılık sonucunda ülkelerin birinde meydana gelen

ekonomik bir kriz diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Bundan dolayı küreselleşmenin krizlerin etki alanını genişlettiğinden söz edilebilir (Cebeci, 2010: 95).

- Küreselleşme ile birlikte iletişim araçlarında meydana gelen hızlı gelişmeler, bilgi kirliliğini doğmasına neden olmaktadır.

- Küreselleşme ile beraber artan sanayileşme hareketi çevre kirliliğinin artmasına ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır (Yahşi, 2007: 14).

- Küreselleşme, yerel değerlerin yıkılmasına, ulusal kimliğin yok edilmesine ve kültürel yozlaşmanın artmasına neden olmaktadır (Ayata, 2010: 65-66.).

- Dünya üzerinde etkisini gösteren küreselleşme, güçlü ekonomiye sahip ülkelerin söz sahibi olmasına ve güçsüz ekonomiye sahip ülkeleri kendine bağımlı hale getiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Balay, 2004: 64).

- Küreselleşme, ülkeleri küresel-yerel çatışma ortamına itmektedir (Sarıtaş, 2017:10-11).

- Küreselleşme ile beraber önemi artan uluslararası kurum ve kuruluşlar, ülkelerin askeri, ekonomik ve hukuk gibi stratejik öneme sahip alanların işleyişlerine müdahale ederek ülkeleri yönlendirmektedirler. Bu kuruluşların yönlendirmelerine uymayan ülkelere ise çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır (Aslan, 2009: 295).

Sonuç olarak küreselleşmenin bir takım olumlu ve olumsuz etkisinin olduğundan söz edilmiştir. Küreselleşmenin insanlara büyük bir fayda sağladığı gerçeğini kabul etmekle birlikte, insanlık açısından büyük öneme sahip birtakım sorunların da çözümünde yetersiz kaldığını bildirmek gerekmektedir. Günümüzde eğer hala milyonlarca kişi açlıktan ölüyorsa, barınma, yeme-içme gibi temel gereksinimlerini karşılamıyorsa küreselleşmenin tüm insanlığa fayda sağlamak yerine bazı grup ve sınıflara fayda sağladığı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5. Küreselleşmenin Ölçülmesi

Küreselleşme kavramı tanımlanırken konunun içeriğine göre araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılmaktadır (Adda, 2013:10). Araştırmacılar tarafından sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yapılan farklı küreselleşme tanımlarının olması bu kavramın ölçümünün yapılmasını zorlaştırmıştır (Hayaloğlu vd., 2015: 121). Küreselleşmenin çok boyutlu bir olgu olmasından dolayı küreselleşmenin ölçülmesinde de çok boyutlu endeksler kullanılmaktadır (Demir, 2018: 93).

Günümüze kadar küreselleşmenin tüm boyutlarının ölçülmesine yönelik araştırmacılar tarafından birçok küreselleşme endeksi geliştirilmiş olup ortak kabul görmüş standart bir ölçüm yöntemi bulunmamaktadır. Bu ölçüm yöntemlerinin ilki 2001 yılında Andrew Thomas Kearney tarafından geliştirilen “A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi (KFP)” dir. İkinci olarak 2002 yılında Axel Dreher tarafından geliştirilen “KOF Küreselleşme Endeksi” dir. Üçüncü olarak ise 2004 yılında geliştirilen “CSGR Küreselleşme Endeksi”dir. Dördüncü olarak ise 2008 yılında geliştirilen “Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)” olup beşinci ve son olarak ise 2009 yılında “Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)” geliştirilerek küreselleşmenin çeşitli boyutları araştırmacılar tarafından ölçülmeye çalışılmıştır (Hayaloğlu vd., 2015: 121).

1.1.5.1. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi (KFP)

Küreselleşmenin ölçülmesine yönelik geliştirilen ilk küreselleşme endeksi olarak kabul edilmektedir. “Kearney Foreign Policy (KFP)” 2001 yılında Andrew Thomas Kearney tarafından geliştirilmiş olup küreselleşmeyi çok boyutlu olarak çeşitli değişkenler dahilinde hesaplayan ve kendinden sonra geliştirilen ölçüm yöntemlerine prototip bir model oluşturduğu ifade edilmektedir (Cambazoğlu, 2019: 46).

KFP Küreselleşme Endeksi, gelişmiş ve az gelişmiş yetmiş iki ülke için 1971 ile 2007 yılları arasında ülkelerin küreselleşme düzeylerinin hesaplanmasında kullanılan bir yöntem olarak bilinmektedir. Kearney küreselleşme endeksi, mal ve hizmetlerde, finansal, kişisel ve internet olmak üzere dört boyutlu olarak küreselleşmeyi ölçmektedir. Dört temel boyutun her birinde ayrı ayrı değişkenler yer

alıp değişkenlerin bileşimleri ile boyutlar hesaplanmaktadır (Solmaz, 2014: 98). Endeksin boyutları, alt değişkenleri ve değişken tanımları Çizelge 1.1’de detaylı bir şekilde yer almaktadır.

Çizelge 1.1. KFP Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Mal ve Hizmetlerde Küreselleşme	Ticaret	(İthalat + İhracat) /GSMH
	Yakınsama	Nominal GSMH/Reel GSMH
Finansal Küreselleşme	Gelir	(Krediler + Borçlar) /GSMH
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)	(Giren DYY + Çıkan DYY) /GSMH
	Portföy Yatırımları (PY)	(Giren PY + Çıkan PY) /GSMH
Kişisel Küreselleşme	Turizm	(Gelen Turist Sayısı + Çıkan Turist Sayısı) / Toplam Nüfus
	Telefon	Gelen Uluslararası Telefon Görüşmesi / Giden Uluslararası Telefon Görüşmesi (Kişi başına, dakika)
	Transfer Ödemeleri	(Krediler + Borçlar) / GSMH
İnternet	İnternet Kullanıcıları	İnternet Kullanıcıları Sayısı /Toplam Nüfus
	İnternet Sunucuları	Her bir milyon kişiye düşen sunucu sayısı
	Güvenlik Servisleri	Her bir milyon kişiye düşen servis sayısı

Kaynak:Bülent Günsoy, **Küreselleşmenin Ölçülmesinde Sistemik Yaklaşımlar: Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, 1.Basım, İmaj Yayınevi, Ankara, 2006, 15.

KFP Küreselleşme Endeksi bazı araştırmacılar tarafından eleştirilerek ülkelerin küreselleşme düzeylerinin ölçümünde bu endeksin son derece yetersiz kaldığı ve yeni bir küreselleşme ölçüm yönteminin geliştirilmesi fikri ortaya atılmıştır (Cambazoğlu, 2019: 46).

1.1.5.2. CSGR Küreselleşme Endeksi

“Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation (CSGR) küreselleşme endeksi” İngiltere’de yer alan Warwick Üniversitesi’ne bağlı “Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi” tarafından geliştirilen bir ölçüm yöntemidir (CSGR, 2020). CSGR küreselleşme endeksi, 62 ülkenin 1982-2004 yılları arasını kapsayan küreselleşme düzeylerini hesaplanmıştır CSGR küreselleşme endeksi küreselleşmeyi ekonomik, sosyal, ve politik olmak üzere 3 boyutlu olarak ölçmektedir. Bu yöntemin KFP küreselleşme endeksinin tamamlayıcısı olduğu ifade edilmektedir (Günay, 2017: 53). CSGR Küreselleşme Endeksinin boyutları, alt değişkenleri ve değişken tanımları Çizelge 1.2’de detaylı bir şekilde yer almaktadır.

Çizelge 1.2. CSGR Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Ekonomik Boyut	Ticaret	Toplam İthalat ve İhracatın GSYİH İçerisindeki Pay (%)
	DYY	DYY GSYİH İçerisindeki Pay (%).
	Portfolyo Yatırımı	Toplam Portföy Yatırımların GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Gelir	Toplam Yabancı Gelirlerin GSYİH İçerisindeki Payı (%)
Sosyal Boyut	Dış Stok	
	Dış Akış	Uluslararası Düzeyde Yapılan Çevresel Anlaşma Sayısı
	İşçi Gelirleri	İşçi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Turistler	Kişi Başına Düşen Turist Sayısı
	Telefon Çağrıları	Kişi Başına Düşen Uluslararası Telefon Görüşmesi (dk)
	İnternet Kullanıcıları	Kişi Başına Düşen İnternet Aboneliği
	Filmler	İthal ve İhraç Edilen Toplam Film Sayısı
	Kitaplar ve Gazeteler	Kişi başına ithal ve ihraç edilen kitap ve gazetelerin toplam değeri (ABD doları)
	Posta	Kişi başına gönderilen ve gönderilen uluslararası mektup sayısı
Politik Boyut	Büyükelçilikler	Ülkedeki yabancı elçilik sayısı
	BM Görevleri	BM Görevlerine Katılım Sayısı
	Organizasyonlar	Uluslararası kuruluşların üyelik sayısı

Kaynak: CSGR Globalisation Index

1.1.5.3. Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)

Petra Vujakovic tarafından 2009 yılında geliştirilen “New Globalization Index (NGI)” küreselleşmeyi ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç boyutlu ve yirmi bir alt değişken kullanarak ülkelerin küreselleşme seviyesini ölçmektedir (Vujakovic, 2009: 4).

Yeni Küreselleşme Endeksi ile 1995-2005 dönemi için yetmiş ülkenin küreselleşme düzeyleri ölçülmüştür. Bu endeks diğer küreselleşme endekslerinden farklı olarak ekonomik küreselleşme boyutuna coğrafi uzaklık değişkenini dahil etmiştir. Coğrafi uzaklık değişkeni ise söz konusu ülkenin dış ticaret endeksine eklenirken ülkelerin hangi ülkeler ile dış ticaret yaptığı ve ülkenin kendi ülkesine olan uzaklığı dikkate alınarak endeks oluşturulmuştur (Vujakovic, 2009: 6). Yeni Küreselleşme Endeksinin boyutları, alt değişkenleri ve değişken tanımları Çizelge 1.3’de detaylı bir şekilde yer almaktadır.

Çizelge 1.3. NGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Ekonomik Boyut	Mal Ticareti	Toplam İthalat ve İhracatın GSYİH İçerisindeki Pay (%)
	Hizmet Ticareti	Toplam Hizmet İthalat ve İhracatın GSYİH İçerisindeki Pay(%)
	DYY Hisse Senedi	DYY GSYİH İçerisindeki Pay (%)
	DYY Akışı	Ödemeler Dengesi İçerisindeki DYY Toplamının GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Portfolyo Yatırım Stoku	Toplam Portföy Yatırımların GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Portfolyo Yatırım Akışı	Ödemeler Dengesindeki Portföy Yatırımlarının GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Yabancı Gelir Ödemeleri	Toplam Yabancı Ödemelerin GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Yurtdışı Vatandaşların Marka Başvurusu	Yurtdışı Vatandaşların Yapmış Oldukları Marka Başvuruları
	Yurtdışı Vatandaşların Patent Başvuruları	Yurtdışı Vatandaşların Yapmış Oldukları Patent Başvuruları
Politik Boyut	Çevresel Anlaşmaları	Uluslararası Düzeyde Yapılan Çevresel Anlaşma Sayısı
	Uluslararası Organizasyon Üyeliliği	Uluslararası Düzeyde Kuruluşlara Üyelik Sayısı
	Ülkedeki Elçilikler	Ülkedeki Toplam Elçilik Sayısı
	BM Görevlerine Katılım	BM Görevlerine Katılım Sayısı
Sosyal Boyut	Göçmenler	Toplam Göçmen Sayısının Nüfus İçerisindeki Oranı
	Uluslararası Turizm	Uluslararası Turist Sayısının Toplam Nüfusa Oranı
	Giden Öğrenci Hareketliliği	Yurtdışında Eğitim Alan Öğrencilerin Toplam Öğrenci Sayısına Oranı
	Uluslararası Telefon Görüşmeleri	Kişi Başına Düşen Uluslararası Telefon Görüşmesi (dk)
	Uluslararası İnternet Bant Genişliği	Kişi Başına Düşen İnternet Aboneliği
	Uluslararası Gazete Ticareti	Uluslararası Gazetelerden Elde Edilen Gelirlerin GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Uluslararası Kitap Ticareti	Uluslararası Kitap Satışından Elde Edilen Gelirlerin GSYİH İçerisindeki Payı (%)
	Transferler	Toplam Transfer Harcamaların GSYİH İçerisindeki Payı

Kaynak: Petra, Vujakovic, (2009). “How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI)”, **WIFO Working Papers**, 343, 6.

1.1.5.4. Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)

“Maastricht Globalization Index (MGI)”, 2006 yılında Martens ve Zywiets tarafından oluşturulmuştur. MGI küreselleşme endeksi, ekonomik, sosyo-kültürel, politik, teknolojik ve çevresel olmak üzere beş boyutlu olarak küreselleşmeyi hesaplamaktadır. MGI Küreselleşme Endeksi 2008 yılında Martens ve Roza tarafından revize edilerek Çizelge 1.4’deki son şeklini almıştır (Cambazoğlu, 2019: 48).

MGI Küreselleşme Endeksi yüz on yedi ülke için yalnızca 2000, 2008 ve 2012 yılları için küreselleşme seviyelerini hesaplamıştır (Solmaz, 2014: 100).

Çizelge 1.4. MGI Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımı

Küreselleşme Boyutu	Değişken Adı	Değişken Tanımı
Politik Boyut	Elçilikler	Ülkedeki elçiliklerin ve konsoloslukların sayısı
	Organizasyonlar	Uluslararası organizasyonlara üyelik sayısı
	Askeri	Konvansiyonel silahlara yapılan harcamaların toplam askeri harcamalar içindeki payı
Ekonomik Boyut	Ticaret	İthalat ve ihracatın GSMH'ye oranı
	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)	DYY'ların GSMH'ye oranı
	Sermaye	Özel sermaye akımlarının GSMH'ye oranı
Sosyo-kültürel Boyut	Göçmenler	Her 100 kişi başına düşen yabancı sayısı
	Turizm	Her 100 kişi başına uluslararası giriş ve çıkış yapan kişi sayısı
Teknolojik Boyut	Telefon	Kişi başına uluslararası telefon görüşmesi (dakika)
	İnternet	İnternet kullanıcı sayılarının toplam nüfusa oranı
Çevresel Boyut	Ekolojik Ayakizi	Küresel alanda ekolojik açık

Kaynak: Pim Martens, and Mohsin Raza, “Globalization In The 21st Cevtury: Measuring Regional Changes In Multiple Domains”, **The Integrated Assesment Journal**, 9 (1), 2009, 6.

1.1.5.5. KOF Küreselleşme Endeksi

KOF Küreselleşme Endeksi, “KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü” tarafından yayınlanmaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, ilk olarak 2006 yılında ekonomi profesörü Axel Dreher tarafından oluşturulmuştur. 2008 yılında Dreher, Gaston ve Martens tarafından son şeklini alan, küreselleşme olgusunu çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde ölçen endeks olarak ifade edilmektedir (KOF, 2019).

KOF Küreselleşme Endeksi 1970 ile 2018 yılları arasında yıllık olarak ülkelerin küreselleşme düzeylerini analitik olarak hesaplamaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere üç boyutlu olarak hesaplanmaktadır (Solmaz, 2014: 98). Dreher tarafından oluşturulan endeks; sosyal, ekonomik ve politik küreselleşmeyi kendi içinde ayrı alt bileşenlere ayrılarak hesaplanmaktadır. Endekste yer alan her alt bileşen farklı ağırlık yüzdesine sahip olup, bu ağırlık yüzdelерinin bir araya getirilmesiyle KOF Küreselleşme Endeksi oluşturulmaktadır (Cambazoğlu, 2019: 48).

Endeks üç boyutlu ve yirmi üç alt değişkene göre küreselleşmeyi ölçmektedir. KOF Küreselleşme Endeksinin oluşturulmasında kullanılan tüm değişkenler “1-100” arasında bir değer almaktadır. Endekslerin aldığı “100” değeri en yüksek, “1” değeri ise en küçük değeri ifade etmektedir. Endekslerin sahip olduğu

değerlerin yükselmesi küreselleşme düzeyinin arttığını ifade etmektedir (KOF, 2019).

KOF Küreselleşme Endeksinin ölçülmesinde kullanılan alt endekslerin almış oldukları ağırlık ortalamaları yıllara göre farklılık göstermektedir (KOF, 2019). Örneğin 2017 yılı için KOF Küreselleşme Endeksi içinde %36 ağırlığa sahip olan ekonomik küreselleşme endeksi, 2018 yılı için %33.3 ağırlığa sahiptir. Aynı şekilde 2017 yılı için genel endeks içinde %37 ağırlığa sahip olan sosyal küreselleşme endeksi, 2018 yılı için %33.3 ağırlığa sahiptir. 2017 yılı için genel endeks içinde politik küreselleşme endeksi %27 ağırlığa sahipken, 2018 yılında bu değişkenin ağırlığı %33.3 olarak belirlenmiştir.

KOF Küreselleşme Endeksinin kapsadığı ülke sayısı da yıllara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin KOF Küreselleşme Endeksi 2018 yılında 185 ülke için hesaplanırken, 2017 yılında 193, 2016 yılında ise 192 ülke için hesaplanmıştır.

Çizelge 1.5. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Ağırlık Oranları

KOF KÜRESELLEŞME ENDEKSİ BOYUTLARI	AĞIRLIK ORANI* (%)
EKONOMİK KÜRESELLEŞME	33.3
Ticari Küreselleşme	50.0
Mal Ticareti	40.9
Hizmet Ticareti	45.0
Ticari Ortalık Çeşitleri	14.1
Finansal Küreselleşme	50.0
Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku	27.5
Portföy Yatırımları	13.3
Uluslararası Borç	27.2
Uluslararası Rezervler	2.4
Uluslararası Gelir Ödemeleri	29.6
SOSYAL KÜRESELLEŞME	33.3
Kişisel Küreselleşme	33.3
Uluslararası Telefon Trafığı	22.9
Transferler	27.6
Uluslararası Turizm	28.1
Göç	21.4
Bilgi Küreselleşmesi	33.3
Patent Başvuruları	35.1
Uluslararası Öğrenciler	31.2
Yüksek Teknoloji İhracatı	33.7
Kültürel Küreselleşme	33.3
Kültürel mal Ticareti	22.6
Marka Başvuruları	13.3
Kişisel Hizmet Ticareti	25.6
McDonald's Restoranlar	23.2
Ikea Mağazaları	15.3
POLİTİK KÜRESELLEŞME	33.3
Büyükelçilikler	35.7
BM Güvenlik Konseyi Görevlerine Katılım	27.3
Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri	37.0

Kaynak: KOF Globalisation Index

* Değişkenlerin ağırlık oranları yuvarlama sebebiyle toplamı vermemektedir.

Çizelge 1.5'e bakıldığında 2018 yılı için KOF Küreselleşme Endeksinin ölçülmesinde kullanılan değişkenler ve ağırlıkları yer almaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmeyi üç farklı boyutta ve yirmi üç değişkene bağlı olarak hesaplamaktadır.

Ekonomik küreselleşme endeksi iki alt değişkene göre hesaplanmaktadır. Bunlardan ilki ticari küreselleşme değişkeni ikincisi ise finansal küreselleşme değişkenidir. Ticari küreselleşme değişkeni; mal ticareti, hizmet ticareti ve ticaret ortağı çeşitlerinden oluşmaktadır. Finansal küreselleşme değişkeni; doğrudan

yabancı yatırım stoku, portföy yatırımları, uluslararası borçlar, uluslararası rezervler ve uluslararası gelir ödemeleri verilerinden oluşmaktadır.

Sosyal küreselleşme endeksi üç alt değişkene göre hesaplanmaktadır. Bu değişkenler ise şu şekildedir: Kişisel küreselleşme, bilgi küreselleşmesi ve kültürel küreselleşmedir. Kişisel küreselleşme değişkeni; uluslararası telefon trafiği, transferler, uluslararası turizm ve göç verilerinde oluşmaktadır. Bilgi küreselleşme değişkeni; patent başvuruları, uluslararası öğrenci sayısı, yüksek teknoloji ihracatı değişkeninden oluşmaktadır. Kültürel küreselleşme değişkeni ise kültürel mal ticareti, marka başvuruları, kişisel hizmet ticareti, McDonald's restoran sayıları ve IKEA mağazaları verilerinden oluşmaktadır.

Politik küreselleşme değişkeni ise ülkede yer alan büyükelçilik sayıları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi görevlerine katılım ve uluslararası sivil toplum örgütleri sayısı değişkenleri baz alınarak hesaplanmaktadır.

1.1.5.6. KOF Küreselleşme Endeksi Değişken Açıklamaları

KOF Küreselleşme Endeksi, ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme olmak üzere üç boyuta sahiptir. Çizelge 1.6'da 2018 yılına ait KOF Küreselleşme Endeksinin boyutları ve endekste yer alan yirmi üç alt değişkenin tanımları ayrıntılı bir şekilde görülmektedir.

Çizelge 1.6. KOF Küreselleşme Endeksi Boyutları ve Değişken Tanımları

KOF KÜRESELLEŞME ENDEKSİ BOYUTLARI	DEĞİŞKEN TANIMLARI
EKONOMİK KÜRESELLEŞME	Ticari Küreselleşme ve Finansal Küreselleşme Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Ticari Küreselleşme	Mal Ticareti, Hizmet Ticareti ve Ticari Ortaklık Çeşitleri Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Mal Ticareti	Toplam Mal İhracat ve İthalatının GSYİH Payı
Hizmet Ticareti	Toplam Hizmet İhracat ve İthalatının GSYİH Payı
Ticari Ortaklık Çeşitleri	Herfindahl-Hirschman Endeksine Göre Ticari Ortaklıkların Toplam İhracat ve İthalat İçindeki Oranı
Finansal Küreselleşme	DYY Stoku, Portföy Yatırımları, Uluslararası Borç, Rezervler ve Gelir Ödemeleri Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku	Doğrudan Yabancı Yatırım Stokunun GSYİH Payı
Portföy Yatırımları	Portföy Yatırım Stoklarının GSYİH Payı
Uluslararası Borç	Uluslararası Portföy Borç Senetleri, Uluslararası Banka Kredileri ve Mevduat Toplamlarının GSYİH Payı
Uluslararası Rezervler	IMF'deki Döviz, Rezerv Pozisyonlarını GSYH İçindeki Payı
Uluslararası Gelir Ödemeleri	Yabancı Ülkeler İçin Yapılan Toplam Emek ve Sermaye Ödemeleri
SOSYAL KÜRESELLEŞME	Kişisel Küreselleşme Değişkeni, Bilgi Küreselleşme Değişkeni, Kültürel Küreselleşme Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Kişisel Küreselleşme	Uluslararası Telefon Trafik, Transferler, Uluslararası Turizm ve Göç Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Uluslararası Telefon Trafik	Dakika Cinsinden Kişi Başına Düşen Uluslararası Toplam (gelen ve giden) Sabit ve Cep Telefonu Aramaları
Transferler	Kişi Başına Düşen Toplam Mal, Hizmet, Gelir veya Finansal Kalemlerin Brüt Giriş ve Çıktıları
Uluslararası Turizm	Toplam Gelen ve Giden Yabancı Turist Sayısının Toplam Nüfus İçindeki Payı
Göç	Toplam Nüfusun İçindeki Yabancı Uruklu İkamet Edenlerin Sayısı
Bilgi Küreselleşmesi	Patent Başvuruları, Uluslararası Öğrenciler ve Yüksek Teknoloji İhracatı Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Patent Başvuruları	Ulusal Patent Ofisine Yapılan Patent Başvuru Sayısı
Uluslararası Öğrenciler	Yabancı Uruklu Öğrencilerin Nüfus İçindeki Payı
Yüksek Teknoloji İhracatı	Yüksek Ar-Ge Yoğunluğuna Sahip Ürünlerin Toplam Mal İhracatı İçindeki Payı
Kültürel Küreselleşme	Kültürel Mal Ticareti, Marka Başvuruları, Kişisel Hizmet Ticareti, McDonald's Restoranlar ve Ikea Mağazaları Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Kültürel mal Ticareti	UNESCO'da Tanımlanan Kültürel Malların İhracat ve İthalat Toplamları
Marka Başvuruları	Ulusal Düzeyde Yapılan Marka Başvuru Sayısı
Kişisel Hizmet Ticareti	Toplam Kişisel Hizmet İthalat ve İhracatı
McDonald's Restoranlar	Kişi Başına Düşen McDonald's Restoran Sayısı
Ikea Mağazaları	Kişi Başına Düşen IKEA Mağaza Sayısı
POLİTİK KÜRESELLEŞME	Büyükelçilikler, BM Güvenlik Konseyi Görevlerine Katılım ve Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri Değişkenlerinin Ağırlıkları Toplamı
Büyükelçilikler	Ülkedeki Büyükelçilik Ofis Sayısı
BM Güvenlik Konseyi Görevlerine Katılım	BM Güvenlik Konseyi Görevlerine Katılım Sayısı
Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri	Ülkedeki Uluslararası Odaklı Sivil Toplum Örgütlerinin Sayısı.

Kaynak: KOF Globalisation Index

1.2. TURİZM KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Dünya genelinde her yıl milyonlarca insan çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları bölgelerden veya ülkelerden farklı bölgelere veya ülkelere sürekli hareket etmektedirler. Meydana gelen bu sürekli hareketlilik farklı dillerde, çeşitli kavramlarla ifade edilmektedir. Gerçekleşen bu hareketlilik genel olarak “turizm” şeklinde nitelendirilmektedir.

1.2.1. Turizm Kavramı

Turizm sözcüğü etimolojik açıdan incelendiğinde Latince “dönme” anlamına gelen "tornus" sözcüğünden, İngilizce de ise "gezgin" anlamına gelen "touring" kelimesinin kökü olan "tour" sözcüğünden türetilmiştir. Turizm kavramının ilk kez hangi yıl ve nerede kullanıldığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, genel olarak 1811 yılında İngiltere’de yayınlanan "Sporting Magazine" dergisinde kullanıldığı kabul edilmektedir (Demir, 2010: 3).

Turizm kavramının bilimsel olarak ilk tanımı 1905 yılında Guyer Feuler tarafından yapılmıştır. Guyer Feuler tarafından yapılan tanımda turizm; “gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirleriyle daha çok yaklaşmasına olanak veren “modern” çağa özgü bir olay” şeklinde ifade edilmektedir (Kozak vd., 2013: 5).

Turizm kavramına yönelik yapılan tanımlara bakıldığında ortak bir tanımın varlığından söz edilmemektedir. Araştırmacılar tarafından yapılan turizm tanımları incelendiğinde kabul görmüş ortak bir tanım olmamasının temelinde turizmin, çok yönlü bir yapısının olması ve farklı disiplinler tarafından turizm kavramının farklı şekilde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin; ekonomi bilimi tarafından turizm bir “endüstri” olarak değerlendirilirken işletmeciler için “pazar” olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde sosyologlar turizmin sosyolojik etkileri ile ilgilenirken, çevrebilimciler, turizmin çevresel etkileriyle ilgilenmektedir (Çuhadar, 2006: 9).

Çok yönlü bir kavram olarak değerlendirilen turizm; ekonomi, işletme, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi birçok bilim dalıyla yakından ilişki içindedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar çerçevesinde literatürde farklı turizm tanımları yer almaktadır. Söz konusu tanımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Turizm, insanın temel ihtiyaçlarını giderdikten sonra ortaya çıkan ve insandan insana değişik derecelerde kaçma ve uzlaşma istekleri doğrultusunda ortaya çıkan psikolojik kökenli yer değiştirme hareketi olarak ifade edilmektedir (Çuhadar, 2006: 10).

- Turizm, insanların yaşadıkları ülkelerden, bölgelerden veya şehirlerden yabancı bir ülkeye, bölgeye veyahut şehirlere geçici bir süreliğine seyahat etmeleri sonucunda ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerin tümüdür (Tellioglu ve Tekin, 2016: 490).

- Turizm, insanların yaşamlarını sürdürdükleri, çalıştıkları ve daimi ikametlerinin buldukları yerlerin dışına geçici bir süreliğine seyahat etmeleri ve seyahat ettikleri yerlerde turizm işletmeleri tarafından arz edilen ürün ve hizmetleri talep etmeleri sonucunda ortaya çıkan olaylar bütünüdür (Öztaş ve Karabulut, 2006: 16).

- Türkiye İstatistik Kurumu tarafından turizm; “ikamet edilen ülkeden başka bir ülkeye en az 24 saat süreyle yapılan seyahatler” şeklinde tanımlanmaktadır (TÜİK, 2020).

- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm: “ikamet ettiği yerin dışındaki bir yere, (ülke içi için altı ay, yurt dışı için ise on iki aydan fazla olmamak şartıyla) yapılan seyahat faaliyeti” olarak ifade edilmektedir (KTB, 2020).

- Dünya genelinde çeşitli istatistiki ölçümlerin yapılması, ülkeler arasında turizmin yeri ve öneminin saptanması amacıyla Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından tanımlanan turizm; “insanların tatil, eğlence, iş ve diğer amaçlarla her zaman yaşadıkları olağan çevreleri dışındaki yerlere, gelir elde etmeye yönelik faaliyetlere bağlı kalmaksızın ve ardışık bir yıldan fazla olmayacak şekilde seyahat etmeleri ve konaklama aktiviteleridir” şeklinde ifade edilmektedir (UNWTO, 2020).

Turizm iki ayrı sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Birincisi "ülke içi turizm (iç turizm)", ikincisi ise "ülkelerarası turizm" olarak sınıflandırılmıştır. Ülke içi turizm

(iç turizm), kişinin ülke sınırları içerisinde daimî ikametgahının bulunduğu yer dışında aynı ülke sınırları içerisinde yapmış olduğu seyahatleri içeren tüm faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Ülkelerarası turizm (dış turizm) ise, "dış aktif turizm ve dış pasif turizmi kapsayan tüm faaliyetler" şeklinde ifade edilmektedir. Dış aktif turizm, bir ülkeye o ülke sınırları içerisinde ikamet etmeyen yabancı ziyaretçilerin yapmış oldukları seyahatlerken dış pasif turizm ise; ülke sınırları içerisinde ikamet eden kişilerin başka bir ülkeye yapmış oldukları seyahatler şeklinde ifade edilmektedir (Çuhadar, 2006: 9).

1.2.2. Turizmin Özellikleri

Turizm kavramına yönelik yapılan çeşitli tanımlardan hareketle turizme atfedilen bazı özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Turizm, çok boyutlu bir yapıya sahip olmasından dolayı çeşitli sektörlerle ilişki içinde olup birbirlerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir (Olalı ve Timur, 1988: 242-243).

- Turizm sektörü ülke istihdamına olumlu etkiler yapmaktadır. Emek yoğun bir sektör olmasından dolayı ülke de var olan istihdam açığını azaltmakta etkili olmaktadır (Barutçugil, 1986: 33).

- Dinamik bir özelliğe sahip olan turizm, savaş, salgın hastalık, terör ve doğal afet gibi birçok olaydan etkilenerek turistlerin kararlarını yönlendirici etkiye sahip olmaktadır (Olalı ve Timur, 1988: 243).

- Turizm kişiler arasında etkileşim sağlamaktadır. Farklı etnik kökene, kültüre, yaşam tarzına ve farklı dile sahip kişiler turizm sayesinde birbirlerinden etkilenmektedir (Bahar ve Kozak, 2015: 31).

- Turizm aktivitelerinde serbestlik anlayışı hakimdir. Kişiler turizm faaliyetlerine kendi istek ve iradeleri doğrultusunda katılmaktadır (Yılmaz, 2007:3).

- Ekonomik açıdan turizm sektöründe çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Turizm sektöründe bir taraftan üretim faaliyetleri gerçekleşirken diğer taraftan da tüketim faaliyetleri gerçekleşmektedir (Usta, 2009: 7).

- Turizm faaliyetleri kapsamında turistler tarafından talep edilen her türlü hizmet, turizm işletmeleri tarafından karşılanmaktadır (Öztaş ve Karabulut, 2006: 16.).

- Turizm faaliyetleri kapsamında sunulan mal ve hizmetlerin üretildiği yerde tüketilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla üretilen mal ve hizmet stoklanamamaktadır (Öztaş ve Karabulut, 2006: 16).

- Turizm, kişilerin tasarrufları sonucunda ve boş zamanlarını değerlendirdikleri sosyoekonomik bir faaliyet bütünüdür (Toprak, 2008: 83).

1.2.3. Turist Kavramı

Turist sözcüğü ilk kez 1800 yılların başında Samuel Pagge tarafından kullanılmıştır (Kara vd., 2012: 76). Turizm kavramında olduğu gibi “turist” kavramı ile ilgili araştırmacılar tarafından yapılmış birçok "turist" tanımı yer almaktadır. Turizm konusu ile ilgili yapılan bir araştırmada yer alan bilgiye göre literatürde yer alan 80'den fazla çalışma incelenmiş ve “turist” kavramına yönelik 43 farklı tanımın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özcan, 2013: 17).

Turist kavramına yönelik çeşitli kurumlar, kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından yapılan bazı tanımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Günümüzde kullandığımız "turist" sözcüğüne ait ilk tanım 1933 yılında F.W. Ogilvy tarafından yapılmıştır. Bu tanımı Ogilvy şu şekilde: “turist, sürekli oturduğu yerden en çok bir yıl için ayrılan ve geçici olarak gittiği yerlerde, buralarda kazanmadığı parayı harcayan kimsedir” ifade etmiştir (Çuhadar, 2006: 9).

- Türk Dil Kurumu turist kavramını, “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma gibi çeşitli amaçlarla geziye çıkan gezgin, seyyah” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020).

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise turist kavramını, “sürekli yaşadığı ülkeden, şehirden başka bir ülkeye veya şehirlere belirli bir gelir elde etme amacı olmadan herhangi bir nedenle ziyaret eden kişi” olarak ifade etmektedir (TÜİK, 2020a).

- Bir diğer tanımda ise turist, ticari kazanç elde etme amacı bulunmayan, sürekli ikamet ettiği yerden geçici bir süreliğine ayrılan ve gittiği yerde konaklama aktivitesinde bulunan kişi veya kişi grupları şeklinde tanımlanmaktadır (Usta, 2009: 10).

- Turist, belirli bir süreliğine bulunduğu yerleşim yerinden ayrılan ve gittiği yerde 24 saatten fazla kalan, zamanı, maddi gücü sınırlı olan, ticari kazanç gözetmeyen, psikolojik doyum arayan, ekonomik olarak tüketici sayılan kişi veya kişiler olarak tanımlanabilir (Olalı ve Timur, 1988: 40).

Yapılan turist tanımlardan hareketle bir kişi veya kişilerin turist olarak değerlendirilmesi için şu şartlar gereklidir (Yıldız, 2011: 55-56):

- Gittiği yerde en az 24 saat konaklaması,
- Belirli bir nedenin olması (Psikolojik doyum, sağlık, tanıma gibi),
- Gittiği ülkede, şehirde, ticari kazanç elde etme gayesi olmaması,
- Harcama gücü ve zamanı sınırlı olması,
- Gittiği yerde daimî yerleşme fikrinin bulunmaması,
- Konaklama süreleri 24 saatten az olan deniz gezileri ile gelen kişilerde turist olarak kabul edilmektedir.

Her seyahate çıkan kişi turist olarak kabul edilmemektedir. Turist olarak değerlendirilmeyen kişi veya kişi grupları (Yağcı, 2003: 12);

- 24 saatten az konaklayanlar (gemi ile seyahat eden kişiler hariç),
- Ticari kazanç elde etme arzusunun bulunması,
- Bir ülkeye veya şehre devamlı yerleşmek amacıyla gelenler,
- Uzun süreli eğitim amacıyla gelenler,
- Transit yolcular (seyahat süresi 24 saati geçse bile mola vermeyen)
- Bir ülkeye veya şehre bir işte çalışmak amacıyla gelen kişiler, turist olarak kabul edilmemektedir.

1.2.4. Turizm ve Ekonomi İlişkisi

Turizm sektörü, birçok sektör ve disiplinle iç içe olan bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Bir bölgede turizm faaliyetinin gerçekleşmesi sonucunda faaliyetin gerçekleştiği bölgede birçok etki ortaya çıkmaktadır. Bu etki kendini gerek sosyokültürel alanda gerek politik alanda gerek sağlık alanında gerekse ekonomi alanında göstermektedir. Sosyoekonomik bir yapıya sahip olan turizm, bireylerin boş

zaman ve tasarrufları sonucunda gerçekleşen bir eylem olarak değerlendirilmektedir (Kozak vd., 2013: 7).

Turizm sektörü, ekonomistler tarafından özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik bir faaliyet olarak görülmektedir. Gereğesi ise, doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkardığı sonuçların ülke ekonomilerine olumlu katkılar sağlamasından kaynaklanmaktadır (Kar vd., 2004: 96). Özellikle turizm, ülkede istihdama, milli gelire ve ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

Bir ülkede turizm sektörünün varlığından söz edilebilmesi için, söz konusu sektörün ülke ekonomisine yapmış olduğu katkıya, turistlerin o bölge veya ülkeyi tercih etmelerine, harcama yapmaları sonucunda o bölgenin veya ülkenin toplam gelirinde meydana getirdiği artışlara bakılması gerekmektedir (Hazar, 2010: 186).

Bireylerin belirli bir bölgeyi turizm faaliyetleri için tercih etmelerinin sebebi, tercih ettikleri bölgede konaklama başta olmak üzere dinlenme, eğlenme, tanıma veya buna benzer birçok aktivite için harcama yapmalarının sebebi gibi birçok soruya yanıt aranmaktadır. Bu soruların neden sonuç ilişkisi dahilinde bilimsel yöntemlerle cevaplanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda ekonomi biliminin bir alt dalı olan "turizm ekonomisi" ortaya çıkmıştır (İçöz ve Kozak, 2010: 1).

Turizm ekonomisi; turizm faaliyetlerin sebeplerini, etkilerini ve kapsamını neden sonuç ilişkisi dahilinde ekonomik açıdan bilimsel yöntemlerle inceleyen, bağlı olduğu temel ilke ve kanunlar çerçevesinde ortaya koyan bir bilim dalı olarak ifade edilmektedir (İçöz ve Kozak, 2010: 1).

Bir ülke ekonomisi için turizmin yeri ve önemi genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır (Barutçugil, 1986: 33):

- Turizm, gelişmekte olan ülke ekonomilerinde kısa sürede olumlu sonuçlar meydana getirmektedir. Diğer sektörlerle kıyaslandığında turizmin hazırlık aşaması çok kısa bir sürede tamamlanmaktadır. Örnek olarak iyi hazırlanmış bir tanıtım ve reklamla turizm faaliyetinden beklenen gelir kısa sürede elde edilmektedir.

-Verimlilik turizm sektöründe daha çabuk gerçekleşmektedir.

- Turizm sektöründe istihdam olanakları diğer sektörlerle kıyasla fazladır. İşsizliğin yüksek seviyede olduğu bir bölgede turizm sektörü bu sorunu gidermekte ve istihdam artışı sağlamaktadır.

- Bir bölgede meydana gelen alt yapı gelişmeleri ile turizm arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

- Turizm faaliyetleri sonucu elde edilen gelir, ülkedeki var olan cari işlemler açıklarının kapatılmasında etkili olmaktadır.

- Turizm gelirleri ekonomide çarpan etkisi yaratmaktadır. Turizm faaliyetleri doğrultusunda elde edilen bir birim gelir el değiştirerek ilk aşamada elde edilen gelirden daha yüksek miktarda ülke veya bölge ekonomisine etki etmektedir.

Turizmin ortaya çıkardığı birçok etki bulunmaktadır. Turizmin ekonomik anlamda meydana getirdiği etkiler iki açıdan ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomi üzerindeki olumlu etkileri ikinci ise ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri şeklinde belirtilmektedir.

1.2.4.1. Turizmin Ekonomi Üzerindeki Olumlu Etkileri

Gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş ülke seviyelerine gelebilmesi için benimsenmiş olduğu geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel bir ekonomiye geçmesi gerekmektedir. Söz konusu geçiş için yüklü miktarda sermayeye ve dövizle ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların mümkün olmadığı ülke ekonomilerinde endüstrileşme için gerekli sermaye dış borçlarla sağlanmaktadır. Turizm potansiyeline sahip bir ülkenin endüstrileşme yolunda gerekli olan sermayeyi turizm sektöründen elde ettiği gelirden sağlaması ülkelerin tercih ettiği bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır (Bahar, 2007: 5).

Turizmin ülke ekonomileri üzerinde bir takım olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler ise; ödemeler dengesi üzerine etkisi, gelir üzerine etkisi, istihdama etkisi ve sektörel etki şeklinde sıralanmaktadır (Coşkun, 2010: 71).

1.2.4.1.1. Turizmin Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Turizmin en önemli ekonomik etkisi ödemeler dengesi üzerindeki yarattığı olumlu etki olarak bilinmektedir. Bir ülkede gerçekleşen dış turizm faaliyetleri

sonucunda elde edilen gelirlerin ülke ekonomisi açısından önemi ödemeler dengesi içerisindeki payına göre belirlenmektedir (Bozgeyik ve Eban, 2017: 967).

Ödemeler dengesi kavramı genel anlamda; belirli bir dönemde ülkelerin dış ekonomik ve mali ilişkilerin durumunu gösteren bir tablo olarak ifade edilmektedir. Bir diğer ödemeler dengesi tanımı ise, belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) bir ülkede yerleşik kişilerin, yabancı ülkedeki yerleşik kişiler ile yaptıkları bütün ekonomik işlemlerin sonucunu gösteren çift taraflı kayıt esasına göre hazırlanan istatistiki tablo şeklindedir (Seyidoğlu, 2013: 329).

Bir ülkenin diğer ülkelerle yapmış olduğu ekonomi ve mali ilişkiler sonucunda elde edilen gelirlerin giderlerden fazla olması sonucunda ödemeler dengesinde fazlalık meydana gelmektedir. Tersine bir durum söz konusu olduğunda yani; elde edilen gelirlerin giderleri karşılayamaması halinde ödemeler dengesinde açık meydana gelmektedir. Bir ülkede gerçekleşen dış turizm faaliyetleri sonucunda elde edilen gelirlerin ülke ekonomisi açısından önemi ödemeler dengesi içerisindeki payına göre belirlenmektedir (Bahar ve Kozak, 2015: 157). Ödemeler dengesinde meydana gelen açık veya fazlalıklar ülkelerin mali ve ekonomik güçlerini göstermektedir.

Ödemeler dengesi içerisinde temel kalemlerden biri; cari işlemler hesabıdır. Turizm de cari işlemler hesabı içerisinde yer almaktadır (Seyidoğlu, 2013: 335.). Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler ödemeler dengesi açığı olan ve döviz sıkıntısı çeken ülkeler için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Turizm sektörü ülkeye döviz girdisi sağlayarak ve cari açığın kapanmasına veya cari fazlanın artmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum turizmin, bir ülke ekonomisi için önemli bir sektör olduğunun göstergesidir (Bulut, 2000: 78).

Bir ülke ekonomisinde cari işlemler açığının finanse edilmesinde turizm sektörüne başvurulmasının sebepleri (Özkök, 2008: 57):

- Turizm sektörüne yapılacak yatırımların diğer sektörlerle oranla daha az maliyete sahip olması,

- Turizm faaliyetleri için yapılacak tanıtım ve reklam gibi turizmi destekleyici olanaklar sayesinde ülkeye veya bölgeye daha fazla turist çekilerek daha fazla döviz girdisi elde edilmesi,

- Turistik ürün çeşitliliğinin diğer sektörlere göre daha fazla olması nedeniyle ülkeye döviz girişini kolaylaştırması, şeklinde sıralanabilir.

Bu nedenlerden dolayı, turizm, ödemeler dengesi açığı olan ülkelerin, açığı kapatmak amacıyla başvurduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.4.1.2. Turizmin Gelir Üzerindeki Etkisi

Turizmin ekonomik etkilerinden bir diğeri ise gelir etkisidir. Ödemeler dengesinin cari işlemler hesabında yer alan görünmez bir ihracat geliri olarak ifade edilen turizm gelirleri, özellikle az gelişmiş ülkeler için önemli bir döviz kaynağı durumundadır (Seyidoğlu, 2013: 329).

Bir ülkede turizm faaliyetlerinde meydana gelen artış bu alanda yeni yatırımların yapılmasına sağlayacak, artan yatırımlar turizm sektörüne girdi sağlayan diğer sektörlerin de beraberinde gelişmesine olanak sağlayacaktır. Yaşanan sektörel gelişmeler de devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirlerinde artış meydana getirecektir (Kar vd., 2004: 90).

Belirli amaçlar doğrultusunda bir ülkeye gelen turistler buldukları süre dahilinde o bölgede konaklama, gezme, yeme-içme ve eğlence gibi çeşitli nedenlerle harcamalarda bulunmaktadır. Yabancı ülkeden gelen turistlerin ve iç turizme katılan ülke vatandaşların yapmış oldukları harcamalar turizm tesislerinin gelirlerini ve bu sektörde çalışan personelin maaşlarını oluşturmaktadır (Usta, 2009: 25).

Birçok sektörle ilişki içinde olan turizm sektörü, ilişki içerisinde olduğu sektörlerden çeşitli mal ve hizmet satın almaktadır. Turizm faaliyetleri kapsamında bir bölgeye gelen ziyaretçilerin yapmış oldukları harcamalar doğrultusunda turizmin ilişki içerisinde olduğu sektörler için ayrı ayrı gelir yaratılmaktadır. Turizm sektörünün yarattığı çarpan etkisi, ülkede daha fazla gelir yaratılmasına ve ülke milli gelirin artmasına yardımcı olmaktadır (Bahar ve Kozak, 2015: 111)

Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelir bazı durumlarda bölgesel ranta dayanmaktadır. Normal şartlar altında ticari niteliği sahip olmayan deniz, tarihi yapı,

doğal mekân ve ören gibi yerlerin turizm faaliyetleri kapsamına alınmasıyla birlikte ekonomik bir değer kazanmaktadır. Düşük maliyet ile turizm faaliyetlerinin o bölgede yoğunlaşması doğrudan bölgeye ve ekonomiye ek bir gelir sağlamaktadır (Coşkun, 2010: 49).

1.2.4.1.3. Turizmin İstihdam Üzerindeki Etkisi

Turizmin olumlu ekonomik etkilerinden bir diğeri ise istihdam artışıdır. İstihdam, belli bir dönemde ekonomide çalışma istek ve gayretinde olan bireylerin bir işe girip çalışması olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2009: 51). Bir diğeri tanımıda ise istihdam, emek, sermaye, toprak ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin fiili olarak üretime katılması şeklinde ifade edilmektedir. (Yıldırım vd., 2014: 21).

Bir bölgede turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve artan turizm talebi neticesinde o bölgede iş gücüne olan ihtiyaç da artmaktadır. Bundan dolayı turizm potansiyeli yüksek olan gelişmekte olan ülkelerde turizm sektöründe iş gücüne daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Emek yoğun bir sektör olarak değerlendirilen turizm sektörü, ülkelerdeki veya şehirlerdeki istihdam açıklarının kapanmasında etkili olmaktadır (Şit, 2016: 104).

Yapılan bir araştırmaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1 günde ülkeye gelen ilave 100 ziyaretçinin ülkede 24 saatini geçirmesiyle, yılda 47 yeni iş imkânı, 6 yeni tesis ve 45 tane çocuğun temel eğitim giderlerini karşılayacak vergi geliri ve milyon dolarlık iş hacmi gerçekleştiği ifade edilmektedir (Yıldız, 2011:59).

Turizm sektöründe iş yapısı analiz edildiğinde karma bir iş yapısına sahip olduğundan söz edilmektedir. Sektörde her yaş grubundan, farklı mesleklerden ve farklı kültüre sahip bireylerin turizm sektöründe istihdam edildiği bilinmektedir. Turizm sektöründe istihdam edilen alt meslek guruplarındaki bireylerin, çalışanların yüksek kabiliyete sahip olmaları gerekmemektedir (Kozak vd., 2013: 79). Örneğin temizlik işçileri, bahçıvanlık ve garsonluk gibi alanlarda çalışan kişilerin çoğu vasıfsız eleman statüsünde yer alan bireylerden oluşmaktadır. Bu da turizm sektöründe iş bulma ihtimalini kolaylaştırarak ülkedeki işsizlik sorunun giderilmesinde yardımcı olmaktadır.

Turizm sektörünün ekonomide yaratmış olduğu istihdam etkisi sonucunda üç farklı istihdam türünün ortaya çıktığında söz edilebilir. Bu istihdam türleri ise şu şekilde sıralanabilir (Çeken ve Erdem, 2003: 23):

Doğrudan İstihdam: Turizm faaliyetleri kapsamında bu sektörde yer alan veya bu sektöre bağlı olan çeşitli mal ve hizmet sunumunda yer alan bireylerin oluşturduğu istihdam türüdür. Örnek olarak; konaklama, yeme-içme ve seyahat acenteleri gibi işlerde çalışan bireylerin oluşturduğu istihdam verilebilir.

Dolaylı İstihdam: Turizm faaliyetlerinin gelişmesi sonucunda turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sunan sektörlerde yer alan bireylerin oluşturduğu istihdam olarak nitelendirilmektedir. Örneğin; inşaat, tarım, hayvancılık ve bankalar bu istihdam grubunda değerlendirilmektedir.

Uyarılmış İstihdam: doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanması sonucunda turizmin çarpan etkisi doğrultusunda ekonomide ortaya çıkan ek istihdam olarak tanımlanmaktadır.

1.2.4.1.4. Turizmin Sektörel Etkisi

Turizmin ekonomi üzerindeki etkisinden bahsedilirken turizm faaliyetleri kapsamında gerekli olan mal ve hizmetlerin temininde turizm sektörünün pek çok sektöre bağlılığı söz konusudur. Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB) tarafından yapılan bir araştırmada turizm sektörünün 54 sektörü doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği bildirilmektedir (AKTOB, 2019). Bu doğrultuda; turizm sektörünün başta tarım sektörü olmak üzere, hizmet ve sanayi sektörüne bağlı birçok alt meslek grupları ile etkileşim içinde olduğu bilinmektedir.

Turizm sektörünün tamamlayıcısı olarak nitelendirilen sektör tarım sektörüdür. Bir ülkede turizm faaliyetlerinde meydana gelen gelişme o ülkedeki tarım sektörünü de etkilemektedir. Turizm sektörü, temel yiyecek ve içeceklerin yaygın olarak tüketildiği bir hizmet sektörüdür. Tarım sektörü, turizm sektörü tarafından talep edilen temel ihtiyaçların tedarik edildiği önemli sektörlerin başında gelmektedir (Çıkmın vd., 2009: 4). Bir bölgede yaygın olarak tarımsal faaliyetlerin yapılması o bölgede işsizlik sorununu gündeme getirmektedir. Söz konusu bölgelerde turizmin gelişmesiyle meydana gelen ek talep ve yeni turistik işletmeler,

bölgedeki işsizlik sorununu azaltmakta olup bölge istihdamına olumlu katkılar sunmaktadır (Şit, 2016: 104).

Turistik yerlerde artan turizm talebi, bölgedeki ziyaretçilerin temel gereksinimlerinin karşılanması, tarım ürünlerine olan talebi artıracığından söz konusu ürünlerin değerlerinde artışlar meydana gelecektir. Bunun sonucunda bir bölgede turizm faaliyetlerinin gelişmesi, tarım sektöründe çalışanların gelir seviyelerinde de ciddi artışlar meydana getirmektedir (Çıkın vd., 2009: 6).

Turizm sektörünün ilişki içerisinde olduğu bir diğer sektör ise hizmet sektörüdür. Bir bölgede turizm faaliyetlerinin artması, beraberinde birçok hizmet üreten sektörün de gelişmesinde etkili olmaktadır (Bahar, 2006: 139). Turizm sektöründe faaliyet gösteren firmaların karşı karşıya kaldıkları rekabet ortamı turizm sektörüne hizmet sunan birçok sektörün de karşı karşıya kaldığı bir durumdur. Rekabet ortamında hizmet üreten firmalar kendi faaliyet alanlarını genişleterek, pazardaki paylarını artırarak daha fazla kâr elde etme arzusu içindedirler. Turizm sektörüne doğrudan veya dolaylı olarak hizmet üreten sektörlerin başında eğlence sektörü, bankacılık sektörü, güvenlik sektörü, ulaşım sektörü, sağlık sektörü, sigortacılık ve muhasebe hizmetleri sunan sektörler gelmektedir (Şit, 2016: 106).

Turizm sektörünün ilişki içerisinde olduğu bir diğer sektör ise sanayi sektörüdür. Turizm faaliyetlerinde meydana gelen gelişmeler sanayi sektörünü birçok yönden etkilemektedir. Genel anlamda turizm sektörünün etkisi ara malı ve tüketim malı üretimi yapan sanayi sektörleri üzerinde ortaya çıkmaktadır. Turizm yatırım malı üreten sanayi sektörü üzerindeki etkisi tüketim ve ara malı üreten sanayilere kıyasla düşüktür (Bahar ve Kozak, 2015: 169).

Turizm sektörüne yapılan yatırımların artmasıyla beraber sanayi sektörüne duyulan ihtiyaç da önemli düzeyde artmaktadır. Bir bölgeye turistik yatırımların yapılması sonucunda söz konusu olan yatırımlar için kullanılan sanayi mallarına olan talebin artması turizmin sanayi sektörü üzerindeki esas etkisini göstermektedir (Çıkın vd. 2009: 4)

Turizmin sanayi sektörü üzerinde genel etkilerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir (İçöz, 2005: 301):

- Turizm faaliyetlerinin arttığı mevsimlerde tarıma yönelik üretim yapan sanayilerde artan talep doğrultusunda üretimde artışlar meydana gelmektedir.

- Bir bölgede turizm sektörüne yönelik yapılan yatırım doğrultusunda, yatırıma konu olan tesislerin yapımında kullanılan çimento, demir çelik, orman ürünleri, seramik ve plastik malzeme gibi temel üretimde gerekli olan malzemeleri üreten sanayi kolları turizm sektörü sebebiyle gelişmektedir.

- Bilgi ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, insan hayatına önemli ölçüde kolaylıklar sağlamaktadır. Sanayi sektörü içerisinde önemli bir yere sahip olan bilgi ve teknoloji alanı, turizm sektörünün taleplerine yönelik üretim yapmakta ve pazardaki paylarını artırarak daha fazla kar elde etme arzusu içindedirler

1.2.4.2. Turizmin Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Bir bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerinin ekonomi üzerinde yaratmış olduğu birçok olumlu etkinin yanı sıra bir takım olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler; turizmde mevsimsellik sorunu, turizme aşırı bağımlılık, bölgesel enflasyon etkisi, fırsat maliyeti, ithalat eğilimi ve yabancı işgücüne eğilim şeklinde sıralanabilir (Davras, 2017: 87).

1.2.4.2.1. Turizmde Mevsimsellik Sorunu

Turizm sektöründe mevsimsellik kavramı, yılın belirli bir döneminde turistik bir bölgeye gelen turist sayısında, turizm harcamalarında ve turistik işletmelerin doluluk oranlarında meydana gelen değişimleri ifade etmektedir (Çoban vd., 2017: 348). Turizmde mevsimsellik sorunu başta turizm sektöründe yer alan işletmeleri, çalışan bireyleri ve tedarikçi firmalar gibi birçok alanı olumsuz etkilemektedir. Turizm talebinde mevsimsel olarak meydana gelen değişimler işletmelerin kârlarını düşürmekte, sektörde istihdam edilen personellerin işsiz kalma gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Günel, 2009:198).

1.2.4.2.2. Turizme Aşırı Bağımlılık

Gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları turizm potansiyelleri ülkeleri ekonomik açıdan desteklemektedir. Turizm sektörünün hammaddeleri olarak nitelendirilen doğal ve kültürel kaynakların varlığı ülkeleri bu sektöre bağımlı hale getirmektedir. Hizmet sektörü olarak kabul edilen turizm, birçok olaydan anında

etkilenmektedir. Bir bölgede meydana gelen doğal afet, salgın hastalık, terör, siyasi veya ekonomik kriz gibi birçok olumsuz olay turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomilerini turizm sektörüne bağlı olarak sürdüren ülkeler meydana gelen olumsuz olaylardan etkilenmekte olup ülke ekonomileri zarara uğramaktadır (Kozak vd., 2013: 123).

1.2.4.2.3. Bölgesel Enflasyon Etkisi

Belirli bir dönemde fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artış enflasyon olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım vd., 2014:18). Turizm sektöründe talep ve maliyet enflasyonu olmak üzere iki türlü enflasyon görülmektedir. Talep enflasyonu, turistik bölgelerde meydana gelen talebin artması sonucunda fiyatlarda meydana gelen artış olarak ifade edilmektedir. Maliyet enflasyonu ise, turizm sektöründe kullanılan mal ve hizmetlerin maliyetlerinde meydana gelen artışlar sonucu ortaya çıkan enflasyondur (Işık ve Dineri, 2018: 99).

Bir turistik bölgede fiyatlarda meydana gelen artış o bölgeye olan talepteki artıştan kaynaklanmaktadır. Kısa dönemde turizm arzını artırmak mümkün olmadığından turizm talebinin arttığı dönemlerde talep fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Talep fazlalığı ise bölgede fiyatların artmasına neden olacaktır. Diğer taraftan bir ülkede enflasyonun yükselmesi turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde bireylerin reel gelirlerinde azalma meydana gelecek ve reel geliri düşen bireyler lüks mal ve hizmet olarak nitelendirilen turizme olan talepleri azalacaktır. Azalan talep ise turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyecektir (İçöz, 1991: 20-21).

1.2.4.2.4. Fırsat Maliyeti

Bir bölgeye yapılacak yatırımların daha önceden detaylı bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Turizm sektörüne yatırım yapmak isteyen yatırımcıların bu sektöre yatırım yapmadan önce diğer sektörlere yatırım yapması halinde elde edilecek kârı saptaması ve sektörler içerisinde avantajı yüksek olan sektöre yönelmesi gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılacak yatırımlar daha iyi araştırılmalı diğer sektörlerle turizm sektörü kıyaslanmalı ve verimlilikleri yüksek olan alanlara yatırım yapılması ülkelerin ekonomileri için önem arz etmektedir (Korkmaz, 2011: 395).

1.2.4.2.5. İthalat Eğilimi

Bir ülkede turizm aktivitelerinin gelişmesi beraberinde bazı gider kalemlerine harcamaların yapılmasına neden olmaktadır. Ülke ekonomisine turizm faaliyetleri sonucu giren döviz, mevcut turizm talebini karşılamak için mal ve hizmetlerin satın alınmasıyla ekonomiden çıkmasına neden olmaktadır. Ülke vatandaşlarının dış turizme katılmaları sonucunda yapmış oldukları döviz harcamaları, ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratarak ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyebilir (Kozak vd., 2013: 126).

1.2.4.2.6. Yabancı İşgücüne Eğilim

Gelişmekte olan ülkelerin yaşamış olduğu en önemli sorunlardan birisi nitelikli işgücünün temin edilememesidir. Bu sorun hem turizm sektörü hem de diğer sektörler için de geçerli bir durumdur. Turizm sektörünün yaygın olarak yapıldığı bölgelerdeki turizm işletmeleri veya bu sektörler mal veya hizmet sunan diğer sektörler bölgede nitelikli işgücü bulamadıkları zaman yabancı işgücüne yönelmektedirler. İşletmelerin yabancı işgücüne yönelmeleri ekonomide birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. İlk olarak yerli üretim faktörlerinin istihdamında bir azalma meydana gelmekte, ikinci olarak işletmelerin yabancı işgücü için yaptıkları ödemelerin döviz cinsinden olması durumunda ülkeden döviz çıkışı olmaktadır (Mutluer ve Südaş, 2008: 34).

1.2.5. Turizm Arzı

Ekonomide arz, belirli bir piyasadan ve belirli bir zamanda belirli bir fiyattan satışa sunulan mal ve hizmetlerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (Dinler, 2012: 66). Turizm arzı kavramına yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (İçöz, 2005: 239):

-Turistik mal ve hizmetlerin, belirli bir piyasada belirli bir fiyatla veyahut karşılıksız olarak satışa sunulması,

-Turistik bir bölgede, turizm işletmelerince tüketici konumunda olan turistlere sunulan tüm maddi ve manevi hizmetler,

-Turizm faaliyetlerinin yapıldığı bir ülke veya bölgede, belirli koşullar dahilinde belirli bir bedel karşılığında turistlerin faydalanmaları amacıyla sunulan turizm zenginliklerinin tümüdür.

1.2.5.1. Turizm Arzının Özellikleri

Turistik mal ve hizmetlerin, belirli bir piyasada belirli bir fiyatla veyahut karşılıksız olarak satışa sunulması şeklinde tanımlanan turizm arzının bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Sönmez, 2012: 5):

- Turizm arzı yapısı gereği büyük yatırımlar gerektirmektedir. Turizm tesislerinin oluşturulmasında ve işletmeleri turist kabul etmeye başlanmasına kadar belirli bir zamana ihtiyaç duyulmakta ve yüksek miktarda harcamalar yapılması gerekmektedir.

- Turizm faaliyetleri kapsamında sunulan mal ve hizmetlerin üretildiği yerde tüketilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla söz konusu olan mal ve hizmet stoklanamamaktadır.

- Turizm sektöründe ikame olanakları yüksektir.

- Turizm sektöründe otomasyon sınırlıdır. Bundan dolayı turizm sektörü emek yoğun bir sektör olarak değerlendirilmektedir.

- Turizm sektöründe kısa dönemde arz esnekliği inelastik bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle turizm arzı, kısa dönemde turizm talebindeki artışa veya azalışa anında cevap verememektedir.

- Turizm sektörü mevsimsel koşullardan büyük ölçüde etkilenmektedir.

- Turizm sektöründe üretilen ürünlerin, turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgedeki insan yapısına göre sunulması gerekmektedir.

1.2.5.2. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler

Turizm arzını etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu faktörler, literatürde farklı şekilde sınıflandırılmış olup genel olarak altı başlık altında toplanarak Şekil 1.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler

Kaynak: Ozan Bahar ve Metin Kozak, **Turizm Ekonomisi**, 7. Basım, Detay Yayıncılık, Ankara, 2015, 89.

1.2.5.2.1. Doğal Varlıklar

Dünya genelinde çok değişik yapıda ve biçimde oluşmuş doğal varlıklar mevcuttur. Bu varlıklar bir bölgeye özgü olan coğrafi unsurlar olarak ifade edilmektedir. Turizm zenginliklerinin başında gelen doğal varlıklar, bulunduğu bölgeye turizm potansiyeli sağlamaktadır. Denizler, ormanlar, karlı dağlar ve sıcak su kaynakları gibi alanlar doğal varlıklar kapsamına girmektedir (Gögebakan, 2015: 60).

1.2.5.2.2. Alt Yapı

Ekonomilerini turizm sektörüne bağlı olarak sürdüren ülkelerin, turizm faaliyetlerini yaygın ve devamlı olarak yapılabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir bölgede turizm arzından uzun süre faydalanılabilmesi için uygun altyapıya sahip olunmalıdır. Alt yapı denildiğinde; su, kanalizasyon, yol, çevre, haberleşme sistemleri ve enerji kaynakları akla gelmektedir (Saraç ve Türkay, 2019: 99).

1.2.5.2.3. Üst Yapı

Bir bölgede turizm faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için o bölgenin uygun alt ve üst yapısının bulunması önemlidir. Turizm sektöründe üst yapı denildiğinde;

turizm tesisleri, eğlence merkezleri gibi turistlerin o bölgeyi tercih etmelerine neden olan faktörler akla gelmektedir (Zengin, 2014: 119).

1.2.5.2.4. Ulaştırma Potansiyeli

Turizm sektöründe ulaşım potansiyelinin en önemli arz kaynağı olduğu savunulmaktadır. Bir bölgede turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi ve insanların o bölgeyi tercih etmeleri için ulaşım olanaklarının yüksek ve gelişmiş olması gerekmektedir. Turistlerin buldukları bölgeden başka bir bölgeye seyahat etmeleri kapsamında, kullandıkları her türlü ulaşım araçları ve tesisler ulaşım potansiyeli kapsamında değerlendirilmektedir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber ulaşım olanaklarında meydana gelen gelişmeler sayesinde turistler çeşitli ulaşım araçlarını kullanarak istedikleri bölgelere seyahat etme imkânı bulmaktadırlar (Doğaner, 2012:1-2).

1.2.5.2.5. Sosyokültürel Varlıklar

Geçmişte veya günümüzde bir bölgede yaşayan toplumlar tarafından benimsenen gelenekler, yaşam tarzları ve bölgenin tarihi zenginliği gibi unsurlar sosyokültürel varlıklar kapsamı içinde yer almaktadır. Sosyokültürel varlıklar turizm arzı içinde yer alan ve bölgeye çekicilik veren bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Bahar, 2000: 23).

1.2.5.2.6. Konukseverlik

Turizm arzını etkileyen yukarıdaki beş faktörden farklı bir özelliğe sahip olan konukseverlik, bir bölgenin, doğal, fiziki ve ulaşım kolaylığı gibi çekici unsurlarının yanında söz konusu bölgede yaşayan halkın turistlere karşı tutumu veya turistik tesislerdeki çalışanların ziyaretçilere yaklaşımını ifade etmektedir. Turistik bölgeye seyahat eden bireyler bekledikleri konukseverlik, hoşgörü ve saygı gibi davranışları görmemeleri neticesinde o bölgeyi tercih etmezler, tam tersi bir durum da söz konusu olup, tercihleri olumlu yönde değişebilir (Asal, 2017: 74).

1.2.6. Turizm Talebi

Talep kavramı, ekonomide satın alma gücüne sahip tüketicilerin belirli bir dönemde belirli bir piyasa şartlarında, belirli bir fiyat düzeyinde satın almayı düşündükleri mal miktarı olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2012: 66).

Turizm talebi kavramına yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Özcan, 2013: 37):

- Turistik seyahat etme arzusunda bulunan ve yeterli gelire sahip olan insanların miktarı,
- Bir ülkeden veya bölgeden bireylerin turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla turist çeken destinasyona yönelik akımları,
- Turizm faaliyetine katılan bireylerin, belirli bir fiyat düzeyinde elde etmek istediği tüm turizm ürün ve hizmetleri,
- Turistik bir amaçla seyahat etme arzusunda bulunan ve bu amaç doğrultusunda yeterli alım gücü ve zamana sahip olan bireylerin oluşturduğu istek, olarak tanımlanmaktadır.

Turizm talebi kavramına yönelik araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli tanımlar doğrultusunda turizm talebi, belirli bir zaman diliminde, belirli bir piyasada, belirli bir fiyat düzeyinde satın alma gücüne ve boş zamana sahip turist niteliği taşıyan kişilerin faydalanmaları veya satın almak istedikleri turistik mal veya hizmet miktarı olarak tanımlanabilir (Aliyev, 2014: 47).

Turizm talebi kavramı coğrafi açıdan değerlendirildiğinde iki gruba ayrılmaktadır: Bunlar iç turizm talebi ve dış turizm talebi şeklindedir. *İç turizm talebi*; bir ülke coğrafi sınırları içerisindeki bireylerin daimî ikametgahının bulunduğu yer dışında aynı ülke sınırları içerisinde turizm ihtiyaçlarını karşılama isteği olarak ifade edilmektedir. *Dış turizm talebi* ise; bir ülkedeki yerleşik vatandaşların turizm ihtiyaçlarını yabancı ülkelerde karşılama isteği şeklinde tanımlanmaktadır (Usta, 2009: 99).

1.2.6.1. Turizm Talebinin Özellikleri

Turizm faaliyetine katılan bireylerin, belirli bir fiyat düzeyinde elde etmek istediği tüm turizm ürün ve hizmetleri şeklinde tanımlanan turizm talebinin bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Bahar, 2000: 23):

- Turizm talebi çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bireylerin turizm faaliyetlerine katılma amaçları birbirinden farklıdır. Kimi birey dinlenme amacıyla turizme

katılırken kimi sağlık, kimi gezip-görme gibi sebeplerden turizm faaliyetlerine dahil olmaktadır.

- Turizm talebi, harcanabilir gelir ile doğru orantılıdır. Bireylerin harcanabilir gelirlerinde meydana gelen artış turizm talebini artırırken, gelirlerinde meydana gelen azalış da turizm talebini azaltmaktadır.

- Turistik amaçlar doğrultusunda seyahat eden kişi veya kişi toplulukları yoğun iş temposundan kurtulmak, farklı yerler görmek, stres atmak gibi farklı sebeplerden dolayı turizm faaliyetlerine yönelmektedirler.

- Turizm talebinde ikame edilebilirlik yüksektir. Turistlerin tüketim tercihleri başta ekonomik, sosyal ve siyasi olmak üzere birçok faktörden etkilenmektedir. Tüketici konumunda olan turistler turistik mal ve hizmet yerine farklı tüketim kanallarını tercih edebilir. Bu da turizm talebini doğrudan etkilemektedir.

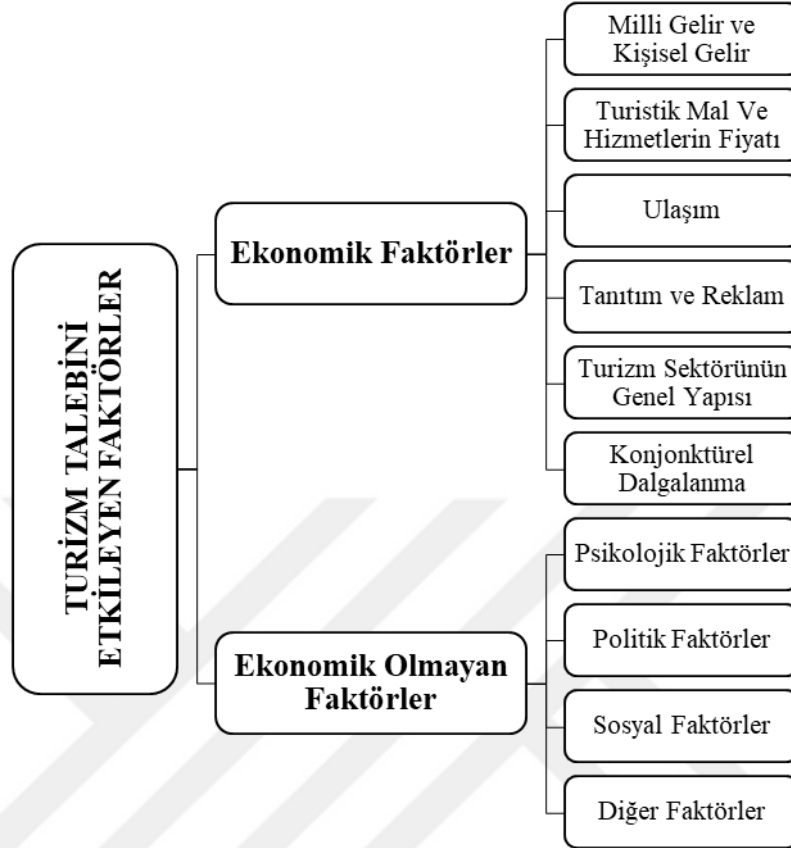
- Turizm talebi mevsimsel özelliğe sahiptir. Turizm talebi doğal, sosyal, ekonomik ve mevsim gibi faktörlerden belirli zamanlarda etkilenecek talep yoğunluğunda artış veya azalışa neden olmaktadır.

- Turizm talebi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülke statüsündeki bir ülkede yaşayan bireylerin turistik mal ve hizmetlere olan talebi ile gelişmemiş ülke statüsündeki bir ülkede yaşayan bireylerin talepleri birbirinden farklılık göstermektedir.

1.2.6.2. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler

Turizme konu olan mal ve hizmetlerin talebini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Turizm talebini etkileyen faktörler literatürde farklı şekilde sınıflandırılmış olup genel olarak araştırmacılar tarafından ikili sınıflandırma yöntemi kullanılmıştır. Şekil 1.2'de görüldüğü üzere bunlardan birincisi ekonomik faktörler, ikincisi ise ekonomik olmayan faktörlerdir.

Şekil 1.2.Turizm Talebini Etkileyen Faktörler

Kaynak: Hasan Olalı ve Alp Timur, **Turizm Ekonomisi**, 1.Basım, Ofis Matbaacılık, İzmir, 1988, 243.

1.2.6.2.1. Ekonomik Faktörler

Turizm talebini etkileyen ekonomik faktörler Şekil 1.2’de altı başlık altında gösterilmiştir. Bunlar; milli gelir ve kişisel gelir, turistik mal ve hizmetlerin fiyatı, ulaşım, tanıtım ve reklam, turizm sektörünün genel yapısı ve konjonktürel dalgalanma olarak sıralanmaktadır. Söz konusu faktörler talep üzerinde önemli ölçüde etki yaratabilmektedir.

1.2.6.2.1.1. Milli Gelir ve Kişisel Gelir

Gelir, turizm talebini belirleyen faktörler arasında önemli bir yere sahiptir. Turizm faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için bu faaliyetlere katılacak kişi veya kişi topluluklarının belirli bir gelire sahip olmaları gerekmektedir. Bir ülkede veya bölgede turizme konu olan mal ve hizmetlere talep oluşması için tüketici konumunda olan turistlerin söz konusu olan mal veya hizmeti satın almaları gerekmektedir. Bu ise bireylerin turizm faaliyetleri için ayırdıkları gelir ile gerçekleşebilmektedir (Bahar ve Kozak, 2015: 117).

Bir ülkenin gelişmişlik ve refah düzeyinin belirlenmesinde rol oynayan milli gelir turizm faaliyetleri ile de sıkı bir ilişki içerisinde. Ülke ekonomisinin sahip olduğu milli gelir ne kadar yüksek ise bireylerin turizm faaliyetlerinde harcamak için ayırdıkları para miktarı da o kadar yüksek olmaktadır (Özcan, 2013: 43.). Turizm talebini etkileyen milli gelirin bir ülkede yüksek olması her zaman turizm talebini olumlu etkilememektedir. Çünkü bir ülkede nüfusun çokluğu kişi başına düşen milli geliri de düşürmektedir. Kişi başına düşen milli gelirin bir ülkede düşük olması ülkedeki bireylerin turistik mal ve hizmetlere olan talebi de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle turizm talebini etkilemede yüksek milli gelirden ziyade kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması gerekmektedir (Olalı ve Timur, 1988: 243).

1.2.6.2.1.2. Turistik Mal ve Hizmetlerin Fiyatı

Turizm talebini ekonomik açıdan etkileyen bir diğer faktör turizme konu olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Turizm talebi ile turistik mal ve hizmetlerin fiyatları arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Talep kanununa göre, turizme konu olan bir mal veya hizmetin fiyatında meydana gelen artış söz konusu olan mal veya hizmetlere olan talebi düşürecek. Tam tersi bir durumda ise turistik mal ve hizmetlerin fiyatında meydana gelen düşüş turistik mal ve hizmetlere olan talebi arttıracaktır (Usta, 2009: 95).

1.2.6.2.1.3. Ulaşım

Turizm talebini etkileyen bir diğer faktör ise ulaşım. Turizm talebi ile ulaşım arasında güçlü bir ilişki vardır. Bir ülkedeki turizm potansiyeli ne kadar yüksek olursa olsun ulaşım olanakları yollar, araçlar ve ulaştırma sistemlerinin gelişmemiş olması veya işletmeler tarafından iyi işletilememesi turizm talebini olumsuz etkileyecektir. Bir ülkede veya bölgede ulaşım olanaklarının gelişmiş olması ve iyi işletilmesi sonucunda ulaşım maliyetleri azalacak ve turizm talebi bu durumdan olumlu etkilenecektir. Dolayısıyla ülkeye gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde artış meydana gelecektir (Doğaner, 2012:1-2).

1.2.6.2.1.4. Tanıtım ve Reklam

Rekabet ortamının yoğun olduğu turizm sektöründe tanıtım ve reklam faaliyetleri turizm talebini önemli ölçüde etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bir ülkede yaşayan bireyler gerek ülke iç turizm imkanlarını gerekse

yurtdışındaki turizm imkanlarından haberdar olmak, bilgi almak ve kararlarını bu doğrultuda vermek istemektedirler. Bu yüzden bireylerin turizm kararlarını vermede tanıtım ve reklam çok önemli iki unsurlar olarak görülmektedir (Arslan, 2014; 182-183). Reklam ve tanıtım sayesinde somut özelliğe sahip olmayan turizm somutlaştırabilmektedir. Tanıtım ve reklam mevcut olan turizm talebini arttırmanın yanında ülkedeki potansiyel turizm talebini harekete geçiren bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Şahin ve Bayram, 2018: 64).

1.2.6.2.1.5. Turizm Sektörünün Genel Yapısı

Turizm sektörünün genel yapısından kast edilen; bir bölgede oluşan turistik talebe turizm sektörünün cevap verebilmesi dolayısıyla talebi karşılayabilmesidir. Bu doğrultuda turizm tesislerinin yeterliliği, niceliksel büyüklüğü, çalışan personel sayısı, turistler tarafından talep edilen turistik mal ve hizmetlerin yeterliliği, hizmet kalitesi gibi etkenler bölgede turizm talebinin oluşmasında büyük önem arz etmektedir (Ünlüöner vd., 2015: 56).

1.2.6.2.1.6. Konjonktürel Dalgalanma

Turizm talebini etkileyen ekonomik faktörlerden sonuncusu ise konjonktürel dalgalanmalardır. Bir ülke ekonomisinde reel üretim hacminde meydana gelen artış veya azalışlar konjonktürel dalgalanma olarak ifade edilmektedir (Dinler, 2012: 510-511). Ekonomide yaşanan konjonktürel dalgalanmalar bireylerin ekonomik davranışlarını etkilemektedir.

Bir ülke ekonomisi durgunluk döneminde ise ekonomik faaliyetlerde yavaşlama meydana gelmekte ve tüm sektörler bu yavaşlamadan etkilenmektedir. Durgunluk döneminde yaşanan olumsuz gelişmeler, özellikle yurtiçi turizm talebini olumsuz etkileyecektir. Tam tersi durumda ise ekonominin canlanma ve genişleme dönemlerinde yaşanan hareketlilik turizm sektöründe de görülmektedir. Bu dönemde turizm faaliyetlerine katılanların sayısında artışlar meydana gelmekte ve turistik harcamalarda artışlar görülmektedir. Dolayısıyla ekonominin canlandığı dönemlerde turizm talebi de olumlu etkilenmektedir (Kabadayı, 2013: 108).

1.2.6.2.2. Ekonomik Olmayan Faktörler

Bir ülkede veya bölgede turizme konu olan mal ve hizmetlerin talebini etkileyen ekonomik içeriğe sahip olmayan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar Şekil

1.2’de görüldüğü üzere psikolojik, politik, sosyal ve diğer faktörler olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Turizm talebini etkileyen ekonomik içeriğe sahip olmayan faktörler çoğunlukla turizm talebi üzerinde uzun vadede belirleyici olmaktadır.

1.2.6.2.2.1. Psikolojik Faktörler

Bireylerin psikolojik yapıları farklı olduğu için, turizme konu olan mal veya hizmetlere karşı tutumları da farklılık göstermektedir. Bu nedenle bireylerin sahip oldukları motivasyon, bilgi edinme, kendini geliştirme güdüsü, inanç ve tutumları gibi çeşitli psikolojik kökenli faktörler turizm talebini etkilemektedir (Şahin ve Bayram, 2018: 64).

1.2.6.2.2.2. Politik Faktörler

Turizm talebini etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri politik faktörlerdir. Turistlerin, turizm faaliyetlerini gerçekleştirecekleri dönemde gerek kendi ülkelerinde gerekse yurtdışında gidecekleri ülkelerdeki politik konjonktür turizm talebini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Turist kabul eden ülkede, yaşanan politik istikrarsızlık, iç savaş, terör olayları, siyasi gelişmeler ve komşu ülkelerle olan ilişkiler gibi olaylar turizm talebini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu gibi olumsuz durumların yaşandığı ülkeler turistler tarafından tercih edilmemektedir (Kesimli, 2011: 27)

Turizm faaliyetleri kapsamında ülkeler arasındaki kısıtlayıcı ve engelleyici durumların bulunması turizm talebini olumsuz etkilemektedir. Turist kabul eden ve gönderen ülkeler arasındaki vize şartı, seyahat yönetmelikleri, gümrük kısıtlamaları, turizm kapsamında ülkede kalış süreleri, harçlar ve seyahat sigortalarının kabulü gibi birçok etken uluslararası turizm talebini olumlu veya olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Bahar ve Kozak, 2015: 126).

1.2.6.2.2.3. Sosyal Faktörler

Turizm talebini etkileyen birçok sosyal faktör bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; yaş, eğitim düzeyi, meslek, aile yapısı ve kentleşme olarak sıralanabilir.

Yaş: Turizm faaliyetlerine katılacak bireylerin yaşları turizm talebini etkilemektedir. Genç ve yaşlı bireylerin yapmış oldukları turizm faaliyetleri incelendiğinde farklılık gösterdiği görülmektedir. Genç bireyler daha çok turizm

faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgeleri tercih ederken; yaşlı bireyler daha sakin fazla kalabalık olmayan turizm bölgelerini tercih etmektedirler (Çak vd., 2007: 20).

Eğitim Düzeyi: Bireylerin almış oldukları eğitim seviyeleri ile turizme olan talepleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İyi eğitim almış ve entelektüel kişiliğe sahip bireylerin, farklı ülkeleri keşfetmek, yeni yerler tanımak, farklı kültürlerle etkileşim kurma gibi nedenlerle turizm faaliyetlerine olan talepleri daha yüksektir. Eğitim seviyesi düşük olan bireylerin ise sadece dinlenmek ve tatil amacıyla turizm faaliyetlerine katıldıkları bilinmektedir (Öztaş ve Karabulut, 2006: 37).

Meslek: Bireylerin meslekleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu durum turizme olan talebi etkilemektedir. Yüksek gelir getiren mesleklere sahip bireylerin turizme olan talepleri yüksek olurken, düşük gelirli meslek gruplarında çalışan bireylerin turizme olan talebi daha düşük olmaktadır (Usta, 2009: 7).

Aile Yapısı: Bireylerin turizm faaliyetlerine olan talebi, aile yapısı, evli, bekar veya çocuk sahibi olmaları gibi durumlara göre farklılık göstermektedir. Bekar bireylerin, evli çiftlere göre daha fazla turizm faaliyetlerine katıldıkları, çocuğu olmayan veya az çocuğa sahip çiftlerin, çok çocuğa sahip çiftlere göre daha fazla turizm faaliyetlerine katıldıkları bilinmektedir. Bireyler turizm faaliyetlerine karar verirken aile yapısına uygun işletmeleri tercih etmektedirler. Örneğin, evli çiftler aileler için faaliyet gösteren işletmeleri seçmekte; çocuk sahibi olan çiftler ise işletmelerin çocuklar için sunmuş oldukları olanaklara göre tercihlerini belirlemektedir (Emir ve Pekiyan, 2010: 160).

Kentleşme: Günümüzde meydana gelen hızlı nüfus artışı, sanayileşmenin artması, kentleşme oranında meydana gelen artışlar, şehirlerin gürültüsü, kalabalık ortamlar ve hava kirliliği gibi birçok unsur bireyleri kısa bir süreliğine de olsa şehirlerden dinlemek amacıyla uzaklaştırmaktadır. Nüfusun yoğun olduğu kentlerde yaşayan bireylerin seyahat eğilimleri yüksek olmaktadır. Bu nedenle kentleşme turizm talebini etkileyen bir faktör olduğu kabul edilmektedir (Ünlüönen vd., 2015, 58).

1.2.6.2.2.4. Diğer Faktörler

Turizm talebine etki eden spor ve sağlık, gelenek, moda ve alışkanlıklar ile snobizm gibi unsurlar diğer faktörler arasında yer almaktadır (Bahar ve Kozak, 2015: 128).

Spor ve Sağlık: Günümüzde önemi artan turizm hareketlerinin başında sağlık ve spor turizmi gelmektedir. Bireyler gerek sağlıklı bir yaşam gerekse spor aktiviteleri için çeşitli bölgelere seyahat etmektedirler. Bu nedenle bir ülkenin sağlık ve spor alanında gelişmiş olması bireylerin bu alanda turizm faaliyetlerine katılmaları sonucunda söz konusu olan ülke için turizm talebini arttırmaktadır (Usta, 2009: 21).

Geleneksel Faktörler: Turizm potansiyeline sahip bir ülkenin sahip olduğu geleneksel faaliyetler festival, kültür-sanat etkinlikleri, yemek gibi bölgeye özgü geleneksel faaliyetler o bölge için turizm talebini arttırmaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 33).

Moda ve Alışkanlıklar: Toplumu oluşturan bireylerin yaşantısında önemli bir yere sahip olan moda ve alışkanlıklar, bireylerin tüketim harcamalarını önemli derecede etkilemektedir. Bireylerin turizme konu olan mal ve hizmetlere yönelik tüketimleri üzerinde moda, alışkanlıklar ve zevk gibi unsurlar etkili olmakta ve turizm talebini şekillendirmektedir (İçöz, 2005:149).

Snobizm: Bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri çevrelerde halk tarafından bilinen seçkin kimselerin giyimlerini, tüketim alışkanlıklarını, davranışlarını örnek alarak onlar gibi bir yaşam sürdürmelerine snobizm olarak adlandırılmaktadır. denilmektedir. Turizm sektöründe ise snobizm; bireylerin, seçkin kimselerin gittikleri destinasyonları tercih etmeleri o bölgelerde turizm faaliyetlerini gerçekleştirmeleri olarak tanımlanabilir. Bu nedenle snobizm etkisi turizme olan talebi etkileyen bir unsur olarak nitelendirilmektedir (Aratimur ve Akgündüz, 2018: 170).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TURİZMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Küreselleşme, turizm faaliyetlerinin dünya genelinde yaygınlaşmasına ve gelişmesine ortam hazırlayan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşme olgusunun son elli yılda dünya genelinde çok hızlı ilerleme göstermesi sonucunda birçok alan doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Küreselleşmenin etkisini en fazla gösterdiği alanların başında ise turizm gelmektedir.

2.1. Küreselleşme ve Turizm İlişkisi

Küreselleşme, zaman, mekân ve mesafe gibi birçok olgunun ortadan kalktığı ekonomik, siyasi, sosyokültürel faaliyetlerin dünya genelinde serbestçe yapılmasına imkân veren bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Adıgüzel, 2013: 3).

Günümüzde özellikle de 1980'li yıllardan sonra etkisi hızla artan küreselleşme hareketi, dünya genelinde tüm sektörleri önemli ölçüde etkilemiştir. Küreselleşme hareketinden etkilenen sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda turizm hareketi, ilk zamanlarda toplumun belirli bir kesimine hitap eden lüks bir faaliyet olarak değerlendirilirken (Buluk ve Özkök, 2016: 47); günümüzde turizm hareketi küreselleşmenin hız kazanması, bireylerin gelirlerinde meydana gelen iyileşmeler, çalışma olanaklarının çeşitlenmesi, teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim gibi imkanların artmasıyla turizm sadece toplumun belirli bir kesime değil tüm toplumu ilgilendiren bir faaliyet haline dönüşmüştür (Çeken, 2004:1).

Ülkeler arasında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sınırları ortadan kaldıran dünyanın bir bütün haline gelmesini sağlayan küreselleşme hareketi, ülkeler arasında serbestçe yatırımların yapılmasına, teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler sonucunda ulaşım araçlarının daha hızlı ve konforlu hale gelmesi, bireylerin farklı yerleri keşfetme, farklı kültürlerle etkileşim içerisinde olma arzuları gibi etkenler turizmin küresel ölçekte hızla gelişen bir sektör olmasının nedenleri arasında yer almaktadır (Ercan, 2010: 210).

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi sınırları ortadan kaldırırken; turizm de ülkeler arasındaki kültürel sınırları ortadan kaldırmaktadır (Çeken, 2004: 10). Turizm faaliyetlerine katılan bireyler gittikleri ülkelere kültürlerini ve bilgi birikimlerini götürürken; gittikleri ülkelerden ülkelerine dönerken de çeşitli kazanım ve bilgi birikimi getirmektedirler.

Turizm sektörünün dünya genelinde gelişmesine ve yaygınlaşmasına ortam hazırlayan küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerin dışa açılmasına imkân sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin dışa açılmaları sonucunda standart ürün ve fiyat rekabeti yerine bireysel talep doğrultusunda daha kaliteli ürünler üretmeye, yüksek kalite ve düşük fiyat prensibi benimsenmesine, yenilikçi ve müşteri memnuniyeti odaklı rekabet anlayışının benimsenmesini ön plana çıkarmaktadır (Buluk ve Özkök, 2016: 47)

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan kentsel yaşam modelleri, bireylerde monotonluğa, sağlık problemlerine, sosyokültürel baskıya, trafik problemlerine, yaşam kalitesinin bozulmasına, iş baskısı ve stresi gibi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu gibi olumsuz etkilerden kurtulmak isteyen bireyler kısa bir süreliğine de olsa turistik etkinliklere yönelmektedir (Ünlüönen vd., 2015, 58).

Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan çeşitli uluslararası kuruluşlar turizm sektörünün gelişmesine ve dünya genelinde istikrarlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Bu kuruluşların başında; Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü (UNWTO), Uluslararası Turizm Birliği (AIT) ve Uluslararası Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (UFTAA) gelmektedir (Çeken, 2004:1).

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında ekonomik faaliyetlerin artması, şirketlerin çeşitli ülkelerde ofislerini açmaları, yeni pazarların keşfedilmesi amacıyla iş ve toplantı amaçlı seyahatlerin gereksinimi artmıştır. Nitekim günümüzde toplam turizm içerisinde eğlence ve tatil amaçlı yapılan turizm faaliyetlerin payı azalırken, iş ve toplantı amaçlı yapılan seyahatlerin payı artmaktadır (Albeni ve Eroğlu, 2002: 18).

Küreselleşme süreci ile beraber iletişim, internet ve bilgisayar teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmeler turizm sektörünü doğrudan etkilemiştir. 1985 yılında turizm faaliyetlerine katılmak isteyen kişi veya topluluklar turizm acenteleri olmadan seyahat edemezlerken bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve tüm dünyada yaygınlaşması ile turizm acentelerine gerek kalmadan kişiler bireysel olarak kısa süre ve minimum maliyetle gidecekleri turistik mekanlara hakkında bilgi alıp rezervasyon yapabilmektedirler (Emeksiz, 2000:38).

Küreselleşme ile beraber artan rekabet ortamı turizm sektörü içerisinde faaliyet gösteren işletmeleri de doğrudan etkilemiştir. Sektör içerisinde yer alan işletmeler gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde bütünleşme ve iş birliği yapma gibi çeşitli stratejiler geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla küresel rekabet ortamında iş birliği ve bütünleşme hareketi içinde yer almayan turizm işletmelerinin zamanla diğer küresel firmalara karşı rekabet güçleri zayıflayacak ve küresel firmalara sağlanan avantajlardan yararlanamayıp turizm piyasasından çekilmek durumunda kalacaklardır (Buluk ve Özkök, 2016: 40). Küresel rekabet ortamında iş birliği ve bütünleşme hareketi içerisinde yer alan turizm işletmeleri, zamanla çeşitli teşvik uygulamalarından faydalanma, riskleri dağıtma, rekabet gücünü arttırma ve maliyetleri azaltma gibi çeşitli fırsatlardan faydalanma imkanına sahip olacaklardır (Elçin, 2012: 9).

Küreselleşme süreci ile birlikte bireylerin serbestçe hareket etmeleri kolaylaşmış ve bu durum turizm sektörüne büyük katkılar sağlamıştır. Bireylerin turizm faaliyetlerine katılım eskiye oranla daha artmış ve bu doğrultu kapsamında yapılan harcamalarda artış meydana gelmektedir (Hazar, 2010: 186).

Bireylerin özgürce hareket etmesine imkân sağlayan küreselleşme süreci gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu doğal güzellikleri, tarihi yapı gibi turizm arz potansiyeline sahip yerlerin keşfedilmesinde ve turizm sektörüne kazandırılması imkân sağlamaktadır (Coşkun, 2010: 49).

Küreselleşme sürecinde meydana gelen gelişmeler turizm sektörünü önemli ölçüde etkilemekte olup başta bankacılık ve finans sektörü olmak üzere sigortacılık,

bilişim, sağlık, ulaşım gibi turizm sektörü ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı olan birçok sektörün gelişmesine imkân sağlamaktadır (Bahar ve Kozak, 2015: 171).

Küresel düzeyde meydana gelen yeni değişim ve gelişmeler uluslararası turizm hareketliliğinde de birtakım değişimler meydana getirmiştir. Daha önce yüksek gelir düzeyine sahip gelişmiş ülkeler turizm sektörüne yapmış oldukları yatırımlar doğrultusunda turistleri kendi destinasyonlarına çekerken, küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkeler sahip oldukları turistik arz kaynakları tanıtabilme, yeni destinasyon kurabilme ve uluslararası turizmden pay alma fırsatı kazanmışlardır (Danışoğlu, 2004:38).

Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası turizm hareketliliğinin yönü değişmeye başlamıştır. Uluslararası turizm hareketliliğinin yönü, gelişmiş ülkelere doğru, Amerika kıtasından Avrupa kıtasına doğru, Kuzey ve Batı Avrupa'dan Akdeniz bölgesine doğru, sanayi bölgelerinden deniz kıyılarına doğru değişim meydana gelmektedir (Çeken vd., 2009 :30).

2.2. Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Durumu

Küreselleşme, ülkeler arasındaki siyasal, ekonomik ve kültürel sınırların geçerliliğini yitirdiği, üretime ve tüketime konu olan mal ve hizmetlerin yanında insan trafiğinin de uluslararası arenada daha kolay ve serbestçe hareket ettiği yeni dünya düzeni olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2012: 71). Küreselleşme günümüzde özellikle de 1980'lerden sonra etkisi dünya üzerinde hissedilebilir derece de artan sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik gibi birçok alana etki eden onları şekillendiren çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Aktaş, 2007: 9).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler küreselleşme sürecinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu ülkelerin içerisinde küreselleşme sürecinden doğrudan ve dolaylı olarak birçok alanda etkilenen ülkelerin başında Türkiye yer almaktadır. Bunun nedenleri arasında birinci olarak Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum yer almaktadır. Diğer nedenler ise, köklü bir tarihi geçmişe sahip olması, coğrafya içerisinde dil, din, ırk gibi farklı etnik kökene sahip bireylerin yer alması, önemli ticaret yolları üzerinde yer alması, dünya üzerinde önemli enerji kaynakları arasında sayılan petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip ülkeler ile yakın

komşu olması, özellikle de ülkede 1980 sonrasında ekonomi alanında yapısal değişikliklere gidilmesi yer almaktadır (Kıvılcım, 2013: 227-228). Türkiye’de son yıllarda turist sayısında ciddi artışlar gözlenirken, turizm gelirlerindeki artışın aynı oranda artmadığı görel olarak bunun altında gerçekleştiği gözlenmiştir. Türkiye’ye gelen ziyaretçi profili incelendiğinde gelen ziyaretçilerin turistik faaliyetler kapsamında yapmış oldukları ortalama harcamalarının düşük olduğu ve bunun içinde turist sayısı ile turizm gelirlerinin aynı oranda artmadığı bilinmektedir.

Türkiye’nin 1980 yılından sonra ekonomik alanda yaptığı köklü değişiklikler küreselleşme sürecinin Türkiye’de hızlanmasında etkili olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile ihracata yönelik politikaların benimsenmesi, dış ticaretin serbestleşmesi, dış pazarlara yönelik üretimlerin yapılması için teşviklerin sağlanması, finansal alanda serbestleşmenin yaşanması gibi ekonomik alanda hayata geçirilen uygulamalar Türkiye’nin küreselleşme sürecine doğrudan etki etmiştir (Yamak vd., 2012: 206).

Küreselleşme sürecinde Türkiye’nin durumunu ve gelişimini analiz edeceğimiz bu bölümde 2006 yılında Axel Dreher tarafından geliştirilen KOF Küreselleşme Endeksleri kullanılacaktır. Analizde KOF Küreselleşme Endeksinin kullanılmasının temel nedenleri arasında; küreselleşmenin çok boyutlu ve analitik olarak ölçülmesi, 1970 ile 2018 yılları arasında verilerin düzenli ve yıllık olarak yayınlanması, dünya genelinde iki yüze yakın ülkenin 1970 yılından itibaren küreselleşme düzeylerinin hesaplanması gibi faktörler sayılabilir (KOF, 2019). Küreselleşme sürecinde Türkiye’nin 1970-2018 yılları arasında durumu ekonomik, politik ve sosyal açıdan analiz edilerek değerlendirilecektir.

Çizelge 2.1. 2018 Yılı Ülkelerin KOF Küreselleşme Endeksine Göre Sıralaması

Sıra	Ülkeler	KOF Değeri	Sıra	Ülkeler	KOF Değeri	Sıra	Ülkeler	KOF Değeri
1	Belçika	90.47	35	Japonya	77.30	69	Lübnan	65.11
2	Hollanda	90.24	36	Kore	76.67	70	Beyaz Rusya	65.00
3	İsviçre	89.70	37	İsrail	75.73	71	Tunus	64.86
4	İsveç	88.05	38	Kıbrıs	75.60	72	Jamaika	64.36
5	Avusturya	87.91	39	Letonya	75.42	73	Moğolistan	64.09
6	Danimarka	87.85	40	Sırbistan	75.28	74	Filipinler	64.08
7	Fransa	87.34	41	Birleşik Arap E.	74.40	75	Trinidad	63.73
8	Birleşik Krallık	87.23	42	Ürdün	74.31	76	Paraguay	63.50
9	Almanya	86.89	43	Şili	74.14	77	Seyşeller	63.29
10	Finlandiya	85.98	44	Katar	73.21	78	Guatemala	63.17
11	Norveç	85.81	45	Gürcistan	72.50	79	Umman	63.12
12	Macaristan	84.20	46	Uruguay	70.98	80	Arjantin	63.02
13	İrlanda	83.53	47	Türkiye	70.87	81	Suudi Arabistan	62.81
14	Kanada	83.45	48	İzlanda	70.62	82	Brunei	62.15
15	Çek Cumhuriyeti	83.41	49	Ukrayna	70.60	83	Endonezya	62.04
16	İspanya	83.31	50	Meksika	70.46	84	Honduras	61.71
17	Portekiz	82.21	51	Panama	69.89	85	Kolombiya	61.68
18	İtalya	82.15	52	Mauritius	69.60	86	Dominik C.	61.52
19	Lüksemburg	82.00	53	Bosna Hersek	69.48	87	Çin	61.23
20	Estonya	81.97	54	Makedonya	69.35	88	Kırgızistan	60.94
21	Slovakya	80.74	55	Kuveyt	69.20	89	Mısır	60.87
22	Yunanistan	80.31	56	Rusya	69.06	90	Nikaragua	60.68
23	Singapur	80.01	57	Karadağ	69.03	91	Ekvador	60.67
24	ABD	79.95	58	Güney Afrika	68.63	92	Senegal	60.48
25	Slovenya	79.76	59	Hong Kong, Çin	68.53	93	Barbados	59.94
26	Bulgaristan	79.52	60	Tayland	68.15	94	Bolivya	59.92
27	Avustralya	79.29	61	Peru	67.98	95	Vietnam	59.70
28	Malezya	79.28	62	Kosta Rika	67.67	96	Brezilya	59.64
29	Hırvatistan	79.04	63	Arnavutluk	67.19	97	Azerbeycan	59.29
30	Litvanya	78.78	64	Ermenistan	67.09	98	Küba	59.24
31	Polonya	78.72	65	Fas	67.01	99	Kazakistan	59.10
32	Yeni Zelanda	78.00	66	Moldova	67.00	100	Namibya	58.87
33	Romanya	77.88	67	Bahreyn	65.95			
34	Malta	77.51	68	El Salvador	65.86			

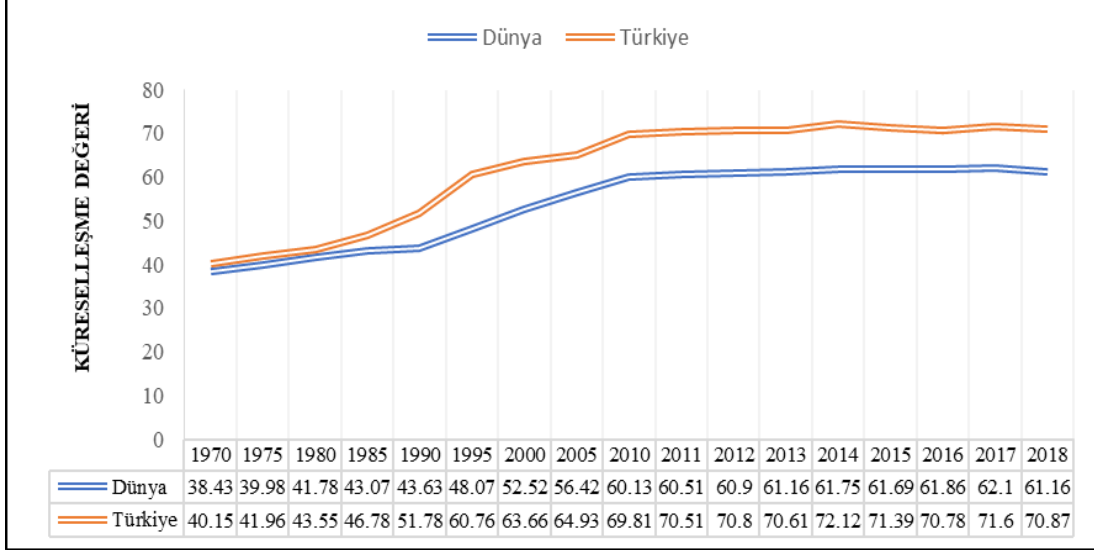
Kaynak: KOF Globalisation Index

Çizelge 2.1’de 2018 yılına ait ülkelerin KOF küreselleşme endeksine göre dünya sıralamaları yer almaktadır. 2018 yılında “KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü” tarafından yayınlanan KOF küreselleşme endeksi 185 ülke için hesaplanmış olup ilk 100 ülke çizelge yer almaktadır. Sıralamaya göre 2018 yılında en yüksek küreselleşme değerine 90,47 puan ile “Belçika” birinci sırada yer alırken, çizelgede yer alan 100 ülke içinde en düşük küreselleşme değerine ise 58,87 puan ile "Namibya" olmuştur. Dolayısıyla 2018 yılı için dünyanın en fazla küreselleşmiş ülke konumuna Belçika sahip olurken, en az küreselleşmiş ülke konumunda ise Güney Afrika ülkesi olan Namibya yer almaktadır.

2018 yılı için en fazla küreselleşmiş ilk beş ülkeyi 90,47 puan ile Belçika, 90,24 puan ile Hollanda, 89,70 puan ile İsviçre, 88,05 puan ile İsveç ve 87,91 puan ile Avusturya oluşturmaktadır. 2018 yılı KOF küreselleşme değerine göre Türkiye’ dünya sıralamasında 70,87 puan ile 47. sırada yer almaktadır. Türkiye’yi 70,62 puan

ile İzlanda takip etmektedir.

Şekil 2.1. KOF Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)

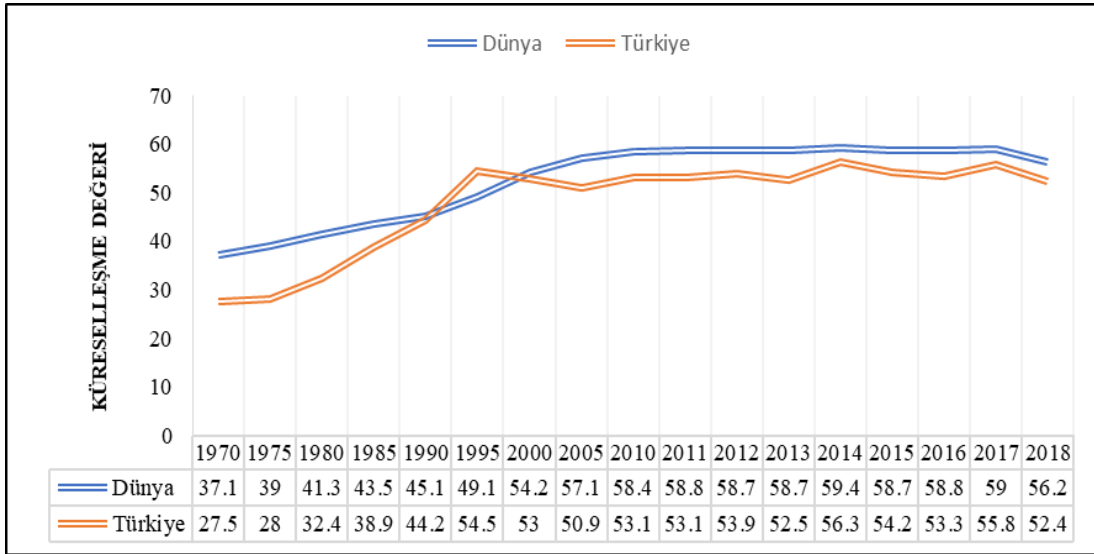

Kaynak: KOF Globalisation Index

Şekil 2.1 yer alan grafikte 1970-2018 yılları arasında KOF Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki seyri gösterilmiştir. Türkiye 1970-2018 yılları arasında dünya ortalamasından yüksek küreselleşme değerine sahip olduğu görülmektedir. 1970 yılında dünya ortalaması 38,43 iken Türkiye aynı yıl için 40,15 küreselleşme değerine sahiptir. 2018 yılına gelindiğinde dünya ortalaması 61,16 iken Türkiye'nin küreselleşme değeri 70,87 olduğu görülmektedir.

1970-2018 yılları arasında hem dünya için hem de Türkiye için genel anlamda bir artış gözlenmektedir. Küreselleşmenin özellikle 1980'li yılların başları ile 2010 yılları arasında KOF küreselleşme endeksi dünya ve Türkiye'de artan bir seyir izlediği görülmektedir. Genel olarak bunun nedenleri ise 1980'li yılların başında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ihracata yönelik uyguladıkları stratejiler, serbest ticaretin anlayışının dünya genelinde yaygınlaşması, ticareti engelleyici kısıtlamaların kaldırılması, kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı değişim ve gelişimler, internet, telefon, bilgisayarın giderek kullanımının artması, küresel firmaların dünya genelinde yaygınlaşması gibi unsurlar gösterilebilir (Sarıtaş, 2017:13).

Şekil 2.2. KOF Ekonomik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye’deki Seyri (1970-2018)

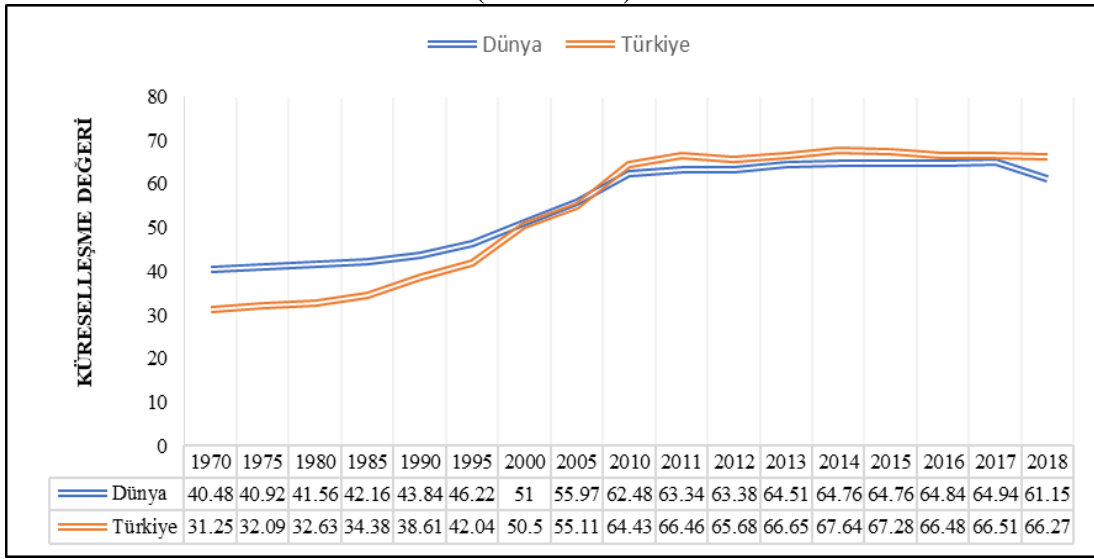
Kaynak: KOF Economic Globalisation Index

Şekil 2.2’de yer alan grafikte 1970-2018 yılları arasında KOF Ekonomik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye’deki seyri gösterilmiştir. Ekonomik küreselleşme endeksi, genel küreselleşme endeksi içinde %33,3 ağırlığa sahiptir. KOF ekonomik küreselleşme endeksi hesaplanırken; ülkelerin mal ve hizmet ticaretleri, uluslararası borçları, uluslararası rezervleri yapmış oldukları uluslararası ödemeler ve portföy yatırımları gibi çeşitli değişkenler dikkate alınmaktadır (KOF, 2019).

1970 yılında KOF Ekonomik Küreselleşme Endeksine göre dünya ortalaması 37,1 puana sahipken Türkiye’nin 27,5 puana sahip olduğu görülmektedir. Genel anlamda 1970-2018 yılları arasında ekonomik küreselleşme, dünya genelinde artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. Türkiye 1970’den 1990 yıllarına kadar dünya ortalamasında düşük düzeyde ekonomik küreselleşme puanına sahip olduğu şekilde görülmektedir. Fakat Türkiye’nin 1991- 1998 yılları arasında dünya ortalamasından yüksek düzeyde ekonomik küreselleşme değerine sahip olduğu görülmektedir. 1998 yılından sonra düşüş eğilimine geçen Türkiye 2018 yılına kadar dünya ortalamasından düşük değere sahip olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde ekonomik küreselleşmenin dünya ortalaması 56,2 puan iken Türkiye’nin ekonomik küreselleşme düzeyi 52,4 puan olup dünya genelinde 100. sırada yer almaktadır.

Şekil 2.2’de yer alan ekonomik küreselleşme endeksinde meydana gelen düşüşler çoğunlukla küresel veya bölgesel olarak ortaya çıkan ekonomik ve finansal krizlerden kaynaklanmaktadır. Dünya genelinde ekonomik küreselleşme değerinin en yüksek olduğu ülkeler genel olarak ticaret ve finansal merkez konumunda olan ülkelerdir. 2018 yılında en yüksek ekonomik küreselleşen ülke konumuna 92,47 puan ile Singapur sahiptir (KOF, 2019).

Şekil 2.3. KOF Sosyal Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye’deki Seyri (1970-2018)

Kaynak: KOF Social Globalisation Index

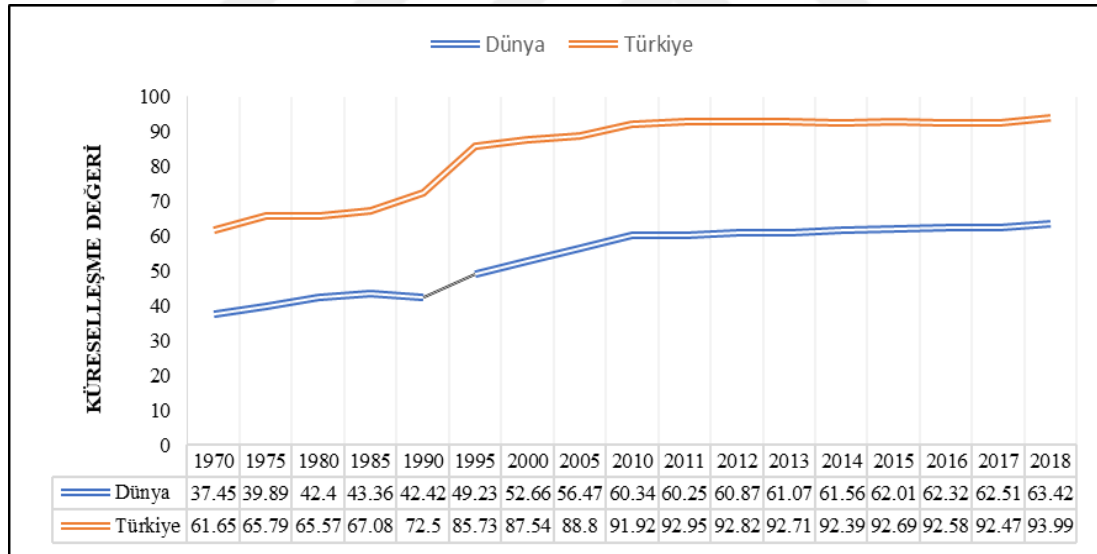
Şekil 2.3 yer alan grafikte 1970-2018 yılları arasında KOF Sosyal Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye’deki seyri gösterilmiştir. Sosyal küreselleşme endeksi, genel küreselleşme endeksi içinde %33,3 ağırlığa sahiptir. KOF sosyal küreselleşme endeksi ölçülürken, ülkelerin sahip oldukları patent sayıları, yüksek teknoloji ihracatı, marka başvuruları, uluslararası telefon görüşmeleri, uluslararası öğrenci sayıları gibi birçok değişken dikkate alınmaktadır.

1970 yılında KOF Sosyal Küreselleşme Endeksine göre dünya ortalaması 40,48 puana sahipken Türkiye’nin 31,25 puana sahip olduğu görülmektedir. Genel anlamda 1970-2018 yılları arasında sosyal küreselleşme, dünya genelinde artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde KOF sosyal küreselleşme değerinin dünya ortalaması 61,15 puan iken Türkiye’nin sosyal küreselleşme düzeyi 66,27 puan olup dünya genelinde 92. sırada yer almaktadır

1970 yılından 2005 yılına kadar Türkiye için sosyal küreselleşme endeksi dünya ortalamasının altında olduğu 2005 yılından sonra ise dünya ortalamasının üzerinde seyir izlediği görülmektedir. Genel anlamda KOF küreselleşme endeksi 1970-2018 yılları arasında hem Türkiye için hem de dünya ortalaması için artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşantılarında önemli bir yere sahip olan kitle iletişim araçlarının dünya geneline yayılması, küresel firmaların dünya üzerinde çoğalması, gibi birçok etken sosyal küreselleşmenin artan bir trende sahip olmasının nedenleri arasında yer almaktadır.

2018 yılı içerisinde dünya genelinde en yüksek sosyal küreselleşme endeksine sahip ülkelerin başında 90,43 puan ile Norveç ve ardından 89,89 puan ile Lüksemburg gelmektedir.2018 yılı için Türkiye'nin sosyal küreselleşme düzeyi 66,27 endeks değeri ile 92. sırada yer almaktadır.

Şekil 2.4. KOF Politik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki Seyri (1970-2018)

Kaynak: KOF Political Globalisation Index

Şekil 2.4. yer alan grafikte 1970-2018 yılları arasında KOF Politik Küreselleşme Endeksinin Dünya ve Türkiye'deki seyri gösterilmiştir. Politik küreselleşme endeksi, genel küreselleşme endeksi içinde %33,3 ağırlığa sahiptir. KOF politik küreselleşme endeksi hesaplanırken, ülkede yer alan büyükelçilik sayıları, uluslararası sivil toplum örgütleri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi görevlerine katılım gibi değişkenler dikkate alınmaktadır (KOF, 2019).

1970 yılında KOF Politik Küreselleşme Endeksine göre dünya ortalaması 37,45 puana sahipken Türkiye'nin 61,65 puana sahip olduğu görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde KOF politik küreselleşme değerinin dünya ortalaması 63,42 puan iken Türkiye'nin politik küreselleşme düzeyi 93,99 puan olup dünya genelinde 13. sırada yer almaktadır. Genel anlamda 1970-2018 yılları arasında sosyal küreselleşme hem dünya genelinde hem de Türkiye için artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu dönemde Türkiye'nin KOF politik küreselleşme endeksi dünya ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir.

2018 yılı içerisinde dünya genelinde en yüksek politik küreselleşme endeksine sahip ülkelerin başında ülkelerin başında, 99,2 puanla İtalya ve 99,1 puanla ile Fransa gelmektedir. 2018 yılı içinde hesaplanan politik küreselleşme endeksinde Türkiye dünya sıralamasında 93,99 puanla 13. sırada yer almaktadır. Genel küreselleşme endeksi içerisinde 47. sırada yer alan Türkiye bu sıralamaya sahip olabilmesinde en büyük katkıyı politik küreselleşme değerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

2.3. Küreselleşme Sürecinde Türkiye Turizmi

Turizm, insanların yaşadıkları ülkelerden, bölgelerden veya şehirlerden yabancı bir ülkeye, bölgeye veyahut şehirlere geçici bir süreliğine seyahat etmeleri sonucunda ortaya çıkan tüm ekonomik faaliyetler şeklinde tanımlanmaktadır. Turizm sektörü geçmişten günümüze kadar gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomisine olumlu katkılar sağlayan çok boyutlu bir sektör olarak ifade edilmektedir (Bahar, 2007: 5).

1980'li yıllarda küreselleşme olgusunun dünya genelinde yaygınlaşması, ülkeler arasında dolaşımı engelleyici uygulamaların kaldırılması, kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı gelişmeler, ülkeler arasında ulaşımın kolaylaşması gibi küresel veya yerel düzeyde meydana gelen gelişmeler turizmi ülkelerin kalkınmasında ve ekonomik açıdan gelişmesi için önemli bir sektör haline getirmiştir (Akın, 2018: 5). Gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülke sahip olduğu turizm sektörünü canlandırmak ve ülke ekonomilerine daha fazla katkı sağlamak için çaba göstermektedir.

Türkiye’de son yarım asırdır turizm sektörünü canlandırmaya çaba harcayan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’nin sahip olduğu jeopolitik konum, ılıman kuşakta yer alması, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal kaynakların varlığı, kendine özgü doğal güzellikleri gibi birçok açıdan turist çekme potansiyeline sahip bir ülke konumunda yer almaktadır. Türkiye’de turizm sektörünü geliştirmeye yönelik ilk adımlar 1960 yıllarının başlarında atılmıştır. 1963 yılında turizm faaliyetleri artırmak ve turizm sektörünü ülke geneline yaymak amacıyla Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuştur. Bu yıllarda turizm faaliyetleri geliştirmek ülke genelinde kurumsal bir yapı oluşturmak amacıyla da çeşitli kurum ve örgütler kurulmuştur (Özcan, 2013: 27).

Türkiye’de turizm sektörünün asıl gelişimi 1980’li yılların başından itibaren başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye’de ithal ikameci politikalar terk edilerek, ihracata yönelik politikaların benimsenmesiyle turizm faaliyetlerinin gelişmesi için ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır (Kanca, 2015: 2). Türkiye’de turizm sektörünün gelişimi için en önemli adım 1982 yılında çıkartılan 2634 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu” dur. Bu kanun kapsamında Türkiye’de o yıla kadar uygulanmayan çeşitli mali ve yatırım destekleri turizm sektöründe uygulanmaya başlanmıştır. 1983 yılında sonra turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar hükümetler tarafından uygulanmaya konulmuştur. Bu politikalardan en önemlisi ise 1985 yılında turizm sektörü “Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler” kapsamına alınması olup, turizm sektörünü geliştirmeye yönelik çeşitli yatırım imkanları, düşük faizli krediler, vergi ertelemeleri, girdi olarak kullanılan su, elektrik gibi kaynakların ücretlerinde indirimlerin uygulanması gibi birçok destek ile turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar uygulanmaya konulmuştur (Toker, 2007: 83).

Küreselleşme sürecinde Türkiye’de turizm sektörünün mevcut durumu ve ekonomik açıdan yıllar içerisinde gelişimi çeşitli ekonomik göstergeler dahilinde analiz edilerek değerlendirilecektir.

Çizelge 2.2. 2016-2018 Yılları Arasında Dünya Genelinde Ülkelere Gelen Turist Sayısına Göre Türkiye'nin Durumu (Milyon Kişi)

Sıralama*	Ülkeler	2018	2017	2016
1	Fransa	89.4	86.9	82.7
2	İspanya	82.8	81.9	75.3
3	A.B.D.	79.7	76.9	76.4
4	Çin	62.9	60.7	59.3
5	İtalya	61.6	58.3	52.4
6	Türkiye	45.6	38.6	31.4
7	Meksika	41.3	39.3	35.1
8	Almanya	38.9	37.5	35.6
9	Tayland	38.2	35.6	32.5
10	İngiltere	36.3	37.7	35.8
11	Japonya	31.2	28.7	24.1
12	Avusturya	30.8	29.5	28.1
13	Yunanistan	30.1	27.2	24.8
14	Hong Kong	29.3	27.9	26.6
15	Malezya	25.8	25.9	26.8

Kaynak:Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri

* Ülke sıralaması 2018 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Çizelge 2.2'de 2016-2018 yılları arasında ülkelere gelen turist sayıları görülmektedir. Çizelge de 2018 verilerine göre ülkelere gelen en yüksek turist sayısına sahip ilk on beş ülke yer almaktadır. Sıralamaya göre 89.4 milyon kişi ile birinci sırada Fransa yer aldığı, 82.8 milyon kişi ile ikinci sırada İspanya, 82.8 milyon kişi ile üçüncü sırada ABD yer almaktadır. Çizelge ye göre en son sırada 25.8 milyon kişi ile Malezya yer aldığı görülmektedir. 2018 yılı için ülkeler gelen turist sayısına göre Dünya sıralamasında Türkiye 45,6 milyon kişi ile altıncı sırada yer almaktadır.

Çizelge 2.3. 2016-2018 Yılları Arası Turizm Gelirine Göre Dünya Sıralamasında Türkiye'nin Durumu (Milyar \$)

Sıralama*	Ülkeler	2018	2017	2016
1	A.B.D	214.5	210.7	206.9
2	İspanya	81.5	75.3	66.8
3	Fransa	65.5	58.9	55.2
4	Tayland	63.0	56.9	48.8
5	İngiltere	51.9	47.5	47.9
6	İtalya	49.3	44.2	40.2
7	Avustralya	45.0	41.7	37.0
8	Almanya	43.0	39.9	37.5
9	Japonya	42.1	34.1	30.7
10	Macao	40.5	35.6	30.4
11	Çin	40.4	32.6	44.4
12	Hong Hong	36.8	33.3	32.8
13	TÜRKİYE	29.5	26.3	22.1
14	Hindistan	28.6	27.4	22.4
15	Kanada	26.4	25.0	22.6

Kaynak:Kültür ve Turizm Bakanlığı,Turizm İstatistikleri

* Ülke sıralaması 2018 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Çizelge 2.3'de 2016-2018 yılları arasında ülkelerin turizm faaliyetleri sonucunda elde ettikleri gelirler gösterilmiştir. 2018 yılı turizm gelirleri esas alınarak en yüksek gelire sahip 15 ülke çizelge de gösterilmiştir. Sıralamaya göre 2018 yılında 214.5 milyar dolar turizm geliri elde eden ABD birinci sırada yer alırken, 81.5 milyar dolar ile İspanya ikinci sırada, 65.5 milyar dolar ile dolar ile Fransa üçüncü sırada ve 63 milyar dolar ile Tayland dördüncü sırada yer aldığı gösterilmiştir. Çizelgeye göre son sırada 26.4 milyar dolar ile Kanada yer almaktadır.

2018 yılı Dünya turizm gelir sıralamasına göre Türkiye, 29.5 milyar dolar ile on üçüncü sırada yer almaktadır. 2018 yılında ülkelere gelen turist sayısı incelendiğinde bir husus dikkat çekmektedir. Çizelge 2.2'de yer alan ülkelere gelen turist sıralamasında 79.7 milyon kişi ile ABD üçüncü sırada yer alırken; elde ettiği turizm geliri sıralamasında birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum ise ABD'ye gelen turistlerin ortalama harcamalarının diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olduğu ifade etmektedir.

Çizelge 2.4. 2016-2018 Yılları Arasında Türkiye'ye Turist Gönderen İlk 5 Ülke
(Bin Kişi)

Sıralama*	Ülkeler	Turist Sayısı		
		2018	2017	2016
1	Rusya	5 964 613	4 647 102	822 159
2	Almanya	4 512 360	3 451 897	3 761 854
3	İngiltere	2 512 815	1 621 124	1 681 991
4	Bulgaristan	2 386 885	1 689 567	1 559 432
5	Gürcistan	2 069 392	2 251 267	2 041 897

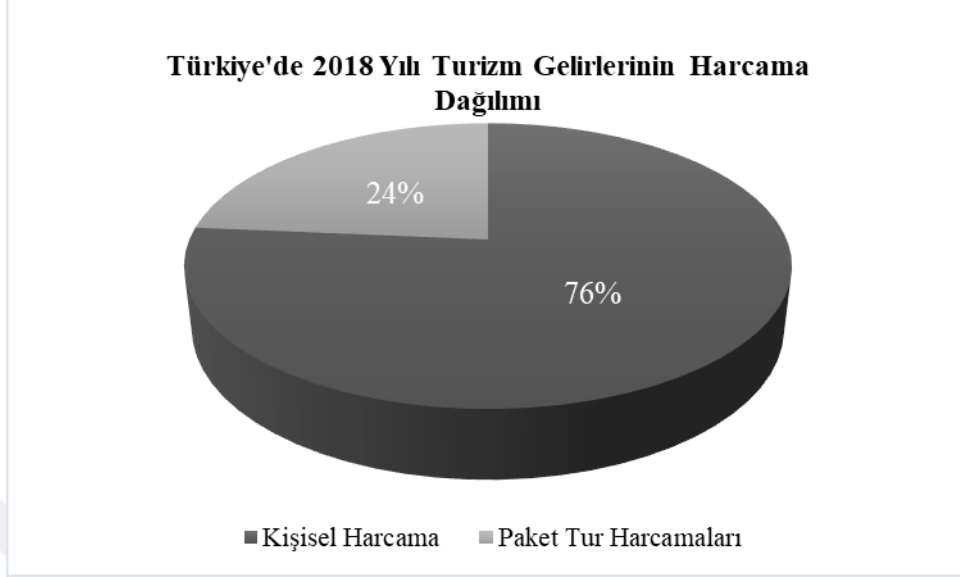
Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri

* Ülke sıralaması 2018 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Çizelge 2.4'da 2016-2018 döneminde Türkiye'ye en çok turist gönderen ilk beş ülke yer almaktadır. Çizelge de sıralama 2018 yılı verileri esas alınarak yapılmıştır. 2018 yılında Türkiye'ye yaklaşık 6 milyon turist gönderen Rusya birinci sırada, 4,5 milyon turist gönderen Almanya ikinci sırada, 2,5 milyon turist gönderen İngiltere üçüncü sırada, 2,3 milyon turist gönderen Bulgaristan dördüncü sırada ve son olarak yaklaşık 2 milyon turist gönderen Gürcistan'da beşinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'ye 2018 ve 2017 yıllarında en fazla turist gönderen ilk iki ülke sırasıyla Rusya ve Almanya olarak çizelgede gösterilmektedir. 2016 yılı rakamları incelendiğinde Rus turist sayısında ciddi bir azalışın olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni ise 24 Kasım 2015 tarihinde Rus savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesinden dolayı Türkiye tarafından düşürülmesiyle başlayan Rusya ile Türkiye arasında yaşanan olumsuz gelişmeler olarak ifade edilebilir.

Şekil 2.5. Türkiye’de 2018 Yılı Turizm Gelirlerinin Harcama Dağılımı (%)

Kaynak:Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri

Şekil 2.5’te Türkiye’de 2018 yılında elde edilen turizm gelirlerinin harcama Dağılımını göstermektedir. Şekil 2.5 incelendiğinde Türkiye turizm gelirinin %76’sını kişisel harcama kalemlerinden elde ettiğini, %24’ünü de paket tur programlarından elde ettiği gösterilmiştir.

2018 yılı için Türkiye’nin 29,5 milyar dolar olan toplam turizm geliri içinde kişisel harcama kalemi yaklaşık 22,5 milyar dolar olurken, paket tur programlarından elde edilen gelir yaklaşık 6,9 milyar dolardır. Kişisel harcama kalemi içinde birinci sırayı 6 milyar dolar ile yeme-içme kalemi, ikinci sırayı 4,1 milyar dolar ile uluslararası ulaşım kalemi, üçüncü sırayı ise 3,3 milyar dolar ile konaklama kaleminden elde edilen gelirler oluşturmaktadır (KTB, 2020).

2.3.1. Türkiye’de Turizmin Ekonomik Açıdan Gelişimi

Türkiye’de turizm sektörünü geliştirmeye yönelik ilk adımlar 1960 yıllarının başlarında atılmıştır. Bu yıllarda turizm faaliyetleri artırmak ve turizm sektörünü ülke geneline yaymak amacıyla yönelik ülkede çeşitli kurumlar ve örgütler kurulmuştur. 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurularak turizm sektörünü geliştirmeye yönelik ilk önemli adımlar atılmıştır. Türkiye’de turizm sektörünün asıl gelişimi ise 1982 yılında çıkartılan 2634 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu” dur (Özcan, 2013: 27).

1970-2018 yılları arasında Türkiye’de meydana gelen birçok gelişme ile küresel düzeyde meydana gelen çeşit olaylar Türkiye’de turizm sektörünü olumlu ve olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. 1970-2018 döneminde Türkiye turizmin gelişimi çeşitli ekonomik göstergeler dahilinde analiz edilerek değerlendirilecektir.

2.3.1.1. 1970-2018 Döneminde Türkiye’de Turist Sayısının Seyri

Türkiye sahip olduğu coğrafi konum, ılıman kuşakta yer alması, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal kaynakların varlığı, kendine özgü doğal güzellikleri gibi birçok etmen açısından turist çekme potansiyeline sahip bir ülke konumunda yer almaktadır. Çizelge 2.5’te 1970-2018 yılı arasında Türkiye’nin toplam turist sayısı ve değişim oranları görülmektedir.

Çizelge 2.5. Türkiye’nin Toplam Turist Sayısı ve Değişim Oranları (1970-2018)

Yıllar	Toplam Turist Sayısı (Bin Kişi)	Değişim Oranı (%)	Yıllar	Toplam Turist Sayısı (Bin Kişi)	Değişim Oranı (%)
1970	724 784	-	1995	7 247 076	13.0
1971	926 019	27.8	1996	7 970 722	10.0
1972	1 034 955	11.8	1997	9 233 503	15.8
1973	1 341 527	29.6	1998	8 878 840	-3.8
1974	1 110 298	-17.2	1999	7 069 293	-20.4
1975	1 540 904	38.8	2000	9 990 841	41.3
1976	1 675 846	8.8	2001	13 450 121	34.6
1977	1 661 416	-0.9	2002	15 214 516	13.1
1978	1 644 177	-1.0	2003	16 302 053	7.1
1979	1 523 658	-7.3	2004	20 262 640	24.3
1980	1 288 060	-15.5	2005	24 124 501	19.1
1981	1 405 311	9.1	2006	23 148 669	-4.0
1982	1 391 717	-1.0	2007	27 214 988	17.6
1983	1 625 099	16.8	2008	30 979 979	13.8
1984	2 117 094	30.3	2009	32 006 149	3.3
1985	2 614 924	23.5	2010	33 027 943	3.2
1986	2 391 085	-8.6	2011	36 151 328	9.5
1987	3 058 676	27.9	2012	36 463 921	0.9
1988	4 150 300	35.7	2013	39 226 226	7.6
1989	4 482 779	8.0	2014	41 415 070	5.6
1990	5 190 729	15.8	2015	41 617 530	0.5
1991	5 106 792	-1.6	2016	31 365 330	-24.6
1992	6 827 392	33.7	2017	38 620 346	23.1
1993	5 925 760	-13.2	2018	45 628 673	18.1
1994	6 410 979	8.2			

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

Türkiye 1970 yılında toplam turist sayısı yaklaşık 725 bin kişi olurken, 1980 yılında 1,288 milyona, 2000 yılında 9,900 milyona, 2010 yılında 33 milyona ve 2018 yılında ise 45,6 milyon kişiye ulaştığı çizelge de görülmektedir.

1970-2018 yılları arasında yaşanan gerek dünya genelinde gerekse ülke içindeki olumsuz gelişmeler Türk turizmini ciddi anlamda etkilediği bilinmektedir. 1970-2018 yılları arasında Türkiye'nin turist sayısında bazı yıllarda ciddi düşüşlerin yaşandığı da görülmektedir. 1973 yılında 1,341 milyon olan turist sayısı, 1974 yılında 1,110 milyona düşerek yaklaşık %17,2 oranında bir azalma meydana gelmiştir. 1974 yılında turist sayısında meydana gelen azalışın temel nedeni ise tüm Dünya'yı etkileyen 1974 Petrol Krizi ve Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlemesi sonucunda Batılı ülkelerin Türkiye'ye çeşitli ambargolar uygulaması olarak gösterilebilir (Sönmez, 2009: 114)

Turist sayısında düşüşün yaşandığı bir diğer yıl ise 1980'dir 1980 yılında 1,288 milyon olan turist sayısı bir önceki yıla göre %15,5 oranında bir düşüş meydana gelmiştir. 1980 yılında meydana gelen düşüşün nedeni ülke de gerçekleşen 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Gerçekleşen darbe sonucunda ülke de güvenli bir ortamın bulunmaması turistlerin Türkiye'yi tercih etmeme nedenleri arasında gösterilebilir. Turist sayısında meydana gelen bir diğer düşüş ise 1993 yılında olmuştur. 1993 yılında yaşanan düşüşün temel nedeni ise ülkede yaşanan politik ve terör olaylarıdır. 1993 yılında turist sayısı bir önceki yıla göre %13,2 oranında düşerek 5,925 milyon olmuştur.

Türkiye'de turist sayısında düşüşün meydana geldiği bir diğer dönem ise 1998-1999 yıllarıdır. 1998 yılında turist sayısında %3,8'lik bir azalış yaşanırken, 1999 yılında ise %20,4'lük bir düşüş meydana gelmiştir. 1998 yılında meydana gelen düşüşün sebebi küresel alanda meydana gelen 1997 yılında Güneydoğu Asya'da ve 1998 yılında Rusya'da yaşanan mali ve ekonomik krizin Türkiye'de olan etkisinden kaynaklanırken, 1999 yılında turist sayısında meydana gelen düşüşün temel nedeni 17 Ağustos Gölcük'te ve 12 Kasım Düzce'de yaşanan iki büyük depremi olmasıdır. Marmara Bölgesinde yaşanan deprem felaketi Türkiye'de turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen olayların başında gelmektedir.

Türkiye’de turist sayısında düşüşün meydana geldiği bir diğer yıl ise 2006 yılıdır. 2006 yılında bir önceki yıla göre %4 oranında düşüş meydana gelmiştir. Bu yılda yaşanan düşüşe ise Dünya genelinde ve Türkiye’de görülen kuş gribi neden olmuştur. Türkiye’de turist sayısının en yüksek oranda düştüğü yıl ise 2016’dır. 2016 yılında bir önceki yıla göre %24,6 oranında bir düşüş meydana gelmiştir. 2016 yılında meydana gelen bu azalmanın temel nedenleri ise Rusya ile Türkiye arasında yaşanan olumsuz gelişmeler ve 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen hain askeri darbe girişimi olarak gösterilebilir.

2.3.1.2. 1970-2018 Döneminde Türkiye’nin Turizm Gelirleri ve Turizm Giderleri

Türkiye’nin 1970-2018 yılları arasında elde ettiği turizm gelirinde ciddi artışların yaşandığı ve bu yıllar arasında rakamsal olarak turizm gelirlerinin yaklaşık olarak 29 milyar dolar arttığı Çizelge 2.6’da görülmektedir.

Çizelge 2.6. Türkiye’nin Turizm Gelirleri ve Değişim Oranları (1970-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	Değişim Oranı (%)	Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	Değişim Oranı (%)
1970	51 597	-	1995	4 957 000	14.7
1971	62 857	21.8	1996	5 962 100	20.3
1972	103 731	65.0	1997	8 088 549	35.7
1973	171 477	65.3	1998	7 808 940	-3.5
1974	193 684	13.0	1999	5 203 000	-33.4
1975	200 861	3.7	2000	7 636 000	46.8
1976	180 456	-10.2	2001	10 067 155	31.8
1977	204 877	13.5	2002	11 900 925	18.2
1978	230 398	12.5	2003	13 854 866	16.4
1979	280 727	21.8	2004	17 076 607	23.3
1980	326 654	16.4	2005	20 322 111	19.0
1981	381 268	16.7	2006	18 593 951	-8.5
1982	370 320	-2.9	2007	20 942 500	12.6
1983	411 088	11.0	2008	25 415 067	21.4
1984	840 000	104.3	2009	25 064 482	-1.4
1985	1 482 000	76.4	2010	24 930 997	-0.5
1986	1 215 000	-18.0	2011	28 115 692	12.8
1987	1 721 117	41.7	2012	29 007 003	3.2
1988	2 355 295	36.8	2013	32 308 991	11.4
1989	2 556 529	8.5	2014	34 305 903	6.2
1990	3 225 000	26.1	2015	31 464 777	-8.3
1991	2 654 000	-17.7	2016	22 107 440	-29.7
1992	3 639 000	37.1	2017	26 283 656	18.9
1993	3 959 000	8.8	2018	29 512 926	12.3
1994	4 321 000	9.1			

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

Çizelge 2.6’de Türkiye’nin 1970 yılından 2018 yılına kadar olan 49 yıllık turizm gelirleri ve değişim oranları görülmektedir. Türkiye’nin 1970 yılında turizm faaliyetleri kapsamında elde ettiği gelir 51,5 milyon dolar iken 1980 yılında 326,6 milyon dolara, 1990 yılında 3,22 milyar dolara, 2000 yılında 7,63 milyar dolara, 2010 yılında 24,9 milyar dolara, 2018 yılında ise 29,5 milyar dolara kadar yükseldiği çizelge görülmektedir.

1970-2018 dönemi Çizelge 2.6’da incelendiğinde turizm gelirlerinde ciddi artışlar ve azalışların yaşandığı yıllar dikkat çekmektedir. 1984 yılı turizm gelirinde ciddi artışın yaşandığı yıl olarak dikkat çekmektedir. 1983 yılında turizm geliri 411 milyon dolar iken 1984 yılında 840 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. Bu yıl için değişim oranı yaklaşık %104 civarında olduğu görülmektedir. Turizm gelirinde ciddi artışın yaşanmasının temel sebebi 12 Mart 1982 yılında çıkarılan ve 1983 yılında turizm sektöründe uygulanmaya başlanan “Turizm Teşvik Kanunu” dur. Kanun kapsamında Türkiye’de o yıla kadar uygulanmayan çeşitli mali ve yatırım destekleri turizm sektöründe uygulanmaya başlanmıştır. 1983 yılında sonra turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar hükümetler tarafından uygulanmaya konulmuştur. Bu politikalardan en önemlisi ise 1985 yılında turizm sektörü “Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler” kapsamına alınması olup, turizm sektörünü geliştirmeye yönelik çeşitli yatırım imkanları, düşük faizli krediler, vergi ertelemeleri, girdi olarak kullanılan su, elektrik gibi kaynakların ücretlerinde indirimlerin uygulanması gibi birçok destek ile turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar uygulanmaya konulmuştur.

1970-2018 yılları arasında Türkiye’nin turizm gelirinde bazı yıllarda ciddi düşüşlerin yaşandığı da görülmektedir. 1990 yılında 3,22 milyar dolar olan turizm geliri, 1991 yılında 2,65 milyar dolara düşerek yaklaşık %17 oranında turizm gelirlerinde bir azalma meydana gelmiştir. 1991 yılında turizm gelirlerinde meydana gelen azalışın temel nedeni ise tüm Dünya’yı etkileyen 1990-1991 yılında ABD öncülüğünde ve 28 ülkenin desteği ile gerçekleşen I. Körfez Savaşıdır. Türkiye’de turizm gelirlerinde düşüşün meydana geldiği bir diğer dönem ise 1998-1999 yıllarıdır. 1998 yılında turizm gelirlerinde %3’lük bir azalış yaşanırken, 1999 yılında ise turizm gelirlerinde %33’lük bir düşüş meydana gelmiştir. 1998 yılında turizm

gelirlerinde yaşanan düşüşün temel sebebi 1997 yılında Güneydoğu Asya'da ve 1998 yılında Rusya'da yaşanan mali ve ekonomik kriz gösterilmektedir (Akın, 2018: 8). 1999 yılında turizm gelirinde meydana gelen %33'lük ciddi düşüşün temel sebebi, dünya genelinde yaşanan krizin etkilerinin devam etmesi ve Türkiye'de aynı yılda iki büyük depremin meydana gelmesidir. Türkiye'de 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 yılında meydana gelen iki büyük yıkıcı depremin yaşanması turizm gelirlerinde ciddi düşüşlerin yaşanmasında etkili olmuştur.

Türkiye'de turizm gelirlerinde düşüşün meydana geldiği bir diğer yıl ise 2006 yılıdır. 2005 yılında turizm geliri yaklaşık 20 milyar dolar iken, 2006 yılına gelindiğinde yaklaşık 18 milyar dolar civarına düşerek %8,5'lik bir azalma meydana gelmiştir. 2005 yılında turizm gelirlerinde düşüşün yaşanmasında İsrail-Lübnan arasında meydana gelen savaş ve Dünya genelinde ve Türkiye de görülen kuş gribi salgını turizm sektörü olumsuz etkileyerek turizm gelirlerinde düşüşe neden olmuştur.

Türkiye'de turizm gelirlerinde düşüşün meydana geldiği bir diğer dönem ise 2015-2016 yıllarıdır. Bu döneme gelindiğinde Türkiye ekonomisini ve özellikle de turizm sektörünün olumsuz etkileyen pek çok olay meydana gelmiştir. 2015 yılında turizm gelirlerinde %8'lik, 2016 yılında ise %30'luk bir azalma yaşanmıştır. Turizm gelirlerinde meydana gelen bu azalmanın temel nedenlerinden birisi, 24 Kasım 2015 tarihinde Rus savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesinden dolayı Türkiye tarafından düşürülmesiyle başlayan Rusya ile Türkiye arasında yaşanan olumsuz gelişmeler turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde yaşanan bir diğer olay ise 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen hain askeri darbe girişimi turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 2.7. Türkiye'nin Turizm Giderleri ve Değişim Oranları (1970-2018)

Yıllar	Turizm Gideri (Milyon \$)	Değişim Oranı (%)	Yıllar	Turizm Gideri (Milyon \$)	Değişim Oranı (%)
1970	47 738	-	1995	912 000	5.3
1971	42 192	-11.6	1996	1 265 000	38.7
1972	59 321	40.6	1997	1 716 000	35.7
1973	93 013	56.8	1998	1 753 900	2.2
1974	151 797	63.2	1999	1 471 000	-16.1
1975	154 954	2.1	2000	1 711 000	16.3
1976	207 893	34.6	2001	1 738 000	1.6
1977	268 528	29.2	2002	1 880 000	8.2
1978	102 476	-61.8	2003	2 424 827	29.0
1979	95 071	-7.2	2004	2 954 459	21.8
1980	114 738	20.9	2005	3 394 602	14.9
1981	103 313	-9.9	2006	3 270 947	-3.6
1982	108 919	5.4	2007	4 043 283	23.6
1983	127 337	16.9	2008	4 266 197	5.5
1984	276 806	117.3	2009	5 090 440	19.3
1985	323 610	16.9	2010	5 874 520	15.4
1986	313 570	-3.1	2011	5 531 486	-5.8
1987	447 739	42.7	2012	4 593 390	-17.0
1988	357 966	-20.1	2013	5 253 565	14.4
1989	565 000	57.8	2014	5 470 481	4.1
1990	520 000	-7.9	2015	5 698 423	4.2
1991	592 000	13.8	2016	5 049 793	-11.4
1992	776 000	31.1	2017	5 137 244	1.7
1993	934 002	20.3	2018	4 896 310	-4.7
1994	866 000	-7.2			

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

Turizm gideri, bir ülkede ikamet eden kişi veya kişi topluluklarının kendi ülke sınırları dışında turizm faaliyetleri kapsamında; yeme-içme, sağlık, kültür, hediyelik eşya, uluslararası yolculuk ücretleri gibi mal ve hizmetlere yapmış oldukları harcamalar olarak tanımlanmaktadır (KTB, 2020). Çizelge 2.7'de Türkiye'nin 1970-2018 yılları arasında turizm giderleri ve değişim oranları görülmektedir.

Türkiye'nin 1970 yılında bireylerin turizm faaliyetleri kapsamında harcadığı miktar yaklaşık 47 milyon dolar iken 1980 yılında 114,7 milyon dolara, 1990 yılında 520 milyon dolara, 2000 yılında 1,7 milyar dolara, 2010 yılında 5,8 milyar dolara, 2018 yılında ise 4,8 milyar dolara kadar yükseldiği görülmektedir. Türkiye'nin 1970-2018 yılları arasında turizm harcamalarında artışların yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de 1970 yılında 47,7 milyon dolar olan turizm gideri gerçekleşirken, 2018

yılında 4,8 milyar dolar gerçekleşen turizm gideri rakamsal olarak bu yıllar arasında yaklaşık 4,5 milyar dolar arttığı görülmektedir.

1970-2018 dönemi Çizelge 2.7 incelendiğinde turizm giderlerinde bazı yıllarda artışlar ve azalışların meydana geldiği görülmektedir. 1984 yılı turizm giderlerinde ciddi artışın yaşandığı yıl olarak dikkat çekmektedir. 1983 yılında turizm giderleri 127 milyon dolar iken, 1984 yılında 276 milyon dolara yükseldiği yaklaşık %117 oranında artışın yaşandığı görülmektedir. Turizm harcamalarında ciddi artışın yaşanmasının temel sebebi 1982 yılında çıkarılan “Turizm Teşvik Kanunu” dur (Dalgın vd., 20015: 179). Türkiye’de turizm giderleri 1987 %42,7, 1989 yılında %57,8, 1996-1997 yıllarında yaklaşık %36, 2003 yılında ise %29’luk artışların olduğu görülmektedir.

1970-2018 yılları arasında Türkiye’nin turizm giderlerinde bazı yıllarda düşüşlerin yaşandığı da görülmektedir. 1970 yılında 47,7 milyon dolar olan turizm gideri, 1971 yılında 42,1 milyon dolara düşerek yaklaşık %11 oranında turizm giderlerinde bir azalma meydana gelmiştir. Çizelge de dikkat çeken bir diğer düşüşte 1977 yılında 268,5 milyon dolar olan turizm gideri, 1978 yılında %61 oranında bir düşüş gerçekleştirerek 102,4 milyon dolar olmuştur. Türkiye’de turizm giderlerinde düşüşün meydana geldiği bir diğer dönem ise 1998-1999 yıllarıdır. 1998 yılında turizm gideri 1,7 milyar dolar iken 1999 yılında %16’lık bir düşüşle 1,4 milyar dolar olmuştur. 1998 yılında turizm giderlerinde düşüşün olması hem ulusal hem de uluslararası arenada meydana gelen gelişmelere bağlıdır. 1998 yılında meydana gelen düşüş küresel alanda meydana gelen 1997 yılında Güneydoğu Asya’da ve 1998 yılında Rusya’da yaşanan mali ve ekonomik krizin Türkiye’de olan etkisinden kaynaklanırken, 1999 yılında turizm giderlerinde meydana gelen düşüşün temel nedeni ülkemizde yaşanan ve yıkıcı etkiye sahip olan 17 Ağustos Gölcük depremi ve hemen arkasında 12 Kasım’da yaşanan Düzce depremi turizm harcamalarında ciddi düşüşlerin yaşanmasında etkili olmuştur.

Türkiye’de turizm giderleri 2000 yılından 2006 yılına kadar artan bir seyirde hareket ettiği, 2006 yılına gelindiğinde ise %3 oranında düşüşün meydana geldiği görülmekte olup temel nedeni ise Dünya genelinde ve Türkiye’de turizm sektörünü olumsuz etkileyen kuş gribi salgını ortaya çıkmasıdır. Türkiye’de turizm giderleri

2011 yılında %5 düşerek 5,5 milyar dolara, 2012 yılında %17 düşerek 4,5 milyar dolara 2016 yılında %11,4 düşerek 5 milyar dolara, son olarak ta 2018 yılında %4,7 düşerek 4,8 milyar dolara ulaşmadığı görülmektedir. Genel anlamda bu yıllarda meydana gelen düşüşler küresel veya ulusal alanda meydana gelen gelişmelerden kaynaklanmaktadır.

2.3.1.3. 1970-2018 Döneminde Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı

Turizm sektörünün bir ülke ekonomisindeki durumunu gösteren ve ülke ekonomisinde ne derece önemli bir sektör olduğunu belirleyen ölçütlerden biri de turizm gelirlerinin yıllar içerisinde GSYİH içinde sahip olduğu paydır (Bahar ve Kozak, 2015: 111). Çizelge 2.8'de 1970-2018 yılları arasında turizm gelirin GSYİH içindeki payı gösterilmiştir. Çizelge incelendiğinde turizm gelirin GSYİH içindeki payı 1970-1983 döneminde %1'in altında olduğu görülmektedir. Turizm gelirin GSYİH içindeki payı, 1970 yılında %0.3 olduğu, 1980 yılında %0.5, 1990 yılında %2.1, 2000 yılında %2.8, 2010 yılında %3.8 ve son olarak 2018 yılında ise %3.8 olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1982 yılında çıkartılan 2634 sayılı "Turizm Teşvik Kanunu" uygulanmaya başlandığı 1983 yılından itibaren turizm gelirlerinde meydana gelen artışlar doğrultusunda GSYİH içindeki payı da beraberinde arttığı görülmektedir.

Çizelge 2.8. Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı (1970-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	GSYİH (Milyar \$)	Turizm Gelirinin Gsyih İçindeki Payı (%)	Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	GSYİH (Milyar \$)	Turizm Gelirinin Gsyih İçindeki Payı (%)
1970	51 597	17 086	0.3	1995	4 957 000	169 485	2.9
1971	62 857	16 256	0.4	1996	5 962 100	181 475	3.3
1972	103 731	20 431	0.5	1997	8 088 549	189 834	4.3
1973	171 477	25 724	0.7	1998	7 808 940	275 768	2.8
1974	193 684	35 599	0.5	1999	5 203 000	255 884	2.0
1975	200 861	44 633	0.5	2000	7 636 000	272 979	2.8
1976	180 456	51 280	0.4	2001	10 067 155	200 251	5.0
1977	204 877	58 676	0.3	2002	11 900 925	238 428	5.0
1978	230 398	65 147	0.4	2003	13 854 866	311 823	4.4
1979	280 727	89 391	0.3	2004	17 076 607	404 786	4.2
1980	326 654	68 789	0.5	2005	20 322 111	501 416	4.1
1981	381 268	71 040	0.5	2006	18 593 951	552 486	3.4
1982	370 320	64 546	0.6	2007	20 942 500	675 770	3.1
1983	411 088	61 678	0.7	2008	25 415 067	764 335	3.3
1984	840 000	59 989	1.4	2009	25 064 482	644 639	3.9
1985	1 482 000	67 234	2.2	2010	24 930 997	771 901	3.2
1986	1 215 000	75 728	1.6	2011	28 115 692	832 523	3.4
1987	1 721 117	87 172	2.0	2012	29 007 003	873 982	3.3
1988	2 355 295	90 852	2.6	2013	32 308 991	950 579	3.4
1989	2 556 529	107 143	2.4	2014	34 305 903	934 185	3.7
1990	3 225 000	150 676	2.1	2015	31 464 777	859 796	3.7
1991	2 654 000	150 027	1.8	2016	22 107 440	863 721	2.6
1992	3 639 000	158 459	2.3	2017	26 283 656	852 676	3.1
1993	3 959 000	180 169	2.2	2018	29 512 926	771 350	3.8
1994	4 321 000	130 690	3.3				

Kaynak: World Bank, National Accounts Data, TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

1970-2018 yılları arasında turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payın en düşük olduğu yıllar ise 1970,1977 ve 1979'dur. Bu yıllarda turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı %0.3'tür. Aynı yıllar arasında turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payın en yüksek olduğu yıllar ise 2000 ve 2001'dir. Bu yıllarda turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı %5'tir. Bu yıllarda yüksek olmasının temel nedeni ise turizm gelirlerindeki artıştan değil, 2000-2001 yılında Türkiye'de ortaya çıkan krizden dolayı GSYH'nin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüze doğru gelindiğinde 2016 yılında Rusya ile Türkiye arasında yaşanan olumsuz gelişmeler ve ülkemizde meydana gelen 15 Temmuz hain darbe girişimi sonucunda turizm gelirlerinde meydana gelen düşüş, turizm gelirin GSYİH içindeki payını %2.6'ya düşürdüğü ve bu oranın 2000-2018 döneminin en düşük olduğu yıl olarak çizelge de görülmektedir.

2.3.1.4. 1970-2018 Döneminde Türkiye’de Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı

Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler görünmez ihracat kalemi olarak değerlendirilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 329). Turizm potansiyeline sahip ülkelerin turizm sayesinde döviz elde etmeleri mal ihracatına göre daha zahmetsiz bir yol olarak pek çok gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenen bir yöntemdir. Çizelge 2.9’da 1970-2018 yılları arasında Türkiye’nin turizm gelirlerinin ihracata oranı gösterilmiştir.

Çizelge 2.9. Türkiye’nin Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (1970-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	İhracat (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (%)	Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	İhracat (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (%)
1970	51 597	588 476	8.8	1995	4 957 000	21 637 041	22.9
1971	62 857	676 602	9.3	1996	5 962 100	23 224 465	25.7
1972	103 731	884 969	11.7	1997	8 088 549	26 261 072	30.8
1973	171 477	1 317 083	13.0	1998	7 808 940	26 973 952	28.9
1974	193 684	1 532 182	12.6	1999	5 203 000	26 587 225	19.6
1975	200 861	1 401 075	14.3	2000	7 636 000	27 774 906	27.5
1976	180 456	1 960 214	9.2	2001	10 067 155	31 334 216	32.1
1977	204 877	1 753 026	11.7	2002	11 900 925	36 059 089	33.0
1978	230 398	2 288 163	10.1	2003	13 854 866	47 252 836	29.3
1979	280 727	2 261 195	12.4	2004	17 076 607	63 167 153	27.0
1980	326 654	2 910 122	11.2	2005	20 322 111	73 476 408	27.7
1981	381 268	4 702 934	8.1	2006	18 593 951	85 534 676	21.7
1982	370 320	5 745 973	6.4	2007	20 942 500	107 271 750	19.5
1983	411 088	5 727 834	7.2	2008	25 415 067	132 027 196	19.2
1984	840 000	7 133 604	11.8	2009	25 064 482	102 142 613	24.5
1985	1 482 000	7 958 010	18.6	2010	24 930 997	113 883 219	21.9
1986	1 215 000	7 456 726	16.3	2011	28 115 692	134 906 869	20.8
1987	1 721 117	10 190 049	16.9	2012	29 007 003	152 461 737	19.0
1988	2 355 295	11 662 024	20.2	2013	32 308 991	151 802 637	21.3
1989	2 556 529	11 624 692	22.0	2014	34 305 903	157 610 158	21.8
1990	3 225 000	12 959 288	24.9	2015	31 464 777	143 838 871	21.9
1991	2 654 000	13 593 462	19.5	2016	22 107 440	142 529 584	15.5
1992	3 639 000	14 714 629	24.7	2017	26 283 656	156 992 940	16.7
1993	3 959 000	15 345 067	25.8	2018	29 512 926	167 920 613	17.6
1994	4 321 000	18 105 872	23.9				

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

Türkiye’nin 1970 yılında turizm gelirlerinin ihracata oranı %8 iken, 1980 yılında %11.2, 1990 yılında %24.9, 2000 yılında %27.5, 2010 yılında %21.9 ve son olarak 2018 yılında ise %17.6 olduğu görülmektedir. 1970-2018 yılları arasında turizm gelirlerinin ihracat içindeki payın en yüksek olduğu yıl 2002’dir. Türkiye’nin 2002 yılında turizm geliri 11.9 milyar dolar iken, ihracattan elde ettiği gelir ise

yaklaşık 36 milyar dolar olduğu görülmekte olup turizm gelirin'in ihracata oranı ise %33 civarındadır. 1970 yılı ile 2018 yılları arasında turizm gelirin'in ihracat içerisindeki payın en düşük olduğu yıl ise 1982'dir. 1982 yılında Türkiye 370 milyon dolar turizm gelirin'e sahipken, 5.7 milyar dolar ihracat geliri elde ettiği Çizelge 2.9' da görülmekte olup turizm gelirin'in ihracata oranı ise %6.4'tür.

2000 yılından sonra ihracat gelirin'in yıllar içerisinde artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. Yalnızca 2008 yılı ve 2015-16 döneminde ihracat gelirlerinde bir azalışın olduğu görülmektedir. 2008 yılındaki azalışın nedeni Dünya'da etkisini gösteren küresel kriz olduğu, 2015-16 döneminde meydana gelen düşüşün nedeni ise Rusya-Türkiye arasında yaşanan olumsuz gelişmeler olarak gösterilebilir. Çizelge 2.9 incelendiğinde Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği döviz gelirlerindeki artış, ihracattan elde ettiği döviz gelirindeki artıştan daha az olduğu görülmektedir. 2000 yılından 2018 yılına kadarki süreç incelendiğinde turizm gelirindeki artış yaklaşık %287 iken, ihracat gelirindeki artış ise yaklaşık %504 civarında gerçekleşmiştir.

2.3.1.5. 1970-2018 Döneminde Türkiye'de Turizm Giderlerinin İthalata Oranı

Turizm gideri, bir ülkede ikamet eden kişi veya kişi topluluklarının kendi ülke sınırları dışında turizm faaliyetleri kapsamında; yeme-içme, sağlık, kültür, hediyelik eşya, uluslararası yolculuk ücretleri gibi mal ve hizmetlere yapmış oldukları harcamalar olarak tanımlanmaktadır (KTB, 2020). Turizm giderleri bundan dolayı ödemeler dengesine ithalat kalemi gibi kaydı yapılan, ülkeden döviz çıkışı sağlayan bir işlem olarak görülmektedir (Mutluer ve Südaş, 2008: 34).

Çizelge 2.10'da 1970-2018 yıllarına ait Türkiye'nin turizm giderlerinin ithalata oranı gösterilmiştir. Türkiye'nin 1970 yılında turizm giderlerinin ithalata oranı %5 iken, 1980 yılında %1.5, 1990 yılında % 2.3, 2000 yılında %3.1, 2010 yılında %3.2 ve 2018 yılında ise %2.2 oranında gerçekleşmiştir. 1970-2018 döneminde turizm giderlerinin ithalat içindeki payının en yüksek olduğu yıl 1970'tir. Türkiye'nin 1970 yılında turizm gideri 47,7 milyon dolar iken, ithalatı ise yaklaşık 947 milyon dolar olduğu çizelgede görülmekte olup söz konusu yılda turizm giderinin ihracata oranı %5'tir. 1970-2018 döneminde Turizm giderinin ithalat içerisindeki payının en düşük olduğu yıl 1981-82'dir. Bu yıllarda turizm giderinin

ithalat içindeki payı %1,2'dir. 2002-2018 yılları arasında (2008 ve 2010 yılı hariç) turizm giderinin ithalat içindeki payında bir azalma olduğu görülmektedir.

Çizelge 2.10. Türkiye'nin Turizm Giderlerinin İthalata Oranı (1970-2018)

Yıllar	Turizm Gideri (Milyon\$)	İthalat (Milyon \$)	Turizm Giderlerinin İthalata Oranı (%)	Yıllar	Turizm Gideri (Milyon\$)	İthalat (Milyon \$)	Turizm Giderlerinin İthalata Oranı (%)
1970	47 738	947 604	5.0	1995	912 000	35 709 011	2.6
1971	42 192	1 170 840	3.6	1996	1 265 000	43 626 642	2.9
1972	59 321	1 562 550	3.8	1997	1 716 000	48 558 721	3.5
1973	93 013	2 086 216	4.5	1998	1 753 900	45 921 392	3.8
1974	151 797	3 777 501	4.0	1999	1 471 000	40 671 272	3.6
1975	154 954	4 738 558	3.3	2000	1 711 000	54 502 821	3.1
1976	207 893	5 128 647	4.1	2001	1 738 000	41 399 083	4.2
1977	268 528	5 796 278	4.6	2002	1 880 000	51 553 797	3.6
1978	102 476	4 599 025	2.2	2003	2 424 827	69 339 692	3.5
1979	95 071	5 069 432	1.9	2004	2 954 459	97 539 766	3.0
1980	114 738	7 909 364	1.5	2005	3 394 602	116 774 151	2.9
1981	103 313	8 933 374	1.2	2006	3 270 947	139 576 174	2.3
1982	108 919	8 842 665	1.2	2007	4 043 283	170 062 715	2.4
1983	127 337	9 235 002	1.4	2008	4 266 197	201 963 574	2.1
1984	276 806	10 757 032	2.6	2009	5 090 440	140 928 421	
1985	323 610	11 343 376	2.9	2010	5 874 520	185 544 332	3.2
1986	313 570	11 104 771	2.8	2011	5 531 486	240 841 676	2.3
1987	447 739	14 157 807	3.2	2012	4 593 390	236 545 141	1.9
1988	357 966	14 335 398	2.5	2013	5 253 565	251 661 250	2.1
1989	565 000	15 792 143	3.6	2014	5 470 481	242 177 117	2.3
1990	520 000	22 302 126	2.3	2015	5 698 423	207 234 359	2.7
1991	592 000	21 047 014	2.8	2016	5 049 793	198 618 235	2.5
1992	776 000	22 871 055	3.4	2017	5 137 244	233 799 651	2.2
1993	934 002	29 428 370	3.2	2018	4 896 310	223 047 094	2.2
1994	866 000	23 270 019	3.7				

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

2000-2018 yılları için Çizelge 2.10 bakıldığında genel anlamda hem turizm giderinin ve hem ithalatın yıllar içerisinde (2009-10 ve 2015-16 yılları hariç) artan bir seyir izlediği ancak söz konusu yıllarda ithalatın turizm giderlerinden daha fazla arttığı görülmektedir 2000 yılından 2018 yılına kadarki süreç incelendiğinde turizm giderlerindeki artış yaklaşık %186 oranında iken, ithalattaki artış ise yaklaşık %310 oranında arttığı görülmektedir.

2.3.1.6. 1970-2018 Döneminde Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatmadaki Payı

Dış ticaret, genel anlamda belirli bir dönemde bir ülkenin diğer ülkeler ile yapmış oldukları ticari işlemler olarak ifade edilirken ülkeye döviz girdisi sağlayan

işlemler ihracat, döviz çıkışı sağlayan işlemler ise ithalat olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 329). Bir ülke tarafından ithal edilen mal ve hizmetler, ihraç edilen mal ve hizmetlerden fazla ise o ülkenin dış ticaret açığı verdiğiinden söz edilebilir. Dış ticaret açığı yıllar itibariyle Türkiye ekonomisi için önemli sorunların başında gelmektedir.

Çizelge 2.11. Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Dış ticaret Açığını Kapatma Payı (1970-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	Dış Ticaret Açığı (DTA) (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatma Payı (%)	Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	Dış Ticaret Açığı (DTA) (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatma Payı (%)
1970	51 597	359 128	14.4	1995	4 957 000	14 071 970	35.2
1971	62 857	494 239	12.7	1996	5 962 100	20 402 178	29.2
1972	103 731	677 581	15.3	1997	8 088 549	22 297 649	36.3
1973	171 477	769 133	22.3	1998	7 808 940	18 947 440	41.2
1974	193 684	2 245 319	8.6	1999	5 203 000	14 084 047	36.9
1975	200 861	3 337 483	6.0	2000	7 636 000	26 727 914	28.6
1976	180 456	3 168 433	5.7	2001	10 067 155	10 064 867	100.0
1977	204 877	4 043 252	5.1	2002	11 900 925	15 494 708	76.8
1978	230 398	2 310 862	10.0	2003	13 854 866	22 086 856	62.7
1979	280 727	2 808 236	10.0	2004	17 076 607	34 372 613	49.7
1980	326 654	4 999 242	6.5	2005	20 322 111	43 297 743	46.9
1981	381 268	4 230 439	9.0	2006	18 593 951	54 041 499	34.4
1982	370 320	3 096 692	12.0	2007	20 942 500	62 790 965	33.4
1983	411 088	3 507 168	11.7	2008	25 415 067	69 936 378	36.3
1984	840 000	3 623 429	23.2	2009	25 064 482	38 785 809	64.6
1985	1 482 000	3 385 367	43.8	2010	24 930 997	71 661 113	34.8
1986	1 215 000	3 648 046	33.3	2011	28 115 692	105 934 807	26.5
1987	1 721 117	3 967 757	43.4	2012	29 007 003	84 083 404	34.5
1988	2 355 295	2 673 374	88.1	2013	32 308 991	99 858 613	32.4
1989	2 556 529	4 167 451	61.3	2014	34 305 903	84 566 959	40.6
1990	3 225 000	9 342 838	34.5	2015	31 464 777	63 395 487	49.6
1991	2 654 000	7 453 552	35.6	2016	22 107 440	56 088 651	39.4
1992	3 639 000	8 156 426	44.6	2017	26 283 656	76 806 711	34.2
1993	3 959 000	14 083 303	28.1	2018	29 512 926	55 126 481	53.5
1994	4 321 000	5 164 147	83.7				

Kaynak: TÜRSAB, Turizm İstatistikleri

Bir ülkede gerçekleşen dış turizm faaliyetleri sonucunda elde edilen turizm gelirleri ödemeler dengesinde ihracat haline kaydedilmektedir. Bu açıdan Çizelge 2.11'de Türkiye'nin 1970-2018 yılları arasında turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatmadaki payı gösterilmiştir. Çizelge incelendiğinde 1970 yılında turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatmadaki payı %14.4, 1980 yılında %6.5, 1990

yılında %34.5, 2000 yılında yüzde 28.6, 2010 yılında %34.8 ve son olarak 2018 yılında bu oran %53.5 civarında gerçekleşmiştir.

1970-2018 döneminde turizm gelirlerinin dış ticaret açığı kapatmadaki payı en düşük 1977 yılında %5.1 civarında gerçekleşirken, en yüksek pay ise 2001 yılında %100 oranında gerçekleşmiştir 2001 yılında elde edilen turizm gelirleri yaklaşık 10 milyar dolar iken, dış ticaret açığı da aynı yıl yaklaşık 10 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2001 yılında turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler dış ticaret açığını tamamını kapattığı Çizelge 2.11’de gösterilmiştir.

Çizelge 2.11’de 2000-2018 dönemi incelendiğinde turizm gelirleri dış ticaret açığının ortalama %47’sini kapattığı görülmektedir. Türkiye dış ticaret açığı veren bir ülke olmasından dolayı turizm faaliyetlerinden elde ettiği gelir, dış ticaret açığını kapatma da çok büyük öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Turizm sektörünün ülke ekonomisine büyük katkı sağladığı ve bu sektörden elde edilen gelirler daha da arttırılarak ülkenin önemli ekonomik sorunlarının başında gelen dış ticaret açığı problemi turizm sektörü ile giderilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN TURİZM EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ANALİZİ

Bu bölümde 1970-2018 yılları arasında Türkiye’de küreselleşmenin turizm ekonomisi üzerindeki etkisi ekonometrik yöntem ile analiz edilerek değerlendirilmiştir. Ampirik analiz üç değişken kullanılarak yapılmış olup bu değişkenler ise KOF Küreselleşme Endeksi, turizm geliri ve turist sayısıdır. Bu çalışmada modele dahil olan değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığı zaman serisi yöntemi ile test edilmiştir. Literatürde konu ile ilgili çok sayıda teorik çalışma yer alırken, yapılan araştırma sonucunda ilgili değişkenler ile yapılmış spesifik ampirik bir çalışmanın bulunmaması açısından çalışma ilk olma özelliğini taşımaktadır. Bu bölümde ilk önce konu ile ilgili literatür taramasına, daha sonra ekonometrik yöntem hakkında metodolojik bilgilere yer verilmiş ve son olarak ta ampirik bir uygulama yapılarak modeldeki değişkenler arasında ilişki ortaya konulmuş olup bu doğrultuda ulaşılan sonuçlar yorumlanmıştır.

3.1.Literatür Taraması

Bu başlık altında konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara ve ulaşılan sonuçlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Sugiyarto vd., (2003), “Turizm ve Küreselleşme: Endonezya’daki Ekonomik Etkileri” başlıklı çalışmasında, küreselleşme ile birlikte turizm sektörünün hızlı bir şekilde gelişme gösterdiğini vurgulamaktadır. Küreselleşmenin, turizm sektörünün yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırdığını ve Endonezya’da turizm faaliyetlerinde artışın meydana geldiğini dolayısıyla cari açığın azaldığına hükümet ve halkın refahının iyileştiği bildirilmektedir.

Kar vd., (2004), “Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasında 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de turizm yatırımlarının, turizm gelirleri ve yabancı turist üzerindeki ilişkiyi ekonometrik yöntem ile incelemektedir. Araştırmaya konu olan değişkenler arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu vurgulanmaktadır.

Peric (2005), “Turizm ve Küreselleşme” konulu çalışmasında, turizm sektörü, küresel ölçekte faaliyet gösteren bir sektör olarak değerlendirilmiştir. Küreselleşme ile birlikte bilgi, teknoloji ve sınırların ortadan kalkmasıyla beraber turizm sektöründe meydana gelen hızlı büyümeler çevre, sosyal ve uluslararası ilişkileri olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır.

Bahar (2006), “Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı”, başlıklı çalışmasında Türkiye’de 1963-2004 dönemi için turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Granger Nedensellik yöntemi ile analiz edilmiştir. Modelde turizm gelirin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçebilmek için GSYİH verisi kullanılmıştır. Analiz sonucunda turizm geliri ile GSYİH arasında uzun dönemde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bahar (2007), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvikler” başlıklı çalışmasında dünya ölçeğinde etkili olan küreselleşme hareketinin turizm sektörünü ekonomilerde en önemli sektör haline getirdiğini vurgulamaktadır. Turizm sektörünün ekonomideki payını arttırmak için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çeşitli teşvik ve yatırımlar yapıldığı bildirilmektedir. Türkiye’de ise 1983-1995 yılları arasında teşvik ve yatırımlar yeterli iken 1995 yılından sonra yetersiz olduğu vurgulanmaktadır.

Hjalager (2007), “Turizmin Küreselleşmesinde Ekonomik Aşamalar” başlıklı çalışmasında, küreselleşme ve turizm ilişkisini dört bölüm şeklinde değerlendirilmiştir. Çalışma da ele alınan bölümler, dış kaynak kullanımı, yatırımlar ve uluslararası mülkiyet yapıları, ihracat ve ithalat ilişkileri, turizm ile ilgili emeğin ve bilginin alım-satımı ve yeniden şekillendirilmesi şeklinde ortaya koyulmaktadır.

Şahbaz (2007), “Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi (Türkiye’de Büyüme ve Turizm Gelirleri Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi), konulu çalışmasında Türkiye’de 1997-2005 yılları arasında turizm geliri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Analizde yöntem olarak, Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik, Etki-Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması kullanılmıştır. Analiz

sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bayar (2008), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye” başlıklı çalışmasında, küreselleşme yaygın olarak her alanda kendini gösteren çok boyutlu bir olgu olduğunun vurgulamaktadır. Küreselleşme sürecinden ülkeler birbirinden farklı olarak etkilenmekte olup birçok ülkeye göre Türkiye bu süreçten en fazla etkilenen bir ülke olduğunu bildirmektedir.

Aramberri (2009), “Turizmin Geleceği ve Küreselleşme: Bazı Kritik Açıklamalar” başlıklı çalışmasında, küreselleşme sürecinde turizm sektörünün önemli bir güç olduğu belirtilmektedir. Çalışmada değerlendirilen bazı durumlar şu şekildedir: Uluslararası turizm sektörü hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadığımızı ve günümüzdeki araçlarla topladığımız kanıların yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Küreselleşmenin etkisinin giderek arttığı günümüzde, gelecek yıllardaki turizm sektörünün gelişimi tahmin edebilmek için turizm sisteminin yeniden yapılandırılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Çeken vd., (2009), “Küreselleşme ve Uluslararası Turizm Arasındaki İlişki” başlıklı çalışmasında küreselleşme sürecinin uluslararası piyasada rekabet ortamının doğmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Küreselleşme ile beraber turizm sektörünün uluslararası anlamda en çok etkilenen sektör olduğunu ve buna bağlı olarak ta çeşitli etkilere maruz kaldığını vurgulamaktadır.

Işık (2010), “Türkiye’de Yabancı Ziyaretçi Harcaması ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Eş-Bütünleşme Analizi (1970 - 2008)”, başlıklı çalışmasında Türkiye’de 1970-2018 dönemi için yabancı ziyaretçi harcamaları ile turizm geliri arasındaki ilişki incelenmiştir. Analizde Johansen eşbütünleşme yöntemini kullanılarak, yabancı ziyaretçi harcamaları ile turizm geliri arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Mustafa (2010), “Arap Dünyasında Turizm ve Küreselleşme” başlıklı çalışmasında, dünya üzerinde etkili olan küreselleşme olgusunun Arap ülkelerinde ekonomik fayda sağlandığını söylemektedir. Küreselleşmenin Arap ülkelerinde özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde meydana gelen turizm

hareketliliği sonucunda küreselleşme ile turizm arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Nowak vd., (2010), “Turizm ve Küreselleşme: Uluslararası Turizm Üretim Bölümü” başlıklı çalışmasında, küreselleşme ile beraber uluslararası üretim süreçlerinin ortaya çıktığını söylemektedir. Uluslararası üretim faaliyetlerinde en dikkat çeken sektörün turizm endüstrisi olduğu vurgulanmıştır. Çalışma da 15 Avrupa Birliği ülkesinin 1980- 2004 yıllarında arasındaki verileri baz alınarak turizm endüstrisinde dünya piyasasında avantajlı olduklarını ortaya koymuştur.

Kuşat (2011), “Küreselleşen Dünyada Turizm Sektörü: Bilgi İletişim Teknolojileri ve Rekabet Gücü” başlıklı çalışmasında, tüm dünya üzerinde etkisinin gösteren küreselleşme olgusu hem iç hem de dış pazarlarda yer alan sektörleri etkileyen bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Tüm sektörler içerisinde önemli bir yere sahip olan turizm sektörünün de küreselleşmeden etkilendiği ve süreç içerisinde yapılacak çeşitli faaliyetlerle ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayan bir sektör olacağını söylenmektedir.

Baykal (2012), “Küreselleşme Sürecinin Uluslararası Turizme ve Türkiye'ye Etkileri” konulu çalışmasında, 1980’li yıllardan itibaren tüm dünya üzerinde etkisi giderek artan küreselleşme, uluslararası turizm faaliyetlerinde bir rekabet ortamı doğurduğunu vurgulamaktadır. Küreselleşme sürecinden etkilenen turizm sektörü ülkelere ekonomik alanda pozitif olarak etkilediğini ve Türkiye’de küreselleşme sürecinden olumlu olarak etkilenen bir ülke olduğunu söylemektedir.

Kara vd., (2012), “Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler ile İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011)”, başlıklı çalışmalarında Türkiye’de 1992-2011 dönemi için turizm gelirlerinin çeşitli makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ekonometrik analizde değişken olarak, reel üretim endeksi, reel döviz kuru ve cari işlemler açığı veri olarak kullanılmıştır. Analizde yöntem olarak, Granger Nedensellik, Etki-Tepki analizi ve varyans ayrıştırması kullanılmıştır. Analiz sonucunda, reel üretim endeksi ve döviz kurundan, turizm gelirine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Dwyer (2015), “Turizmin Küreselleşmesi: Yöneticiler ve Sonuçları” başlıklı çalışmasında, küreselleşmenin turizm üzerinde önemli etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Bu etkilerin birçoğu turizm üzerinde olumlu birçoğunun ise olumsuz sonuç doğurduğu vurgulanmıştır. Kamu ve özel turizm yöneticilerinin küreselleşmenin olumsuz etkilerine yönelik çeşitli politikalar uygulayarak turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğini çalışmada ortaya koymaktadır.

Buluk ve Özkök (2016), “Küreselleşme Hareketlerinin Turizm Endüstrisine Etkileri” konulu çalışmasında, küreselleşme günümüzde her alanda etkisini göstermesi ve giderek ivme kazanması bilgi, enerji, üretim ve iletişim gibi alanlarda yeni bir yapılanma sürecine girdiğini vurgulamaktadır. Küreselleşme ile beraber hız kazanan farklı alanlardaki yapılanma süreci, sektörler arasında en fazla turizm endüstrisini etkilediği ve bu alanda yapılanmanın kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.

Patiño vd., (2016), “Turizmde Yeni Eğilimler? Küreselleşmeden Postmodernizm” konulu çalışmasında, küreselleşmeyle beraber turizmin geçmişteki anlamını yitirdiğini vurgulamaktadır. Geçmişte turizm yüksek statüye sahip insanların yapmış oldukları yüksek maliyetli bir faaliyet iken, küreselleşme ile beraber turizm yeni eğilimler sunan maddi ve maddi olmayan kitlesel bir faaliyet alanına dönüştüğü vurgulanmıştır

Song vd., (2017), “Turizm ve Ekonomik Küreselleşme: Yeni Bir Araştırma Gündemi” konulu çalışmasında, küreselleşmenin, uluslararası ticaret, finans ve insan hareketliliği ile yakından ilgilenen turizm sektörünü şekillendiren güçlü bir olgu olduğu vurgulanmaktadır. Son yıllarda turizm ve küreselleşme ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle kavramsal ve nitel yöntemler ile yapıldığını bildirilmektedir. Turizm ve küreselleşme ile ilgili çalışmalarda nicel yöntemlerin gerekliliği vurgulanarak, ampirik çalışmalar yapılarak küreselleşme ve turizm ilişkisinin ele alınabileceği önerilmektedir.

Brelık (2018), “Turizmde Küreselleşme” başlıklı çalışmasında, küreselleşme süreci dünya ekonomilerini birbirine bağımlı hale getiren ekonomik, sosyal bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Turizmle ilgili çeşitli verileri incelenerek küreselleşmenin

turizm ekonomisinin şekillenmesinde ve gelişmesinde pozitif yönde katkı yaptığını belirtilmektedir.

Adabalı ve Özcan (2018) “Küreselleşme ve Turizm” başlıklı çalışmasında, turizm sektörü; sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda yaşanan gelişmelerden anında etkilenen bir sektör olduğunu vurgulamaktadır. Küreselleşme ile beraber yaşanan çeşitli alanlardaki gelişmeler turizm sektörünü de doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır.

Baltacı vd., (2018), “Turizm, Ekonomik Küreselleşme ve Dış Borçlanma Arasındaki İlişki: Heterojen Panel Analizi Yöntemi” başlıklı çalışmasında 1990-2015 yılları arasında gelişmekte olan temsili 20 ülkenin turizm ve ekonomik küreselleşme verilerinin araştırmaya konu olan ülkelerin dış borç stokları üzerindeki ilişkiyi panel eşbütünleşme testi ile incelemektedir. Yapılan araştırma sonucunda her iki değişkenin dış borçlanma ile uzun dönemde ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Okumuş (2019), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Turizmin Gelişimi” konulu çalışmasında, küreselleşmenin dünya üzerinde etkisinin giderek arttığını ve etkisinin sektörler içerisinde en fazla turizm sektöründe gösterdiğini söylemektedir. Küreselleşme olgusunun Türkiye’de etkisini gösterdiğini ve turizmi olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır.

3.2. Yöntem

Çalışmada, turizm ve küreselleşme değişkenleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla kullanılan ekonometrik yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Vektör Otoregresyon Modelleri (VAR)

Son zamanlarda sıkça tercih edilen modellerden birisi olan VAR modeli nedensellik analizlerinde ön plana çıkmaktadır. VAR modelinde katı ve sert kuralların olmaması, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak alınması nedensellik analizlerinde en fazla tercih edilme sebeplerinden birisidir. Sahip olduğu bu özellikler sayesinde model kurulurken karşımızda çıkan zorlukların önüne geçilmiştir. Tek taraflı olmayan modeller ve iktisadi yöntemlerin sahip olduğu iletişim bozuklukları eş zamanlı denklemlerin sisteme dahil olmasına engel

olmaktadır. Yapılan analizler sonucunda düzgün bir yorum yapılabilmesinin önüne geçen bağımlı ve bağımsız değişkenlerin belirlenememesi problemi başlıca büyük bir sorundur. Bu sebeple eş zamanlı denklemlerde birtakım değişiklikler yapmak gerekir. Yapılacak bu değişkenlerin neticesinde denklemin çözümü daha anlaşılır bir hal alacaktır. Bu gibi karşılaşılan problemler ve karmaşıklıkları gidermek amacıyla VAR modeli geliştirilmiştir (Yurtkuran, 2015: 46). Bağımsız hata terimleri, normal dağılım ve değişkenler arasında içsellik-dışsallık ayrımının yapılmasına duyulmaması VAR modelini mevcut diğer ekonomik modellere göre farklı kılan varsayımlardır (Hoşafçı, 2011: 82-83).

Modelin belirlenmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Bunlar sıra ve rank şartlarıdır. Sims (1980), değişkenler için içsel-dışsal ayrımı yapılması ve parametreler üzerinde kısıtlamaya giden eşanlı modelleri eleştirmiş ve bu keyfiliğe bir son vermek için tüm değişkenlerin içsel olarak kabul edildiği VAR modelini geliştirmiştir. Otoregresyon terimi, bağımlı değişkenin sahip olduğu gecikmeli değerlerinin denklemin sağ kısmında yer almasından vektör terimi ise iki veya ikiden daha fazla değişkenden oluşan bir vektörün ele alınmasından, gelmektedir. Sims tarafından geliştirilen VAR modeli, çoğunlukla uygulamalı ekonometri, finans ve makroekonomi alanlarında yapılan araştırmalarda kullanılmaktadır. Bir zaman serisi modeli olarak bilinen VAR, modele dahil tüm değişkenlerin kendileri ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerine anlattığı öngörü modelidir. Standart VAR modeli olarak bilinen zaman serisi modelimizin yapısal yorumu da yapısal VAR olarak bilinir (Tarı, 2011: 451-452).

Standart VAR modeli 3 çeşit aşamadan oluştuğu görüşü savunulmaktadır. Bunlar: ardışık yapı, indirgenmiş ve yapısal analizdir. İndirgenmiş analiz, her değişken kendisinin sahip olduğu tüm geçmiş değerlerin doğrusal bir fonksiyonudur. Bahsettiğimiz geçmiş değerlerin hiçbirisinin hata terimleri ile arasında pozitif veya negatif korelasyon olmadığı öngörülür. Ardışık yapı analizi ise, her denklikte hesaplanan hata teriminin bir önceki denklikte hesaplanan hata terimiyle arasında bir bağımlı olmadığı bir düzen sağlamaktadır. Aşamaların en sonuncusu olan yapısal analizde ise iktisat teorisi kullanılarak değişkenlerin arasındaki eş zamanlı ilişkilerin ortaya konulması yönünde bir çalışma yapılmıştır (Özcan, 2010: 49).

Sims'in (1980) değişkenlerinin tamamını içsel olarak kabul ettiği modelinde X ve Y gibi iki değişken için VAR modelini basit olarak şu şekilde göstermiştir:

$$Y_t = a_{10} + \sum_{i=1}^p a_{11i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p a_{12i} X_{t-i} + u_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = a_{20} + \sum_{i=1}^p a_{21i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p a_{22i} X_{t-i} + u_{2t} \quad (2)$$

Bu modele göre, hata terimleri u_{1t} ve u_{2t} , p ise gecikme sayısıdır. Modelde Y değişkeninin gecikmeli değerleri X'i, X'in gecikmeli değerleri de Y'yi etkilemektedir. Yani gecikmeli değerlerde etkileme karşılıklı olmaktadır. VAR modelinde denklemlerin sağında sadece gecikmeli değişkenler bulunur bu sebeple de tahmin yapabilmek için en küçük kareler yöntemini kullanmak yeterli olacaktır. En küçük kareler yöntemi kullanıldığı içinde sonuçlar güvenilir öngörü ve tutarlı tahminler olacaktır. Eşanlı modellere bir alternatif olarak çıkan VAR modeli kriz ekonomilerinde yaygın olarak kullanılan bir model türüdür. Değişkenlerde meydana gelen şoklar ve ortaya çıkan politik değerlerin ölçümü için kullanılan VAR modeli en küçük kareler yöntemini kullanması nedeniyle basit bir şekilde tahmin edilmektedir. Eşanlı modellerin en küçük kareler yöntemiyle tahmini daha zordur (Dikmen, 2009: 322-323).

Uygulanabilir bir VAR modeli için bütün değişkenler durağan olmalıdır. Modelin güvenilir bir neticeye ulaşması ve doğru bir şekilde öngörülebilmesi VAR modelinin bir bütün olarak durağan yapıda olması şartına bağlıdır. Modelin gecikme sayısı tahmin edilirken de büyük önem taşıyan durağanlık modelden elde edilen karakteristik polinomunun ters kökleri dikkate alarak test edilmektedir. Teste tabi tutulan köklerin tamamı birim çemberin sınırlarının içindeyse "süreç durağan" anlamına gelir (Sürekcı, 2010: 90-91).

3.2.1.1. VAR Modellerinin Avantajları

VAR modellerinin, değişkeni tek olan zaman serisi modelleri ve eşanlı eşitlikli yapısal modellere göre bazı avantajları vardır. Bu avantajlardan bazıları şunlardır:

- VAR modelleri, tek değişkenli AR modellerine göre daha esnektir. Çünkü, değişkenin kendi değerinin sahip olduğu gecikmeleri ya da hata terimlerinin kombinasyonlarından daha fazladır.

- VAR modelleri ile oluşturulmuş tahminler, geleneksel yapısal modellerle oluşturulan modellere göre daha iyidir. Büyük ölçekli yapısal modeller, örneklem dışında tahmin isabetliğinde olumsuz performans sağlamaktadır. Bu durumun temel sebebi değişkenlerle ilgili tanımlamayı sağlayacak modele kısıtların tek seferliğine konulmasıdır.

- Bütün değişkenleri içsel olarak kabul eden VAR modeli için araştırmacı hangi değişken içsel hangi değişken dışsal gibi bir belirleme yapmasına gerek yoktur. Eş anlı eşitlikçi yapısal modelde ise sistemde bulunan bütün eşitlikler belirlenmelidir yoksa tahmin edilebilir bir durum ortaya çıkmaz. Değişkenler içinde bazıları dışsal olarak belirlenirse kısıt ekonomik teoriden kaynaklansa dahi uygulama yapılırken hangi değişkenlerin dışsal olduğu açık değildir. Bu durum araştırmacıyı değişkenlerin sınıflanmasının nasıl olacağı konusunda geniş bir takdir yetkisiyle bırakır. Ama VAR modelleri eş anlı yapısal modelde olduğu gibi bir kısıtı içerisinde bulundurmamaktadır. Ekonomik işleyişe yönelik farklı bakış açısına sahip olan Monetaristler ve Keynesyenciler'de ekonomik değişkenleri tahmin etmek için aynı VAR modelini kullanabilmektedir (İskender, 2014: 85-86).

3.2.1.2. VAR Modellerinin Dezavantajları

VAR modellerinin sahip olduğu bazı olumsuz yönler de vardır. Bu olumsuz yönlerden bazıları:

- Verilerde toplanma gibi düzenlemelerden etkilenmektedir.

- VAR modellerinde, eşanlı yapısal denklem modellerine göre tercih edilen bilgiler daha önseldir.

- Yapılan uygulamalar VAR modelleri ile yapılan geleceğe yönelik tahminlerin daha iyi olduğunu ortaya koysa da, modellere uygulanan küçük değişikliklerin elde edilen tahminler üzerinde önemli değişiklikler yapmaktadır (Tarı, 2011: 456).

- Sistemdeki değişkenlerin durağan olması veya uygulanacak uygun yöntemler sayesinde durağan hale getirilmesi mecburidir.

- VAR modelinde katsayı tahminleri gecikme ve değişken sayısının artması sonucu zorlaşabilir. Fazla olan gecikme sayısı çoklu bağlantı problemine neden olabilir. Aynı şekilde serbestlik derecesinde yok olmaya ve modeldeki katsayıların tahmin edilme ihtimalinin de güçleşmesine neden olabilir.

- VAR modellerinin sonuçlarının yorumlanabilmesi zordur. Bu sebeple değişkenler arasında ki ilişkiler etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması ile yorumlanabilir hale getirilir (Yiğitbaş, 2012: 123-124).

3.2.1.3. VAR Modellerinin Aşamaları

VAR modellerinin aşamaları ise şu şekilde sıralanabilir (Mucuk ve Alptekin, 2008: 162-163):

- Araştırma modeline dahil edilecek tüm değişkenlere ait durağanlık, birim kök testleriyle araştırılır,

- Optimal gecikme uzunluğu kullanılan bilgi kriterleri ile tespit edilir,

- Modelde, değişkenlerin birbiriyle olan kısa ve uzun dönem ilişkileri yapılacak nedensellik testleriyle tespit edilir. Bu ilişkinin tespitinde Koentegrasyon ve Granger nedensellik testleri uygulanır,

- VAR modelinin tahmin edilerek, yapısal testlerin yapılması,

- Değişkenler arasındaki bağın değerlendirilmesi için etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmalarına bakılması

3.2.1.4. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Ekonometrik analizde Johansen eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için ilk olarak değişkenlerin birinci farklarının alınıp tüm değişkenlerin birinci farklarının durağan I(1) olması gerekmektedir. Johansen eşbütünleşme testi, Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından oluşturularak çok denklemlili bir test haline getirilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi, VAR modeline dayanmakta olup, analizde birden fazla açıklayıcı değişkenin yer aldığı ve modeldeki değişkenler arasında

birden fazla ilişkisinin tespit edilmesinde kullanılan güçlü bir sınamaya yöntemi olarak kabul edilmektedir (Doğan vd., 2016: 415).

Johansen eşbütünlüşme analizindeki tüm değişkenler gecikmeli değerleri ile birlikte VAR modelinde yer almaktadır. Eşitlik 3'de, n tane değişkenin bulunduğu k gecikmeye sahip bir VAR modelini göstermektedir.

$$Y_t = \sum_{i=1}^k A_i Y_{t-i} + e_t \quad (3)$$

Eşitlik 3'de yer alan Y_t ; n değişkeninin t zamanındaki gözlem değerlerinden oluşan vektörü, A_i ; i'nci gecikme için katsayı matrisi, e_t ; n değişken için hata terimi vektörünü ifade etmektedir.

Eşitlik 3'e eşbütünlüşme uygulanarak Eşitlik 4 elde edilmiştir.

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-k} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Y_{t-i} + e_t \quad k \geq 2 \quad (4)$$

Eşitlik 9 hata düzeltme modeli eklenerek Eşitlik 5'de gösterilmiştir.

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Y_{t-i} + e_t \quad (5)$$

Eşitlik 5'de Π matrisinde hata düzeltme katsayılarını ve eşbütünlüşme vektörleri yer almaktadır. Dolayısıyla Π matrisinin Eşitlik 6'da olduğu gibi iki parçalı olarak ifade edilmektedir.

$$\Pi = \alpha \beta' \quad (6)$$

Eşitlik 6'da yer alan α hata düzeltme katsayılarına ilişkin vektörü ifade ederken, eşitlikteki β ise eşbütünlüşme matrisini ifade etmektedir. Eşitlik 6'da Π matrisinin rankı $r(\Pi)$ sıfıra veya n'e eşit ise değişkenlerin eşbütünlüşük olmadığı, $1 \leq r(\Pi) \leq n-1$ ise $r(\Pi)=r$ sayıda bütünleşik vektör olduğu sonucuna varılmaktadır. (Demir, 2015: 153).

Johansen (1988), ekonometrik analizde değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisini göstermek için iki test istatistiği önermiştir. Bunlardan birincisi Maksimum Özdeğer istatistiği, ikincisi ise İz istatistiğidir. Johansen eşbütünlüşme testinde yer alan maksimum özdeğer testi en çok r vektörünün varlığını öne süren hipotez, r+1

sayıda eşbütünleşme vektörünün olduğunu öne süren alternatif hipoteze karşı sınanırken, iz testin ise en çok r sayıda eşbütünleşme vektörünün olduğu sıfır hipotezi test edilmektedir (Demirezen, 2015: 91).

3.2.1.5. Etki-Tepki Analizi

Modelde, rassal hata terimleri içerisinde herhangi birisinde ortaya çıkan standart sapmalılık şok, içsel değişkenlerin şimdi ve ilerleyen zaman değeri üzerindeki etkisini yansıtan etki-tepki analizi sayesinde, gelecekte meydana gelebilecek şok politikalar neticesinde, diğer değişkenlerin nasıl bir reaksiyon ortaya koyacağı tespit edilecektir. VAR analizinde, incelenen değişkenlerin birbirleriyle olan dinamik etkileşiminin belirlenmesinde ve simetrik olan ilişkilerin tespitinde etki-tepki analizi oldukça önemlidir. Etki-tepkiler, VAR analizindeki her değişkenin şoklarına bağımlı değişkenin tepkisinin krokisini çizebilmektedir. Böylelikle, bütün denklemlerdeki her değişken için hataya karşı ayrı ayrı bir birimlik şok uygulanmasıyla beraber zamanla VAR analizindeki etkiler kaydedilmektedir (Demir, 2010: 89-90).

Yapısal şoklar üzerine inşa edilen etki-tepki analizinde, değişkenler arasında Granger anlamda nedensellik olması önem arz eder. Bir Y değişkeni bir X değişkeninin nedeni değilse, Y üzerine uygulanacak bir birimlik şok (bir standart sapma kadar), X üzerinde herhangi bir etki sağlamayacaktır. Bu nedenle modelde değişkenler arasında ilk iş nedensellik ilişkisinin tespit edilmesidir. Bununla beraber değişkenlerin içsellik-dışsallık durumlarına göre hareket edilmektedir.

İki değişkene sahip bir VAR modelini inceleyecek olursak,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} \quad (7)$$

Bu model, vektör hareketli ortalama (VMA) olarak şöyle yazılabilir :

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} e_{1t-i} \\ e_{2t-i} \end{bmatrix} \quad (8)$$

e_{1t} ve e_{2t} şöyle gösterilmektedir:

$$\begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} = 1/1 - b_{12}b_{21} \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (9)$$

Yukarıdaki iki denklem birleştirildiği zaman:

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} \frac{1}{1 - b_{12}b_{21}} \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt-i} \\ \varepsilon_{zt-i} \end{bmatrix} \quad (10)$$

Elemanları $\phi_{jk}(i)$ olan 2×2 bir ϕ_i matrisinin tanımlamasını yaptığımızda:

$$\phi_i = \frac{1}{1 - b_{12}b_{21}} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad (11)$$

ϕ_i kullanılarak ε_{yt} ile ε_{zt} cinsinden yazılırsa bu ifade şöyle ifade edilebilir:

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} \phi_{11}(i) & \phi_{12}(i) \\ \phi_{21}(i) & \phi_{22}(i) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt-i} \\ \varepsilon_{zt-i} \end{bmatrix} \quad (12)$$

Aslında bu ifadeyi daha da basit bir şekilde yazabiliriz:

$$y_t = \mu + \sum_{i=0}^{\infty} \phi_i \varepsilon_{t-i} \quad (9)$$

Burada $\phi_{jk}(i)$ katsayıları etki tepki fonksiyonu şeklinde tanımlanmaktadır. Mesela ϕ_{11} fonksiyonu ele alındığında, bu fonksiyon y değişkenine bir dönem önce verilen şokun y değişkeni üzerindeki etkisini göstermektedir. i dönemi gösterdiğinde, önceki dönemlerde verilen şokların tesiri ise i arttıkça, i üslü matrisin değeri küçüleceğinden etki de küçülür. Bunun yanı sıra etki tepki fonksiyonları elde edilirken değişkenlerin sıralamasının değişmesi sonuçların değişmesine sebep olmaktadır. Bu problemin önüne geçmek amacıyla genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları geliştirilmiştir. Böylelikle sıralamanın değişmesi, sonuçların üzerinde etkili olmadığı bilinmektedir (Gültekin, 2015: 128-130).

3.2.1.6. Varyans Ayrıştırması

Sistemin dinamik yapısı hakkında bizlere bilgi veren varyans ayrıştırması VAR modelinin sahip olduğu önemli araçlardan birisidir. Varyans ayrıştırması, modelde bulunan değişkenlere uygulanan bir standart sapma büyüklüğünde ki şokların göreceli olan önemi hakkında bilgi verir. İçsel değişkenlerden bir tanesinde meydana gelen değişimi, tüm içsel değişkenleri etkileyen şoklar olarak tek tek ayırır. Bakıldığında varyans ayrıştırmasının amacı, meydana gelen her bir rassal şokun, ileri dönemlerdeki öngörünün hata varyansına olan etkisini ortaya çıkarma maksadı taşıdığı görülecektir. Varyans ayrıştırması, VAR modelinin hareketli ortalamalar bölümünden elde edilir ve değişkenlerin hem kendisinde hem diğerlerinde ortaya çıkan şokların sebeplerini yüzde olarak belirtir. Kullanılmış olan değişkenlerde ortaya

çıkacak bir değişimin yüzde kaçının kendisi yüzde kaçının da modeldeki diğer değişkenlerden kaynaklandığını ortaya koyar. Bir değişkende ortaya çıkan değişimlerin çoğu kendisinden kaynaklanıp diğer değişkenler etki etmemiş ise bu değişkenin hareketinin dışsal olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte varyans ayrıştırması değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi hakkında da bizlere bilgi verir (Var, 2015: 76).

Kurulan modelde ki değişkenlerin durağan olmadığı tespit edilirse durum karmaşık bir hal alacaktır. Durağan olmamakla birlikte eş bütünleşik olmadığı da görülürse değişkenleri durağanlaştıracak dönüştürme işlemleri uygulamak gerekecektir. Bunlar, doğru yaklaşım, yüzde değişimleri ve fark almak şeklinde uygulanır. Ancak bu durumda, farkı alınmış değişkenlerdeki bir şokun, diğer farkı alınan değişken üzerindeki tesirinin geçici, düzey değerlerindeki etkisinin ise kalıcılığı bilinmektedir. Bilinen bu durum etki-tepki yorumlamasında çok önemlidir (Tarı, 2011: 453-454).

VAR modelleri kısıtlanmadığı zaman çok fazla parametreye sahiptirler. Bu durum kısa vadeli tahminlerde bulunmak için hiç faydalı değildir. Ama bu durum, tahmin hata özelliklerini anlamak ve sistemdeki değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiyi açıklama konusunda oldukça fayda sağlar. A_0 ve A_1 katsayılarının bilindiği varsayılın ve gözlenen x_t değerleri kullanılarak x_{t+i} şartlı öngörüsü gerçekleştirilmek istenilsin. x_{t+i} ' in koşullu beklenen değeri şu şekilde yazılabilir (Mert ve Çağlar, 2019: 216-217):

$$E_t x_{t+1} = A_0 + A_1 x_t \quad (13)$$

Bir adım ileri tahmin hatası $x_{t+1} - E_t x_{t+1} = e_{t+1}$ İki dönem sonrası;

$$x_{t+2} = A_0 + A_1 x_{t+1} + e_{t+2} \quad (14)$$

Burada koşullu beklenen değer alındığında:

$$E_t x_{t+2} = (I + A_1) A_0 + A_1^2 x_t \quad (15)$$

İki dönem sonra gerçekleşen tahmin hatası $e_{t+2} + A_1 e_{t+1}$ ' dir. n dönem sonra ise:

$$E_t x_{t+n} = (I + A_1 + A_1^2 + \dots + A_1^{n-1}) A_0 + A_1^n x_t \quad (16)$$

Bunun tahmin hatası şu şekildedir:

$$e_{t+n} + A_1 e_{t+n+1} + A_1^2 e_{t+n+2} + \dots + A_1^{n-1} e_{t+1} \quad (17)$$

MA gösterimi kullanıldığında bu eşitlik şu şekilde gösterilebilmektedir;

$$X_{t+n} = \mu \sum_{i=0}^{\infty} \phi_i \varepsilon_{t+n-i} \quad (18)$$

Böylece n dönem tahmin hatası $x_{t+n} - E_t x_{t+n} = \sum_{i=0}^{n-1} \phi_i \varepsilon_{t+n-i}$ şeklinde olur. y_t serisi için n dönem sonraki tahmin hatası şu şekilde olmaktadır:

$$Y_{t+n} - E_t x_{t+n} = \phi_{11}(0) \varepsilon_{yt+n} + \phi_{11}(1) \varepsilon_{yt+n-1} + \dots + \phi_{11}(n-1) \varepsilon_{yt+1} \quad (19)$$

y_{t+n} 'nin n dönem sonra tahmin hatası varyansına $\sigma_y(n)^2$ denilirse:

$$\sigma_y(n)^2 = \sigma_y^2 [\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2] \quad (20)$$

$$+ \sigma_z^2 [\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2] \quad (21)$$

$\phi_{jk}(i)^2$ 'nin hiçbir değeri negatif olmadığı için, tahmin hatasının varyansı, n arttıkça artmaktadır. Her bir şok için, n dönem sonraki tahmin hatası varyansını ayırtmak mümkün olmaktadır. ε_{yt} ve ε_{zt} serilerindeki şoklar için $\sigma_y(n)^2$ 'nin oranları sırasıyla şu şekilde olmaktadır:

$$\sigma_y(n)^2 = \sigma_y^2 [\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2] / \sigma_y(n)^2 \quad (22)$$

$$\sigma_z^2 [\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2] / \sigma_y(n)^2 \quad (23)$$

Tahmin hatası varyansı ayırtması bir serinin kendi şoklarıyla diğer değişkenin şokları arasında oransal hareketini vermektedir. Şayet şoklar serisinin tahmin hatasında açıklayıcı etkiye sahip değilse, serisinin dışsal olduğu söylenebilir. Eğer şokları serisinin tahmin hatasının tamamını açıklıyorsa, bu halde serisi tamamen içseldir. Bunun yanı sıra varyans ayırtmasında değişkenlerin sırası sonuçların değişmesine sebep olduğundan bu husus genelleştirilmiş varyans ayırtması geliştirilmiştir (Gültekin, 2015: 126-128).

3.3. Veri Seti ve Kaynaklar

Çalışmanın analiz aşamasında kullanılan değişkenlerin tanımları, kapsadığı dönemler ve elde edildiği kaynaklar açıklanmıştır. Analizde kullanılacak verilere ait bilgiler Çizelge.3.1'de yer almaktadır.

Çizelge.3.1. Veri Seti ve Kaynaklar

Değişken	Tanım	Dönem	Kaynak
LnKOF	KOF Küreselleşme Endeksi	1970-2018	KOF Swiss Economic Institute
LnTR	Turizm Geliri	1970-2018	Dünya Bankası
LnTS	Turist Sayısı	1970-2018	Dünya Bankası

Ekonometrik analizde kullanılacak tüm değişkenler 1970 yılından başlayarak 2018 yılına kadar ki 49 yıllık süreyi kapsamaktadır. Analiz kapsamında KOF Küreselleşme Endeksi (LnKOF), turizm geliri (LnTR) ve turist sayısı (LnTS) olmak üzere üç tane değişken kullanılmaktadır. Değişkenlerden KOF küreselleşme Endeksi, Kof Swiss Economic Institute tarafından yayınlanan yıllık istatistiklerden elde edilmiş olup diğer iki değişken ise turizm geliri ve turist sayısı, Dünya Bankası tarafından yayınlanan istatistiklerden elde edilmiştir. Ekonometrik analizde değişkenler arasında ölçüm farklılığı gidermek amacıyla tüm değişkenlerin logaritması alınmış olup logaritmayı temsilen Çizelge 3.1. “L” harfi ile gösterilmiştir. Ekonometrik analizinin uygulama aşaması EViews 10 programı kullanılarak yapılmıştır.

3.4. Ekonometrik Bulgular

Ekonometrik analiz kapsamında değişkenleri durağanlığını tespit etmek amacıyla Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips – Perron (PP) birim kök testlerine tabi tutulmuştur. Analizde yer alan üç değişken ait ADF ve PP birim kök sınamalarına ait sonuçlar Çizelge 3.2’de yer almaktadır.

Çizelge 3.2. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Test	Değişkenler	DT	BF	Kritik Değerler			Durağanlık I
				%1	%5	%10	
ADF	LnKOF	-1.22	-6.54	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)
	LnTR	-2.44	-6.02	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)
	LnTS	-0.82	-7.45	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)
PP	LnKOF	-1.20	-6.57	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)
	LnTR	-2.90	-5.97	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)
	LnTS	-0.83	-7.45	-3.57*	-2.92*	-2.59*	I(1)

Notlar: DT; Düzey Test İstatistik değerlerini, BF; Serinin Birinci Farkına ait İstatistik Değerlerini ve I; Durağanlık Seviyesini göstermektedir. ADF, PP, testlerinde maksimum gecikme uzunluğu 6 olarak alınmış ve Optimal Gecikme Uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz Bilgi Kriteri kullanılmıştır. PP testinde “Barlett Kernel” yöntemi ve bant genişliği (Bandwith) “Newey West Bandwith” yöntemi kullanılmıştır. * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Çizelge 3.2 incelendiğinde LnKOF, LnTR ve LnTS değişkenlerinin ADF ve PP düzey test istatistik değerlerinin kritik değerlerden küçük olduğu için tüm değişkenler düzey test istatistiğinde birim kök içerdiği ve durağan olmadıkları sonucuna varılmıştır. Bu nedenle değişkenlerin birinci farkları alınarak üç değişkeninde birinci farklarında I(1) durağan hale geldikleri görülmüştür. Bundan sonraki analizlerde serilerin farkları alınarak devam edilecektir.

3.4.1. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

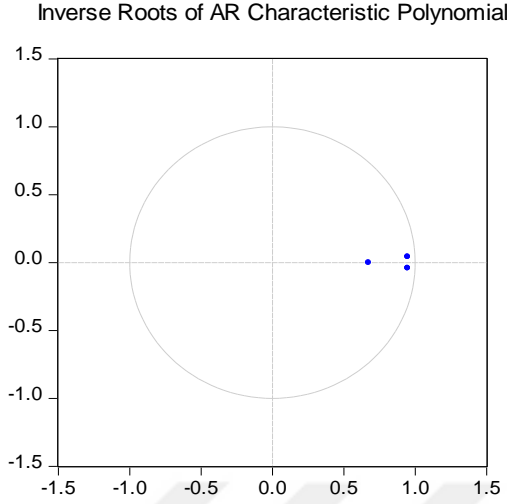
VAR modeline geçilmeden önce ekonometrik analiz için en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. VAR'a dayalı Granger nedensellik yaklaşımında gecikme uzunluğunun belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. VAR'a dayalı Granger nedensellik yaklaşımı için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde birçok kriter bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında uygun gecikme uzunluğu; Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Son Tahmin Hatası (FPE), Hannan- Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ve LR test istatistiği dikkate alınarak tespit edilmiş ve ilgili sonuçlar Çizelge 3.3'de yer almaktadır.

Çizelge 3.3. VAR Optimum Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	90.48081	NA	4.11E-06	-3.888036	-3.767592	-3.843136
1	261.9432	312.4427*	3.01-09*	-11.10859*	-10.62681*	-10.92899*
2	266.0632	6.958217	3.76E-09	-10.8917	-10.04859	-10.5774
3	273.7827	12.008	4.04E-09	-10.83479	-9.630344	-10.38578
4	276.2868	3.561423	5.55E-09	-10.54608	-8.980306	-9.962375

Not: * bilgi kriterlerine göre seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Çizelge 3.3'de yer alan Var optimum gecikme uzunluklarına göre VAR modelinin kurulması için en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu çeşitli kriterlere göre tespit edilmiştir. Analiz için belirlenen birinci gecikme uzunluğunda VAR modelinin durağanlık açısından bir sorun taşıyıp taşımadığını tespit etmek amacıyla AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisindeki konumuna bakılmıştır.

Şekil 3.1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Şekil 3.1. incelendiğinde VAR modeline ait tüm ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığı ve modelin durağan olduğu tespit edilmiştir. VAR modelinde birinci gecikme uzunluğunda otokorelasyon probleminin olup olmadığı LM testi ile analiz edilirken modelde değişen varyans sorunun olup olmadığı ise de White Testi ile sınanmış ve sonuçları Çizelge 3.4’te yer almaktadır

Çizelge 3.4. Otokorelasyon LM Testi ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Otokorelasyon Testi			
Gecikme	LM İstatistik	Olasılık	Serbestlik Derecesi
1	9.051166	0.4326	9
2	5.618625	0.7774	9
3	3.568179	0.9375	9
4	16.14987	0.0638	9
5	5.859946	0.7538	9
Değişen Varyans Testi			
Ki-Kare Değeri	S. Derecesi	Olasılık	
44.72731	36	0.1509	

Çizelge 3.4’te yer alan test sonuçlarına göre birinci gecikme uzunluğunda kurulan VAR modelinde seriler arasında otokorelasyon problemi ve değişen varyans sorunun bulunmadığı tespit edilmiştir.

3.4.2. VAR Modeli Tahmin Sonuçları

VAR modelinin tahmin sonuçlarının gösterildiği Çizelge 3.5'te yer alan VAR modeli tahmin sonuçlarında birinci gecikmeye kadar sabit katsayısı dahil olmak üzere on iki adet parametre tahmini yapılmıştır. Çizelge de katsayıların standart hataları parantez içerisinde gösterilirken, değişkenlerin t-istatistik değerleri ise köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

Çizelge 3.5. VAR Modeli Tahmin Sonuçları

	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
D(LNKOF(-1))	0.019105 (-0.14987) [0.12747]	1.040234 (-0.99933) [1.04093]	0.481216 (-0.69625) [0.69115]
D(LNTR(-1))	0.043629 (-0.03106) [1.40459]	0.125194 (-0.20712) [0.60445]	-0.097854 (-0.1443) [-0.67811]
D(LNTS(-1))	-0.034102 (-0.04437) [-0.76857]	-0.044458 (-0.29586) [-0.15026]	-0.004833 (-0.20613) [-0.02345]
C	0.006122 (-0.00269) [2.27551]	0.04331 (-0.01794) [2.41426]	0.038146 (-0.0125) [3.05205]

Not: Standart Hatalar parantez () içerisinde & t İstatistik değerleri ise köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

VAR modelinde tahmin edilen katsayılar yorumlanmamaktadır. Bunun nedeni ise yorumlamanın güç olmasıdır. Çizelge 3.5'te yer alan 1 gecikme uzunluğunda bile on iki tane parametre tahminin olması dolayısıyla analize konu olan değişken sayısının ya da gecikme uzunluğunun artması durumunda parametre sayısında artış olacak ve bu durumda katsayıları yorumlamak hem zorlaşacak hem de iktisadi olarak anlamsızlaşacaktır. Nitekim VAR analizinde katsayılar yorumlanmayıp, değişkenler arasında nedensellik ilişkisine, etki-tepki fonksiyonlarına ve varyans ayrıştırmasına bakılacaktır (Mert ve Çağlar, 2019: 222).

3.4.3. VAR Modeline Dayalı Nedensellik Analizi

VAR modelinde hesaplanan katsayıları kendi başlarına yorumlamak güç olduğundan dolayı söz konusu değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü Granger nedensellik analizi ile sınanmıştır. Çizelge 3.6'te VAR modeline dayalı Granger nedensellik analizine ait sonuçlar yer almaktadır.

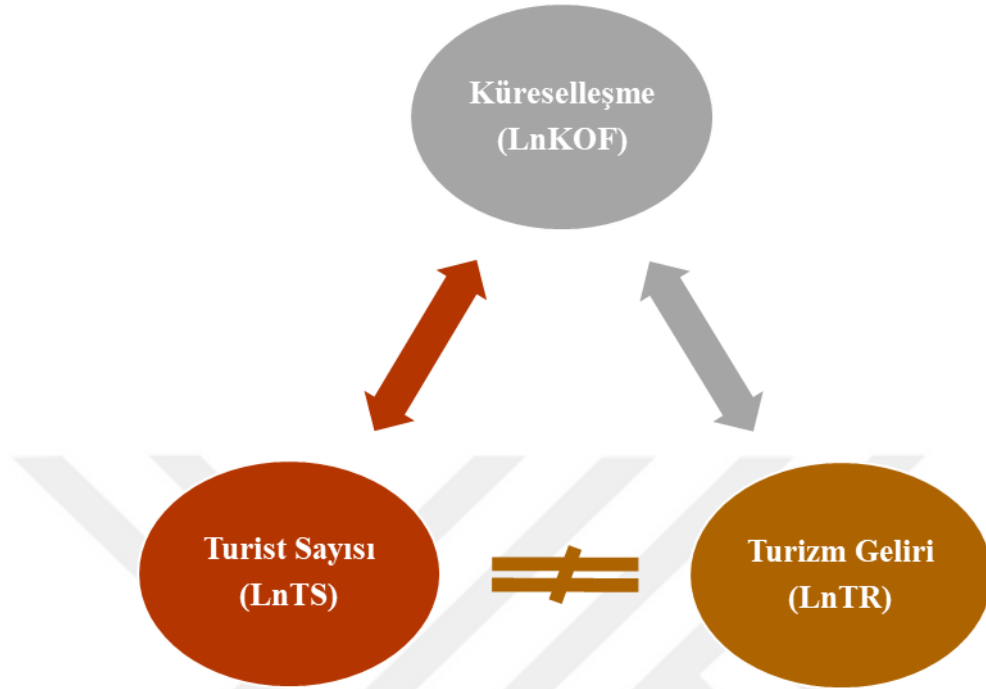
Çizelge 3.6. VAR Modeline Dayalı Nedensellik Analizi

		Bağımlı Değişken	Hipotez	Sonuç
	Ki-Kare	Olasılık (p)		
Bağımsız Değişkenler		<i>LnKOF</i>		
<i>LnTR</i>	11.7206	0.0006***	H0: <i>LnTR</i> , <i>LnKOF</i> 'un Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnTR</i> , <i>LnKOF</i> 'un Granger Nedenselidir.	H0: Ret H1: Kabul
<i>LnTS</i>	4.3064	0.0380**	H0: <i>LnTS</i> , <i>LnKOF</i> 'un Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnTS</i> , <i>LnKOF</i> 'un Granger Nedenselidir.	H0: Ret H1: Kabul
Bağımsız Değişken		<i>LnTR</i>		
<i>LnKOF</i>	3.5718	0.0509*	H0: <i>LnKOF</i> , <i>LnTR</i> 'nin Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnKOF</i> , <i>LnTR</i> 'nin Granger Nedenselidir.	H0: Ret H1: Kabul
<i>LnTS</i>	0.6152	0.4328	H0: <i>LnTS</i> , <i>LnTR</i> 'nin Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnTS</i> , <i>LnTR</i> 'nin Granger Nedenselidir.	H0: Kabul H1: Ret
Bağımsız Değişken		<i>LnTS</i>		
<i>LnKOF</i>	3.7354	0.0501*	H0: <i>LnKOF</i> , <i>LnTS</i> 'nin Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnKOF</i> , <i>LnTS</i> 'nin Granger Nedenselidir.	H0: Ret H1: Kabul
<i>LnTR</i>	0.1951	0.6587	H0: <i>LnTR</i> , <i>LnTS</i> 'nin Granger Nedenseli Değildir. H1: <i>LnTR</i> , <i>LnTS</i> 'nin Granger Nedenselidir.	H0: Kabul H1: Ret

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Çizelge 3.6'te küreselleşmenin (*LnKOF*) bağımlı değişken olduğu modelde turizm geliri (*LnTR*) küreselleşmeye doğru %1 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik ilişkisi bulunurken; benzer şekilde aynı modelde turist sayısından (*LnTS*) küreselleşmeye doğru %5 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Turizm gelirinin (*LnTR*) bağımlı değişken olduğu modelde küreselleşme (*LnKOF*) turizm gelirinine doğru %10 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik ilişkisi bulunurken; aynı modelde turist sayısından (*LnTS*) turizm gelirinine doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Turist sayısının (*LnTS*) bağımlı değişken olduğu modelde küreselleşme (*LnKOF*) turist sayısına doğru %10 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik ilişkisi bulunurken; aynı modelde turizm gelirinin (*LnTR*) turist sayısına (*LnTS*) doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.

Şekil 3.2. Nedensellik İlişkisi

VAR modeline dayalı nedensellik ilişkisine ait bulgular Şekil 3.2 yardımıyla özetlenebilir. Küreselleşme ve turizm geliri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı şekilde küreselleşme ve turist sayısı arasında da çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı söz konusudur. Fakat turizm geliri ile turist sayısı arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiyi tespit etmek amacıyla Johansen Eşbütünleşme Testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 3.7’de yer almaktadır.

Çizelge 3.7. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

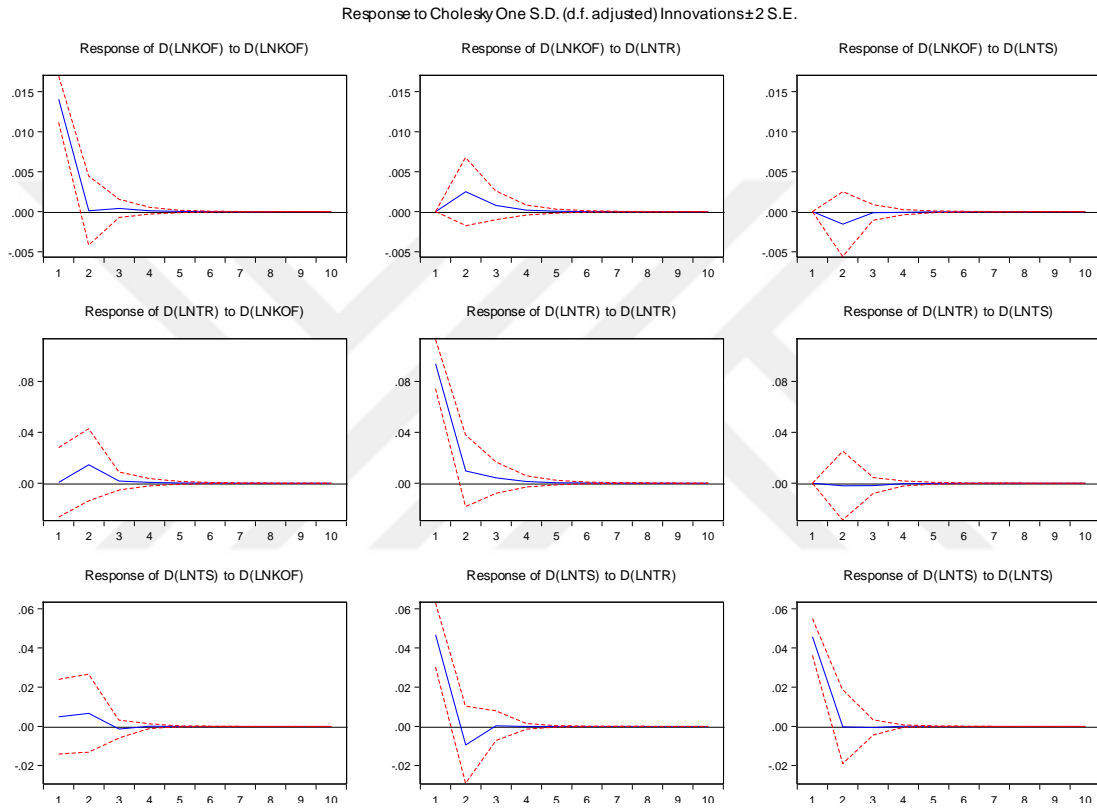
Hipotezler	İz Testi			En Büyük Özdeğer Testi	
	Özdeğer	İz İstatistik	0.05 Kritik Değer	En Büyük Özdeğer İstatistik	0.05 Kritik Değer
Yok	0.33555	29.6727	29.7971	19.21306	21.13162
En az 1	0.12766	10.4597	15.4947	6.419194	14.2646

Johansen Koentegrasyon testinde elde edilen iz ve maksimum özdeğer istatistik sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

3.4.4. Etki-Tepki Fonksiyonu Analizi

Ekonometrik modelde serilere herhangi bir şok verildiğinde diğerlerinin bu şoktan nasıl etkilendiğini görmek için etki-tepki fonksiyonlarının grafiklerine bakılarak karar verilir. Etki-tepki sonuçları da aynı şekilde tablolar halinde de gösterilebilir.

Şekil 3.3.Etki-Tepki Grafikleri

Şekil 3.3'te 9 adet Etki-tepki grafiğini görülmektedir. Her bir grafikte düz yatay çizgi sıfır çizgisini gösterirken bu çizgi tepkinin yok olduğunu söndüğünü ifade etmektedir. Sıfır çizgisinin üzerindeki bölge tepkinin pozitif olduğunu, altındaki bölge ise tepkinin negatif olduğunu göstermektedir. Şekil 3.3'te, yer alan kesikli çizgiler güven aralıklarını gösterirken düz çizgi ise tepki eğrisini temsil etmektedir. Grafikteki yatay eksen şoktan sonra geçen yıl sayısını, dikey eksen ise ilgili değişkenin verilen şoka ne yönde ve hangi düzeyde tepki verdiğini göstermektedir.

Bu kısımda, yapılan etki tepki analizi sonucunda Çizelge 3.8'de LnKOF değişkeninin diğer değişkenlerdeki pozitif şoklara verdikleri tepkiler gösterilmektedir

Çizelge 3.8. Küreselleşme Değişkenin (LnKOF) Diğer Değişkenlerdeki % 1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki

Response of <i>D(LNKOF):</i>			
Period	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
1	0.0140	0.0000	0.0000
2	0.0001	0.0025	-0.0015
3	0.0004	0.0007	-0.0001
4	0.0001	0.0001	-6.4605
5	3.125	6.3305	-1.9805
6	1.0305	1.8605	-5.3306
7	3.0306	5.4806	-1.6806
8	8.9507	1.6506	-4.9607
9	2.6907	4.9107	-1.4707
10	8.0108	1.4707	-4.4108

Çizelge 3.8'e göre Küreselleşme (LnKOF) değişkeninde yaşanan %1'lik pozitif şoka kendisinin vermiş olduğu tepki genel olarak pozitiftir. Tepki, istatistiksel olarak anlamlı olup 10. döneme kadar sürmüştür. Turizm gelirinde meydana gelen %1'lik bir şoka küreselleşmenin (LnKOF) verdiği tepki 10. döneme kadar pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre küreselleşmenin (LnKOF) turizm geliri üzerinde pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Turist sayısındaki %1'lik şokun küreselleşmeye (LnKOF) vermiş olduğu tepkinin yalnızca ilk dönem pozitif daha sonraki dönemlerde ise negatif etkilediği görülmektedir.

Çizelge 3.9. Turizm Geliri (LnTR) Değişkeninin Diğer Değişkenlerdeki % 1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki

Response of <i>D(LNTR):</i>			
Period	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
1	0.0006	0.0938	0.0000
2	0.0145	0.0096	-0.0020
3	0.0016	0.0042	-0.0018
4	0.0006	0.0013	-0.0003
5	0.0002	0.0003	-0.0001
6	6.0005	0.0001	-3.4905
7	1.8505	3.3705	-9.9806
8	5.5006	1.0005	-3.0306
9	1.6406	3.0006	-9.0307
10	4.8907	8.9507	-2.6907

Çizelge 3.9'a göre Turizm geliri değişkeninde yaşanan %1'lik pozitif şoka kendisinin vermiş olduğu tepki genel olarak pozitiftir. Tepki, istatistiksel olarak

anamlı olup 10. döneme kadar anlamlılık devam etmiştir. Küreselleşme de (LnKOF) meydana gelen %1'lik bir şoka turizm gelirinin verdiği tepkinin 10 dönem pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre turizm gelirinin küreselleşme pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Turist sayısındaki şokun turizm gelirin vermiş olduğu tepkinin negatif olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.10. Turist Sayısı (LnTS) Değişkeninin Diğer Değişkenlerdeki % 1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki

Response of <i>D(LN_{TS})</i> :			
Period	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LN _{TS})
1	0.0049	0.0466	0.0455
2	0.0066	-0.0094	-0.0002
3	-0.0013	0.0003	-0.0005
4	4.1005	-3.5305	0.0001
5	-6.6906	-3.9705	-4.9708
6	-6.1906	-5.2206	1.5706
7	-8.8207	-2.1506	8.3707
8	-3.5107	-6.5207	1.6607
9	-1.0607	-1.8407	5.7008
10	-3.0008	-5.6408	1.7208

Çizelge 3.10'a göre Turist sayısı değişkeninde yaşanan %1'lik pozitif şoka kendisinin vermiş olduğu tepki 2, 3 ve 5. dönemler haricinde genel anlamda pozitif olduğu görülmektedir. Turizm gelirinde (LnTR) meydana gelen %1'lik pozitif şoka turist sayısının (LnTS) verdiği tepkinin 1. ve 3. dönemde pozitif ve anlamlı olduğu diğer dönemlerden sonra anlamsızlaştığı ve negatife döndüğü görülmektedir. Küreselleşme değişkeninde (LnKOF) meydana gelen %1'lik pozitif şoka turist sayısı değişkeninin (LnTS) vermiş olduğu tepki 1. 2. ve 4. dönemde pozitif diğer dönemlerde ise negatif etkilediği görülmektedir.

3.4.5. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Etki- tepki fonksiyonları değişkenlere verilen şoka karşı tepkilerinin yönü hakkında bilgi verirken varyans ayrıştırması ile görel olarak toplam değişimin dönemler boyunca değişkenler tarafından nasıl paylaşıldığı görülebilmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 222). Varyans ayrıştırmasında bir serideki değişimin % kaçını kendi, % kaçını diğer değişkenlerden kaynaklandığını tespit etmek amacıyla başvurulan bir yöntemdir. Analizde bir serinin değişimin %100'e yakın bir değerini kendi başına açıklıyorsa bu değişken dışsal değişken olarak ifade edilmektedir. Varyans

ayrıştırması makro değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymaya yaramaktadır. Varyans ayrıştırmasında değişkenlerin sıralaması önemli olduğundan analizde içselden dışsala doğru bir sıralama yöntemi tercih edilerek değişkenlerin LnTR, LnTS, ve LnKOF sıralaması dikkate alınmıştır. Literatürde yer alan bazı bilgilere göre değişkenlerin sıralaması değiştiğinde varyans ayrıştırmasının da sonucunun değiştiği bildirilmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 222). Varyans ayrıştırmasında 10 dönemlik bir zaman dilimi içerisinde elde edilen sonuçlar aşağıda ayrı ayrı şekilde yorumlanmıştır.

Çizelge 3.11. (LNKOF) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%)

Variance Decomposition of <i>D(LNKOF)</i> :				
Period	S.E.	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
1	0.014081	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.014387	95.80056	3.032017	1.167420
3	0.014415	95.50966	3.321550	1.168790
4	0.014417	95.49158	3.337943	1.170480
5	0.014417	95.48958	3.339783	1.170640
6	0.014417	95.48941	3.339941	1.170651
7	0.014417	95.48939	3.339955	1.170652
8	0.014417	95.48939	3.339956	1.170652
9	0.014417	95.48939	3.339956	1.170652
10	0.014417	95.48939	3.339956	1.170652

Çizelge 3.11’de yer alan bilgilere göre birinci dönemde D(LNKOF) varyansındaki değişimin tamamı kendisinden kaynaklanmaktadır. Birinci dönemde bu oranının %100 olması D(LNKOF) değişkenin dışsal bir değişken olduğunun göstergesidir. Bu oran daha sonraki dönemlerde düştüğü gözlemlenmektedir. Birinci dönemde D(LNKOF) kendi varyansının %100’ünü açıklarken 10. Dönem %95,48’sini açıkladığı görülmektedir. Onuncu dönemde D(LNKOF) değişkenin varyansının %3.33’ü D(LNTR) tarafından, %1.17’si ise D(LNTS) değişkeni tarafından açıklanmaktadır. Çizelge 3.11’de elde edilen bir diğer sonuç ise varyans ayrıştırmasında D(LNKOF) daki değişimler en çok turizm gelirinden kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.12. (LNTR) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%)

Variance Decomposition of D(LNTR):				
Period	S.E.	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
1	0.093891	0.004501	99.99550	0.000000
2	0.095519	2.310961	97.64403	0.045010
3	0.095645	2.334704	97.58255	0.082746
4	0.095658	2.339334	97.57680	0.083869
5	0.095659	2.339800	97.57619	0.084008
6	0.095659	2.339835	97.57614	0.084021
7	0.095659	2.339838	97.57614	0.084022
8	0.095659	2.339839	97.57614	0.084022
9	0.095659	2.339839	97.57614	0.084022
10	0.095659	2.339839	97.57614	0.084022

Çizelge 3.12’de yer alan bilgilere göre ilk dönemde turizm gelirinin varyansındaki değişimin %99.9’u kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu oranın dönem arttıkça düştüğü görülmektedir. Birinci dönemde D(LNTR), kendi varyansının %99.9’unu açıklarken onuncu dönemde %97.57’sini açıklamaktadır. Onuncu dönemde D(LNTR) değişkenin varyansının %2.33’ü D(LNKOF) tarafından, %0.08’i ise D(LNTS) değişkeni tarafından açıklandığı görülmektedir. Çizelge 3.12’de elde edilen bir diğer sonuç ise varyans ayrıştırmasında D(LNTR) deki değişimlerin en çok küreselleşmeden kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3.13. (LNTS) Varyans Ayrıştırması Sonuçları (%)

Variance Decomposition of D(LNTS):				
Period	S.E.	D(LNKOF)	D(LNTR)	D(LNTS)
1	0.065416	0.568271	50.87679	48.55494
2	0.066427	1.565499	51.34650	47.08800
3	0.066445	1.608447	51.32154	47.07001
4	0.066445	1.608477	51.32134	47.07018
5	0.066445	1.608478	51.32135	47.07017
6	0.066445	1.608479	51.32135	47.07017
7	0.066445	1.608479	51.32135	47.07017
8	0.066445	1.608479	51.32135	47.07017
9	0.066445	1.608479	51.32135	47.07017
10	0.066445	1.608479	51.32135	47.07017

Çizelge 3.13’de yer alan analiz doğrultusunda birinci dönemde turist sayısı D(LNTS) miktarının varyansındaki değişimin %48,55’i kendisinden

kaynaklanmaktadır. Birinci dönemde D(LNTS) kendi varyansının %48,5'ini açıklarken onuncu dönemde %47,07'sini açıklamaktadır. Onuncu dönemde D(LNTS) değişkenin varyansının %51,32'si D(LNTR) tarafından, %1,68'si ise D(LNKOF) değişkeni tarafından açıklanmaktadır. Çizelge 3.13'de elde edilen bir diğer sonuç ise varyans ayrıştırmasında D(LNTS) deki değişmelerin en çok turizm gelirinden kaynaklandığı görülmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme, zaman, mekân ve mesafe gibi olguların ortadan kalkmasıyla ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel faaliyetlerin serbestçe yapıldığı, uluslararası düzeyde bütünleşmenin ve bağımlılığın arttığı yeni dünya düzeni olarak ifade edilmektedir. Günümüzde özellikle de 1980'lerden sonra etkisi dünya üzerinde hissedilebilir derece de artan sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik gibi birçok alana etki eden onları şekillendiren çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ülkeler arasında siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sınırların ortadan kaldırılan dünyanın bir bütün haline gelmesini sağlayan küreselleşme hareketi, ülkeler arasında serbestçe yatırımların yapılmasına, teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler sonucunda ulaşım araçlarının daha hızlı ve konforlu hale gelmesi, bireylerin farklı yerleri keşfetme, farklı kültürlerle etkileşim içerisinde olma arzuları gibi etkenler turizmi küresel ölçekte hızla gelişen bir sektör konuma getirmiştir

Turizm sektörü geçmişten günümüze kadar gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomisine olumlu katkılar sağlayan çok boyutlu bir sektör olarak ifade edilmektedir. Gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş ülke seviyelerine gelebilmesi için benimsenmiş olduğu geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel bir ekonomiye geçmesi gerekmektedir. Söz konusu olan geçiş için yüklü miktarda sermayeye ve döviz ihtiyacı duyulmaktadır. Bunların mümkün olmadığı ülke ekonomilerinde endüstrileşme için gerekli sermaye dış borçlarla sağlanmaktadır. Turizm potansiyeline sahip bir ülkenin endüstrileşme yolunda gerekli olan sermayeyi turizm sektöründen elde ettiği gelirden sağlanması ülkelerin tercih ettiği bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır.

Bireylerin özgürce hareket etmesine imkân sağlayan küreselleşme süreci, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu doğal güzellikleri, tarihi yapı gibi turizm arz potansiyeline sahip yerlerin keşfedilmesinde ve turizm sektörüne kazandırılması imkân sağlamaktadır.

Çalışma boyunca aşağıda yer alan üç temel soruya cevap aranmıştır:

- Küreselleşme ile turizm arasında bir ilişki var mıdır?

-Türkiye’de küreselleşme ve turizmin hareketlerinin seyri nasıl ilerlemektedir?

-1970-2018 yılları arasında Türkiye’de meydana gelen turizm faaliyetleri neticesinde turizm geliri, turist sayısı ve KOF Küreselleşme Endeksi arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Türkiye’de turizm sektörünü geliştirmeye yönelik ilk adımlar 1960 yıllarının başlarında atılmıştır. Bu yıllarda turizm faaliyetleri artırmak ve turizm sektörünü ülke geneline yaymak amacıyla yönelik ülkede çeşitli kurumlar ve örgütler kurulmuştur.1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurularak turizm sektörünü geliştirmeye yönelik ilk önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye’de turizm sektörünün asıl gelişimi ise 1980’li yılların başından itibaren başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye’de ithal ikameci politikalar terk edilerek, ihracata yönelik politikaların benimsenmesiyle turizm faaliyetlerinin gelişmesi için ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Türkiye’de turizm sektörünün gelişimi için en önemli adım ise 1982 yılında çıkartılan 2634 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu” dur. Bu kanun kapsamında Türkiye’de o yıla kadar uygulanmayan çeşitli mali ve yatırım destekleri turizm sektöründe uygulanmaya başlanmıştır. 1983 yılında sonra turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar hükümetler tarafından uygulanmaya konulmuştur. Bu politikalardan en önemlisi ise 1985 yılında turizm sektörü “Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler” kapsamına alınması olup, turizm sektörünü geliştirmeye yönelik çeşitli yatırım imkanları, düşük faizli krediler, vergi ertelemeleri, girdi olarak kullanılan su, elektrik gibi kaynakların ücretlerinde indirimlerin uygulanması gibi birçok destek ile turizm sektörünü geliştirmeye yönelik politikalar uygulanmaya konulmuştur.

Türkiye’de 1970-2018 yılları arasında meydana gelen yerel ve küresel düzeyde meydana gelen çeşit olaylar Türkiye’de turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye’de yaşanan siyasi karışıklıklar, darbe girişimleri, doğal afetler, salgın hastalıklar ve küresel düzeyde yaşanan krizler gibi birçok olay Türkiye’de turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye için turizm geliri ve turist sayısının KOF Küreselleşme Endeksi ile ilişkisinin analizinde 1970-2018 dönemine ait 49 yıllık veriler VAR modeli

kullanılarak test edilmiştir. Ekonometrik analizde değişken olarak, KOF Küreselleşme Endeksi, turizm geliri ve turist sayısı kullanılmıştır. VAR modeli ile analiz edilen bu değişkenler için ADF ve PP birim kök testleri, Granger nedensellik analizi, Johansen eşbütünleşme testi, Etki- Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması yapılmıştır.

Zaman serisi kullanılan analizde ilk önce küreselleşme değişkeni, turizm geliri ve turist sayısı değişkenlerinin ADF ve PP birim kök testleri yapılmıştır. Yapılan birim kök test sonuçlarına göre tüm değişkenlerin düzeyde durağan olmadıkları ve birinci farkları alındığında durağanlaştıkları ortaya çıkmıştır. Serilerin birinci farkları alındıktan sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak amacıyla VAR'a dayalı Granger nedensellik testi ile birlikte Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. VAR'a analizinden önce modele ait gecikme uzunluğu tespit edilerek tüm değişkenlerin AIC, SC, FPE ve HQ kriterlerine göre birinci gecikme uzunluğunun en uygun gecikme uzunluğu olduğu tespit edilmiştir. Birinci gecikme uzunluğunda kurulan VAR modelinde seriler arasında otokorelasyon problemi ve değişen varyans sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir.

Granger nedensellik analizi sonucunda küreselleşme ve turizm geliri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı şekilde küreselleşme ve turist sayısı arasında da çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı söz konusudur. Fakat yapılan analizde turizm geliri ile turist sayısı arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiyi tespit etmek amacıyla Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan yapılan etki-tepki analizi sonucunda değişkenlerin pozitif şoklara vermiş olduğu tepkiler gözlemlenmiştir. Küreselleşme değişkeninin %1'lik şokta kendisinin vermiş olduğu tepki pozitif görünümde olup istatistiki olarak anlamlıdır. Turizm gelirinde meydana gelen %1'lik bir şoka küreselleşmenin verdiği tepki onuncu döneme kadar pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Turist sayısındaki %1'lik şokun küreselleşmeye vermiş olduğu tepkinin ise yalnızca ilk dönem pozitif daha sonraki dönemler ise negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Varyans ayrıştırması sonuçları incelendiğinde küreselleşmenin varyansındaki değişimin tamamı kendisi tarafından kaynaklanmaktadır. Bu durum ise küreselleşmenin dışsal bir değişken olduğunun göstergesidir. İlk dönemde kendi varyansının %100'ünü açıklarken bu durum zamanla azalmış ve onuncu dönem sonunda %95 civarlarına gerilemiştir. Varyans ayrıştırmasından elde edilen bir diğer önemli sonuç ise küreselleşmedeki değişimin %3,33'lük kısmının turizm geliri değişkeni tarafından açıklanması ve bundan dolayı küreselleşmedeki değişimlerin en çok turizm gelirinden kaynaklanıyor olmasıdır.

Elde edilen bulgular neticesinde şunlar bahsedilebilir; Küreselleşme, turist sayısı ve turizm geliri arasında doğru orantının olduğu, Türkiye'de 1970-2018 yılları arası verilerine göre turist sayısında ve turizm gelirinde meydana gelen artış küreselleşmeyi arttırdığı, küreselleşmede meydana gelen artış büyük oranda turizm geliri ile açıklandığı ve yapılan analizde pozitif korelasyon olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türkiye'de son yıllarda turist sayısında ciddi artışlar gözlenirken, turizm gelirlerindeki artışın aynı oranda artmadığı görece olarak bunun altında gerçekleştiği gözlenmiştir. Türkiye'ye gelen ziyaretçi profili incelendiğinde gelen ziyaretçilerin turistik faaliyetler kapsamında yapmış oldukları ortalama harcamalarının düşük olduğu ve bunun içinde turist sayısı ile turizm gelirlerinin aynı oranda artmadığı bilinmektedir. Bu doğrultuda turizm geliri ile turist sayısını aynı oranda artırmak ve turist başına düşen ortalama harcamayı artırmak amacıyla birinci olarak Türkiye'ye gelen turist profili değiştirilmeli, bunun içinse dünya genelinde uluslararası turizm harcaması yüksek olan ülkelere Türkiye turizmi tanıtılmalı ve çeşitli pazarlama çalışmalarına önem verilmelidir. İkinci olarak ise gelir düzeyi yüksek olan turist profiline yönelik çeşitli tur programları hazırlanmalıdır. Üçüncü olarak ise, paket tur programlarının kapsamı genişletilerek turistlerin sadece bir şehirde konaklama yapmayıp çeşitli şehirlerde de konaklama imkânı sunularak hem kalacağı gün sayısı hem de elde edilecek gelirin artması sağlanmalıdır.

Son olarak sonraki araştırmalar için yol gösterici olması açısından iki öneri sunulabilir: Birinci olarak, bu çalışma sadece Türkiye turizmi için turizm geliri, turist sayısı ve KOF küreselleşme değişkenleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Modele bu

değişkenler dışında farklı değişkenlerde dahil edilerek araştırmanın kapsamı değiştirilebilir. İkinci olarak ise çalışmada ekonometrik yöntem olarak sadece birim kök analizi, VAR' a dayalı Granger nedensellik testi ile Johansen eşbütünleşme testi, Etki-Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması yöntemleri kullanılıp başka yöntemlere yer verilmemiştir. Bu bulgular ışığında farklı ekonometrik yöntemlerde uygulanarak araştırmanın kapsamı genişletilebilir.

KAYNAKÇA

ADABALI, Mesut Murat, Ceyhun Can Özcan (2018). “Küreselleşme ve Turizm”, (Ed. Ceyhun Can Özcan), **Turizmin Ekonomi Politikası**, 2.Basım, Çanakkale: Paradigma Akademi, 35-66.

ADAOĞLU, Hacer (2010). “Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler” **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 66 (1) , 3-22 .

ADDA, Jacques (2013). **Ekonominin Küreselleşmesi**, Çev.: Sevgi İnci, 7.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

ADIGÜZEL, Muhittin (2011). **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.

ADIGÜZEL, Muhittin (2013). “Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, 35, 1-20.

AKIN, Adnan (2018). “Türk Turizminin Makroekonomik Göstergeler Üzerine Etkisi”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 6(3), 3-23.

AKTAŞ, Gülhan (2007). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi” Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

AKTOB, (2020). <https://drive.google.com/file/d/1AFsiscn0uvByqy3e6PXR9N7--hssrtaU/view>, Erişim Tarihi: 20.01.2020.

ALBENİ, Mesut ve Ömer Eroğlu (2002). **Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye**, 1.Basım Isparta: Bilim Kitabevi.

ALİYEV, Anar (2014). “Türkiye İmajının Turizm Talebine Etkisi: Arap Ülkelerinden Gelen Turistler Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü**.

ARAMBERRI, Julio (2009). “The Future of Tourism and Globalization: Some Critical Remarks”, **Futures**, 41(6), 367-376.

ARATİMUR, Volkan ve Yılmaz Akgündüz (2018). “Yabancı Turistlerin Destinasyon Seçimine Sığınmacıların Etkisi: Türkiye’ye Yönelik Bir Araştırma”, **Alanya Akademik Bakış Dergisi**, 2 (2) , 157-175

ARSLAN, Aytuğ (2014). “Türkiye’nin Dış Turistik Tanıtımının Turizm Talebine Etkisi: 2001-2012 Dönemi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (1), 181-192.

ASAL, Uğur (2017). “Ticari Bir Kavram Olarak Misafirperverlik: Girişimcilik Ekseninde Yeniden Yapılanma”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi**, 1 (1), 73-90

ASLAN, Seyfettin (2009), “Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 25, 289-296.

AYATA, Ali (2010). “Küreselleşme Eksenin Türkiye – AB İlişkileri”, (Ed. Murat Ercan), **Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 59-78.

AYDEMİR, Cahit ve Mehmet Kaya “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 260-282.

BAHAR, Ozan (2000), “Turizm Talebini Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Güney Ege Turizmi Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

BAHAR, Ozan (2006). “Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi yaklaşımı”, **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(2), 137-150.

BAHAR, Ozan (2007). “Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 19, 1-19.

BAHAR, Ozan ve Metin Kozak (2015). **Turizm Ekonomisi**, 7. Basım, Ankara: **Detay Yayıncılık**.

BALAY, Refik (2004). “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 37(2), 61-82.

BALTACI, Nuri, Alper Çam ve Hikmet Akyol (2018). “Turizm, Ekonomik Küreselleşme ve Dış Borçlanma Arasındaki İlişki: Heterojen Panel Analizi Yöntem”, **II. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi**, 29 Eylül-1 Ekim 2018 Van- Türkiye.

BARUTÇUGİL, İsmet Sabit (1986). **Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**, 1. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

BAYAR, Fırat (2008). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 32, 25-34.

BOZGEYİK, Yusuf ve Fatma Eban (2017). “Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: 2000-2015 Dönemine İlişkin Ampirik Çalışma”, **The Journal of Social Science**, 11, 966-978.

BRELIK, Agnieszka (2018). “Globalization in Tourism”, **In Economic Science for Rural Development Conference Proceedings**, 48(1), 42-48.

BULUK, Buket ve Ferhat Özkök (2016). “Küreselleşme Hareketlerinin Turizm Endüstrisine Etkileri” **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 54, 37-53.

BULUT, Erol (2000). “Türk Turizminin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3, 71-85.

CAMBAZOĞLU, Birgül (2019). “Küreselleşme: Çeşitli Endekslerin Karşılaştırmalı Analizi” (Ed. Ünal Çağlar, Hamza Şimşek ve İsmail Şiriner), **Curent Debates in Economic Growth & Public Finance & Game Theor** , 41-54. <http://www.ijopecc.co.uk/2019/10/02/curent-debates-in-economic-growth-public-finance-game-theory> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

CEBECİ, İpek (2010). “Küreselleşme Sürecinde Arz Şokları ve Makro Ekonomik Etkileri”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

COŞKUN, Neslihan (2010). “Türkiye’de Turizm Politikaları ve Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Tezi, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü**.

CSGR Globalisation Index, <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csg/index/guide/variables/>, Erişim Tarihi: 19.05.2020.

CSGR, (2020). <http://www.csg.org/activitiesnews/> Erişim Tarihi:02.03.2020.

ÇAK, Murat, Nagehan Oktayer ve Nadide Susam (2007). **Türkiye’de Turizm Ekonomisi**, 1.Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları

ÇALIŞIR, Gülsüm (2009). “Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye’deki Televizyon Haberlerine Yansımaları”, Doktora Tezi, **Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ÇEKEN, Hüseyin (2004), “Küreselleşme Eğilimlerinin Uluslar Arası Turizm Hareketlerine Etkisi ve Türkiye”, **Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**, 12, 1-11.

ÇEKEN, Hüseyin ve Barış Erdem (2003). “Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi”, **İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 5(1),1-15.

ÇEKEN, Hüseyin, Taner Dalgın ve Levent Karadağ (2009). “Küreselleşme ve Uluslararası Turizm Arasındaki İlişki. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22, 21-36

ÇELİK, Mehmet Yunus (2009). “Küreselleşme Sürecinde Seçilmiş Ülkelerin Kalkınma Kriterlerindeki Değişimin Analizi”, Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ÇELİK, Mehmet Yunus (2012). “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 32, 57-74.

ÇENÇİN, Mustafa (2019). “Küreselleşmenin İşsizlik Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği” Yüksek Lisans Tezi, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ÇETİNTAŞ, Hakan (2000). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Rekabet Politikası ve Rekabet Gücü”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ÇIKIN, Ayhan, Hüseyin Çeken ve Metin Uçar (2009). “Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Argo-Turizm ve Ekonomik Sonuçları”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 15(1), 1-8.

ÇOBAN, Ömer, Mustafa Doğan ve Ozan Kaya (2017). “Etkinliklerin Mevsimsellik Sorununun Çözümünde Araç Olarak Kullanılması: Bozcaada Örneği”, **Journal Tourism And Gastronomy Studies**, 5(4), 347-359

ÇUHADAR, Murat (2006). “Turizm Sektöründe Talep Tahmini İçin Yapay Sinir Ağları Kullanımı ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırmalı Analizi (Antalya İlinin Dış Turizm Talebinde Uygulama)”, Doktora Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

DALGIN, Taner, Levent Karadağ ve Zekeriya Bingöl (2015). “Türkiye’de Turizm Girişimciliğinin Gelişimi ve Turizmle İlgili Sağlanan Teşvikler”, **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 4(1) 174-184.

DANIŞOĞLU, Ayşe Çelikel (2004). “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**. 3(5), 215-239.

DAVRAS, Gonca Manap (2017),**Genel Turizm: Kavramlar ve Farklı Boyutlarıyla Değerlendirme**,1.Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

DEĞİRMENCİ, Nusret (2019). “Ekonomik Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi” Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**.

DEMİR, Çiğdem (2010). “1980-2007 Türkiye Turizm Talebinin Ekonometrik Analizi: Zaman Serisi Yaklaşımı”, Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

DEMİR, Derya (2018). “Küreselleşme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelir Dağılımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Doktora Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**.

DEMİR, Selçuk (2015). “Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

DEMİREZEN, Önder (2015). “Türkiye’de Kredilerin Özel Tüketim Harcamalarına Etkisi”, Uzmanlık Tezi, **T.C. Kalkınma Bakanlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Genel Müdürlüğü**.

DİNLER, Zeynel (2012). **İktisada Giriş**, 18. Basım, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

DOĞAN Uysal (2002). **Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler**, 1. Basım, Konya: Çizgi Kitabevi.

DOĞAN, Buhari, Ömer Eroğlu ve Osman Değer (2016). "Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(1), 405-425.

DOĞANER, Suna (2012). “Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri”, **Coğrafya Dergisi**, 6, 1-25.

DURAK, İbrahim, Mehmet Cihangir ve Nihat Gültekin (2006). “Üretimde Mekân Boyutunun Önemi ve Bilgi Toplumu Açısından Değerlendirilmesi”, **Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(2), 527-534.

DWYER, Larry (2015). “Globalization of Tourism: Drivers and Outcomes”, **Tourism Recreation Research**, 40(3), 326-339.

ELÇİN, Aziz Bora (2012). “**Küreselleşmenin Tarihçesi**”, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, Erişim Tarihi:18.02.2020.

EMEKSİZ, M. (2000). “Otel İşletmelerinde İçsel ve Dışsal Bilgi Sistemleri: Beş Yıldızlı Uluslararası Bir Zincir Otelin Dışsal Bilgi Sistemleri ile İletişiminin İncelenmesi”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, 11 (1): 34-43

EMİR, Oktay ve Asuman Pekyaman (2010). “Çocuklu Ailelerin Otel İşletmesi Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Afyonkarahisar’da Bir Uygulama”, **Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 17(2), 159-181.

ERCAN, Murat (2010). **Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları

ERDOĞDU, Seyhan (2006). **Küreselleşme Sürecinde Uluslar arası Sendikacılık**, 1.Basım, Ankara: İmge Kitabevi.

GÖĞEBAKAN, Yüksel (2015). “Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (2), 48-71.

GÖNGEN, Mehmet Ali (2013). “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (29) 117-134.

GÜLTEKİN, Havva (2015). “Türkiye’de Enerji İthalat Giderlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

GÜNAY, Eylül Kabakçı (2017). “Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Afrika Ülkeleri Örneği”, Doktora Tezi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**.

GÜNEL, Özgür Devrim (2009). “Mevsimsellik, Mevsimsellik İstihdam, Örgütsel Bağlılık: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma”, **İşletme Fakültesi Dergisi**, 10(2), 197-217.

GÜNŞOY, Bülent (2006). **Küreselleşmenin Ölçülmesinde Sistemik Yaklaşımlar: Karşılaştırmalı bir inceleme**, 1.Basım, Ankara: İmaj Yayınevi

GÜRER, Alper (2010). “Dünyada ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

HAYALOĞLU, Pınar, Cemalettin Kalaycı ve Seyfettin Artan (2015). “Küreselleşme Farklı Gelir Grubundaki Ülkelerde Ekonomik Büyüme Nasıl Etkilenmektedir?”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(1), 119-152.

HAZAR, Atilla (2010), **Genel Turizm**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.

HJALAGER, Anne-Mette (2007). “Stages in The Economic Globalization of Tourism”, **Annals of tourism research**, 34(2), 437-457.

HOŞAFÇI, Deniz (2011). “Var Analizi İle Döviz Kurunun Fiyatlara Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

İŞİK, Cem . (2010). “Türkiye’de Yabancı Ziyaretçi Harcaması ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Eş- bütünleşme Analizi (1970 - 2008)” **Sosyoekonomi Dergisi** , 13, 116-128.

İŞİK, Nalan ve Eda Dineri (2018). **Makroekonomik Göstergelerle Turizm Ekonomisi**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.

İÇÖZ, Orhan (1991). “Enflasyonun Turizm Sektörüne Etkileri”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 2 (1), 19-21.

İÇÖZ, Orhan (2005). **Turizm Ekonomisi**, 3.Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.

İÇÖZ, Orhan ve Metin Kozak, (2010), **Turizm Ekonomisi**, 3.Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

İREN, Zübeyde Tuğçe (2019). “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Eşitsizliğine ve Yoksulluğa Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

İSKENDER, Ebru Sonbul (2014). Kredi Riski Dayanıklılığının Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Politika Önerileri, **Türkiye Bankalar Birliği**, 306, 75-101.

KABADAYI, Burhan (2013). “Türkiye Konjonktür Dalgalanmaları ve Rejim Değişim Analizi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 9(19), 107-120

KANCA, Osman Cenk (2015). “Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”, **Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8, 1-14.

KAR, Muhsin, Ebru Zorkirişçi ve Metin Yıldırım (2004). “Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(8), 87-112

KARA, Oğuz, İstemi Çömlekçi ve Vahdet Kaya (2012). “Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler ile İlişkisi: Türkiye Örneği (1992 2011)”, **International Journal Of Economic & Social Research**, 8(1), 75-100.

KARABIÇAK, Mevlüt (2002). “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, 7(1), 115-131.

KARAKAŞ, Mehmet (2010). “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(2), 1-16.

KESİMLİ, İffet (2011). “Turizm Perspektifinden Politik Krizlerin Ekonomiye Yansımaları”, **Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)**, 1 (1) , 25-42.

KISACIK, Kezban (2019). “1980 Sonrası Dünya Ekonomisinde Küreselleşme Eğilimleri ve Yoksullaşma” Yüksek Lisans Tezi, **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

KIVILCIM, Fulya (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 5 (1), 219-230.

KOF Economic Globalisation Index, (2020). <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/pressreleases/2019/10/weaker-world-trade-slowing-globalisation.html>, Erişim Tarihi: 21.02.2020.

KOF Globalisation Index, (2020). <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/pressreleases/2019/10/weaker-world-trade-slowing-globalisation.html>, Erişim Tarihi: 21.02.2020.

KOF Political Globalisation Index, (2020). <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/pressreleases/2019/10/weaker-world-trade-slowing-globalisation.html>, Erişim Tarihi: 21.02.2020.

KOF Social Globalisation Index, (2020). <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/pressreleases/2019/10/weaker-world-trade-slowing-globalisation.html>, Erişim Tarihi: 21.02.2020.

KOF, (2019). <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, Erişim Tarihi: 15.09.2019.

KORKMAZ, Selin (2011). “Turizmin Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası** , 46, 391-417.

KOZAK, Nazmi, Meryem Kozak ve Metin Kozak (2013). **Genel Turizm İlkeler-Kavramlar**, 5. Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

KTB, (2020). <https://www.ktb.gov.tr/TR-96268/turizm.html>, Erişim Tarihi: 27.03.2020.

KUŞAT, Nurdan (2011). “Küreselleşen Dünyada Turizm Sektörü: Bilgi İletişim Teknolojileri ve Rekabet Gücü”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 3(5), 114-138.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2020a). Turizm İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/63643,turizmistatistiklerigeneldegerlendirme2018pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 12.02. 2020.

MARTENS, Pim and Mohsin Raza (2009), “Globalization In The 21st Century: Measuring Regional Changes In Multiple Domains”, **The Integrated Assesment Journal**, 9 (1), 1-18.

MERT Mehmet ve A. Emre Çağlar (2019). **Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, 1.Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

MUCUK, Mehmet ve Volkan Alptekin (2008). “Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006)”, **Maliye Dergisi**, 155, 159-174.

MUSTAFA, Mairna Hussein (2010). “Tourism and Globalization in The Arab World”, **International Journal of Business and Social Science**, 1(1), 37-48.

MUTLUER, Mustafa ve İlkay Südaş (2008). “Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşlarının Türkiye Turizmine Katkısı ve Turizm Eğilimleri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 17, 27-34.

NOWAK, Jean-Jacques, Sylvain Petit and Mondher Sahli (2010). “Tourism and Globalization: The International Division of Tourism Production”, **Journal of Travel Research**, 49(2), 228-245.

OKUMUŞ, Engin (2019). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Turizmin Gelişimi” Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

OLALI, Hasan ve Alp Timur (1988). **Turizm Ekonomisi**, 1.Basım, İzmir: Ofis Matbaacılık.

ÖZCAN, Ceyhan Can (2013). “Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, Doktora Tezi, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ÖZDEMİR, Süleyman (2010). “Küreselleşme ve Refah Devletleri Üzerindeki Etkileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 57, 55-86.

ÖZTAŞ, Kadir ve Tahsin Karabulut (2006), **Turizm Ekonomisi: Genel Turizm Bilgileri**, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.

PATİÑO, María Gómez, Xavier Medina and Jose Puyuelo Arilla (2016). “New Trends in Tourism? From Globalization to Postmodernism”, **International Journal of Scientific Management and Tourism**, 2(3), 417-433.

PERIC, Vesna (2005). “Tourism and Globalization”, **In Proceedings of the 6th International Conference of the Faculty of Management Koper**, November 2005, 24-26

SARAÇ, Ömer ve Oğuz Türkay (2019). “Altyapı, Üstyapı ve Çevre Sorunlarının Turist Şikâyetleri Kapsamında Değerlendirilmesi ve Yerel Yönetimlerin Çözüm Potansiyeli: Antalya Örneği”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, 10, 98-110.

SARITAŞ, Tufan (2017). “Türkiye’de Ekonomik, Sosyal Ve Politik Küreselleşme Süreci İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi”, Doktora Tezi, **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

SEYİDOĞLU, Halil (2013). **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 19. Basım, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

SOLMAZ, Erol (2014). “OECD Ülkelerinde Ülke İçi Gelir Eşitsizliklerinin Çok Boyutlu Küreselleşme İndeksleri ile İlişkisi”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(3), 91-108.

SONG, Haiyan, Gang Li and Zheng Cao (2017). “Tourism and Economic Globalization: An Emerging Research Agenda”, **Journal of Travel Research**, 57(8), 999-1011.

SÖNMEZ, Bülent (2012). “Türk Turizmin Dünya Turizmindeki Yeri ve Türkiye Ekonomiyeye Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

SÖNMEZ, Mustafa (2009). **100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye**, 1.Basım, İstanbul: Yeni Alan Yayıncılık.

SUGIYARTO, Guntur, Adam Blake ve Thea Sinclair (2003). “Tourism and Globalization: Economic Impact in Indonesia”, **Annals of Tourism Research**, 30(3), 683-701.

SÜREKÇİ, Dilek (2010). “Türkiye’de Cari Açık Üzerine Uygulanan İktisadi Politika Araçlarının Etkileri”, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞAHBAZ, Ümit (2007). “Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi (Türkiye’de Büyüme ve Turizm Gelirleri Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi)”, Yüksek Lisans Tezi, **Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ŞAHİN, Dilek ve Ali Turhan Bayram (2018). **Turizm Ekonomisi**, 1.Basım, İstanbul: Değişim Yayınları.

ŞİMŞEK, Heybetullah. (2011). “Küreselleşme Kavramı İktisadi Boyutu Ve Türkiye’ye Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

ŞİT, Mustafa (2016). “Türkiye’de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 7(1), 101-117.

TARI, Recep (2011). “Ekonometri”, 11.Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

TDK, (2020). <https://www.sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.01.2020.

TELLİOĞLU, Salih ve Mahmut Tekin. (2016). “Türkiye’de İç Turizm Hareketlerinin İncelenmesi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 32, 488-507.

TOKER, Boran (2007). “Türkiye’de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 14(2), 81-92.

TOPRAK, Lokman (2008). “Bölgeler Arası Kalkınma Farklılıklarını Gidermede Turizmin Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği”, Doktora Tezi, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.

TÜİK, (2020). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072#, Erişim Tarihi: 19.03.2020.

TÜİK, (2020a). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072, Erişim Tarihi: 03.03.2020.

TÜRSAB, (2020). Turizm İstatistikleri <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>, Erişim Tarihi: 01.03.2020.

ULUGAY, Osman (2001). **Küreselleşme Korkusu**, 2. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları.

UNWTO, (2020). <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>, Erişim Tarihi: 11.03.2020.

USTA, Öcal (2009). **Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım**, 1.Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.

UYGUR, Selma Meydan ve Eda Baykan (2007). “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”, **Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2, 1-20.

ÜNLÜÖNEN, Kurban, Ahmet Tayfun ve Arzu Kılıçlar (2015). **Turizm Ekonomisi**, 5. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.

VAR, Uğur (2015).“Türkiye ile Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Hisse Senedi Piyasaları Arasındaki Getiri ve Volatilité Yayılma İlişkisi ile Entegrasyonun Analizi (2009-2014)”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**.

VUJAKOVIĆ, Petra (2009). “How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI)”, **WIFO Working Papers**, 343, 1-28.

WORLD BANK, (2020). National Accounts Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>, Erişim Tarihi: 21.02.2020.

YAĞCI, Özcan (2003). **Turizm Ekonomisi**, 1.Basım, Ankara: Detay Yayıncılık,

YAŞI, Fatma (2007). “Küreselleşme ve İstihdam”, Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü**.

YALÇINKAYA, Hakan, Coşkun Çılbant ve Neslihan Yalçinkaya (2012). “Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, **International Journal of Economic & Administrative Studies**, 4(8), 1-26.

YAMAK, Nebiye, Tuğçe Tanrıöver ve Filiz Güneysu (2012). “Turizm Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 26(2), 205-220.

YELDAN, Erinç (2001). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

YELDAN, Erinç (2002). “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”. **Praksis Dergisi**, 6, 1-14.

YILDIRIM, Kemal, Doğan Karaman ve Murat Taşdemir (2014). **Makroekonomi**, 12. Basım, Bursa: Seçkin Yayıncılık.

YILDIZ, Zafer (2011). “Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 3(5), 54-71.

YILMAZ, Devrim (2007). “Turizm Sektörünün Tanımı, Yapısı ve Özellikleri” (Ed. Orhan İçöz), **Genel Turizm Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler**” 1. Basım, Ankara: Turfan Kitabevi, 1-19.

YİĞİTBAŞ, Şehnaz (2012). “Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması (Türkiye Analizi 2002-2010)”, **Türkiye Bankalar Birliği**, 295, 111- 129

YURTKURAN, Süleyman (2015). “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1950-2012”, Yüksek Lisans Tezi, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış**.

ZENGİN, Burhanettin (2010). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 5(1), 102-126.

EK-1

BİRİM KÖK TESTLERİ

DÜZEY	ADF				PP			
	SABİTLİ							
	İst.	1%	5%	10%	İst.	1%	5%	10%
LnKof	-1.22	-3.57	-2.92	-2.59	-1.20	-3.57	-2.92	-2.59
LnTr	-2.44	-3.57	-2.92	-2.59	-2.90	-3.57	-2.92	-2.59
LnTs	-0.82	-3.57	-2.92	-2.59	-0.83	-3.57	-2.92	-2.59
	SABİT VE TRENDLİ							
	İst.	1%	5%	10%	İst.	1%	5%	10%
LnKof	-0.49	-4.16	-3.50	-3.18	-0.63	-4.16	-3.50	-3.18
LnTr	-1.28	-4.16	-3.50	-3.18	-1.16	-4.16	-3.50	-3.18
LnTs	-2.32	-4.16	-3.50	-3.18	-2.38	-4.16	-3.50	-3.18
<u>BİRİNCİ FARK</u>	SABİTLİ							
	İst.	1%	5%	10%	İst.	1%	5%	10%
LnKof	-6.54	-3.57	-2.92	-2.60	-6.57	-3.57	-2.92	-2.60
LnTr	-6.02	-3.57	-2.92	-2.60	-5.97	-3.57	-2.92	-2.60
LnTs	-7.45	-3.57	-2.92	-2.60	-7.45	-3.57	-2.92	-2.60
	SABİT VE TRENDLİ							
	İst.	1%	5%	10%	İst.	1%	5%	10%
LnKof	-6.69	-4.16	-3.50	-3.18	-6.69	-4.16	-3.50	-3.18
LnTr	-6.35	-4.17	-3.51	-3.18	-7.08	-4.16	-3.58	-3.18
LnTs	-7.37	-4.16	-3.50	-3.18	-7.37	-4.16	-3.50	-3.18

EK-2

VERİ SETİ

YILLAR	KOF INDEX	TURİZM GELİRİ (Milyon \$)	TURİST SAYISI (Bin Kişi)
1970	31.17449	51 597	724 784
1971	31.37929	62 857	926 019
1972	31.66435	103 731	1 034 955
1973	31.67178	171 477	1 341 527
1974	32.13075	193 684	1 110 298
1975	32.20581	200 861	1 540 904
1976	32.67816	180 456	1 675 846
1977	33.27666	204 877	1 661 416
1978	33.50037	230 398	1 644 177
1979	34.20196	280 727	1 523 658
1980	35.34936	326 654	1 288 060
1981	35.73869	381 268	1 405 311
1982	35.6868	370 320	1 391 717
1983	36.65615	411 088	1 625 099
1984	37.71775	840 000	2 117 094
1985	38.99341	1 482 000	2 614 924
1986	42.80631	1 215 000	2 391 085
1987	42.89991	1 721 117	3 058 676
1988	47.81018	2 355 295	4 150 300
1989	47.12518	2 556 529	4 482 779
1990	44.7474	3 225 000	5 190 729
1991	48.17113	2 654 000	5 106 792
1992	51.42537	3 639 000	6 827 392
1993	53.91497	3 959 000	5 925 760
1994	58.98259	4 321 000	6 410 979
1995	59.93992	4 957 000	7 247 076
1996	60.47554	5 962 100	7 970 722
1997	62.33907	8 088 549	9 233 503
1998	61.37169	7 808 940	8 878 840
1999	62.5901	5 203 000	7 069 293
2000	63.78636	7 636 000	9 990 841
2001	63.78714	10 067 155	13 450 121
2002	62.09572	11 900 925	15 214 516
2003	63.02212	13 854 866	16 302 053
2004	63.93535	17 076 607	20 262 640
2005	69.95374	20 322 111	24 124 501
2006	68.93619	18 593 951	23 148 669
2007	69.07131	20 942 500	27 214 988
2008	69.38789	25 415 067	30 979 979
2009	70.60323	25 064 482	32 006 149
2010	69.88645	24 930 997	33 027 943
2011	69.00059	28 115 692	36 151 328
2012	70.00735	29 007 003	36 463 921
2013	69.71832	32 308 991	39 226 226
2014	70.80858	34 305 903	41 415 070
2015	70.93892	31 464 777	41 617 530
2016	70.51059	22 107 440	31 365 330
2017	71.33055	26 283 656	38 620 346
2018	70.87053	29 512 926	45 628 673

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gökhan CİVELEK

İletişim Bilgileri

Adres : Beyhekim Mahallesi Gülsarayı Sokak Azra Venüs Konutları

: No:123/11 Selçuklu/KONYA

Telefon : 5534274800

E-mail : cvlkgkhn@gmail.com

Doğum Tarihi : 13.06.1995

Öğrenim Durumu : Lisans

Derece	Alan	Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lise	Eşit- Ağırlık	Cumhuriyet Anadolu Lisesi	2013
Lisans	İktisat	Necmettin Erbakan Üniversitesi	2017